

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

ДРОГУШЕВСЬКА ІРИНА ЛЕОНІДІВНА

УДК528.94:027.541(477.54)

**НАУКОВО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТАНДАРТИЗАЦІЇ
ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ**

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата географічних наук

11.00.12- географічна картографія

Н а у к о в и й к е р і в н и к:

Сосса Ростислав Іванович
доктор географічних наук, доцент

Київ – 2016

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. СТАНДАРТИЗАЦІЯ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА	10
1.1. Значення та використання географічних назв	10
1.2. Географічні назви як об'єкт досліджень	18
1.3. Міжнародні ініціативи у сфері стандартизації географічних назв	23
Висновки до розділу 1	30
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ	33
2.1. СРСР	33
2.2. Канада	37
2.3. Польща	41
2.4. Країни Балтії	46
2.5. Росія	57
2.6. Білорусь	60
2.7. Казахстан	63
2.8. Україна	64
2.8.1. Розвиток української топоніміки.	64
2.8.2. Правові засади стандартизації географічних назв.	72
2.8.3. Сучасний етап розвитку стандартизації географічних назв	73
Висновки до розділу 2	77

РОЗДІЛ 3. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ	80
ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ	
3.1. Концепція та методика створення Державного реєстру географічних назв	80
3.2. Проектування бази даних Державного реєстру географічних назв	85
3.3. Підходи до унормування топонімів	103
3.4. Наукові методи досліджень топонімів	109
Висновки до розділу 3.	111
РОЗДІЛ 4. СТВОРЕННЯ ТА ВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ	114
ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ	
4.1. Порядок формування Державного реєстру географічних назв	114
4.2. Підходи до використання екзонімів у сучасній українській картографії	121
4.3. Унормування географічних назв як компонентів топонімічної системи території України	125
4.4. Унормування назв населених пунктів, інших об'єктів адміністративно-територіального устрою та соціально-економічних об'єктів України. Збереження історичних топонімів як частини історичного та культурного спадку	127
4.5. Унормування назв фізико-географічних об'єктів	140
4.6. Просторова локалізація топонімів.	151
4.7. Унормування та використання на картах паралельних топонімів	154
4.8. Ведення Державного реєстру географічних назв	157
Висновки до розділу 4	159
ВИСНОВКИ	162
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	166
ДОДАТКИ	191

ВСТУП

Актуальність теми. Нині географічні назви перетворилися на важливий інформаційний ресурс, необхідний для соціально-економічного розвитку держави і ухвалення управлінських рішень та інтеграції країни у світовий інформаційний простір. Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена насамперед існуванням об'єктивних потреб органів державної влади та місцевого самоврядування, організацій, установ та громадян в ефективному використанні офіційних, достовірних та актуальних географічних назв. Державна стандартизація географічних назв спрямована також на вдосконалення процесів створення картографічних творів на основі використання інформації бази даних Державного реєстру географічних назв України (ДРГН). Від повноти збору, аналізу, встановлення та унормування географічних назв залежить якість усіх типів карт, а також довідників, словників та інших документів, укладених за матеріалами топонімічних досліджень. Офіційні стандартизовані (унормовані) географічні назви є також базовими даними у створенні національної інфраструктури геопросторових даних. Географічні назви (топоніми) забезпечують загальний доступ до географічної інформації і просторових даних. Розширяється також міжнародне співробітництво у сфері стандартизації географічних назв та розвитку національних баз даних географічних назв та їхня інтеграція у міжнародні та світову бази даних топонімів. Послідовне вживання унормованих географічних назв є важливою умовою ефективної міжнародної комунікації, яка сприяє соціально-економічному розвитку, вирішенню питань обороноздатності, здійсненню природоохоронних заходів, функціонуванню інфраструктури держави тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження безпосередньо пов'язане з реалізацією основних положень Закону України "Про географічні назви" та Закону України "Про топографо-геодезичну діяльність". Дослідження виконано в рамках держбюджетних робіт відділу стандартизації географічних назв Державного

науково-виробничого підприємства «Картографія»: «Створення науково-технічної продукції» (шифр – НВК.10.0097) та «Створення та ведення Державного реєстру географічних назв» (шифр – НВК.11.0123).

Мета і завдання роботи. *Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад національної стандартизації географічних назв і практична їх реалізація шляхом створення Державного реєстру географічних назв України.*

Для досягнення мети в роботі було поставлено та виконано такі завдання:

- проаналізувати досвід зарубіжних країн та сучасний стан в Україні національної стандартизації географічних назв;

- обґрунтувати концепцію, основні принципи та методику формування ДРГН як реалізації національної стандартизації географічних назв;

- на основі визначеної класифікації топонімів розробити структуру бази даних ДРГН та подання інформації;

- удосконалити науково-методичні підходи до дослідження, систематизації, унормування, збереження різних класів топонімів;

- розробити основні принципи збереження та поширення інформації про топоніми;

- впровадити науково-методичні підходи дослідження, систематизації, унормування, збереження топонімів при формуванні бази даних Державного реєстру географічних назв.

Об'єктом дослідження є топоніми території України та зарубіжних країн у контексті їхнього унормування, систематизації, реєстрації, обліку, збереження та моніторингу.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та науково-прикладні засади національної стандартизації географічних назв.

Методологічною основою роботи є наукові праці з теоретичних основ картографії і топонімічних досліджень вітчизняних, радянських та зарубіжних вчених О.Ф. Асланікашвілі, О.М. Берлянта, Л.Л. Гумецької, В.А. Жучкевича, Ю.О. Карпенка, М.М. Кордуби, О.О. Лютого, О.К. Матвєєва, Е.М. Мурзаєва, В.О. Ніконова, О.І. Попова, Я. Правди, С. Роспонда, К.О. Саліщева, А.М. Селіщева,

В.П. Семенова-Тян-Шанського, О.С. Стрижака, О.В. Суперанської, В. Ташицького, В.М. Топорова, О.М. Трубачова, К.К. Цілуйка та праці з питань управління процесом стандартизації, мовної термінології та використання новітніх технологій сучасних зарубіжних вчених Б. Геллеланда (B. Helleland), М. де Генселера (M. de Henseler), А. Доріона (A. Dorion), П. Йордана (P. Jordan), Н. Кадмона (N. Kadmon), Г. Керфут (H. Kerfoot), Е.-М. Нярхі (E. M. Närhi), Ф. Ормелінга (F. Ormeling), Д. Орта (D. Orth), П. Пялля (P. Päl).

Інформаційну базу дослідження склали державні топографічні карти території України, карти й атласи світу, топонімічні напрацювання вчених Інституту мовознавства ім. О. Потебні НАН України та Інституту української мови НАН України, результати регіональних лінгвістичних досліджень а також фонди Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського та картографічного довідкового бюро ДНВП «Картографія».

Методи досліджень. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові методи спостереження, аналізу і синтезу, системного підходу та спеціальні: 1) описовий (збирання, систематизація, класифікація назв, встановлення загальних взаємозв'язків між топонімами та складання довідок про географічні назви); 2) географічний (приналежність топоніма до географічних реалій, семантика географічних назв, змістовне навантаження у народній географічній термінології, зв'язки із природними, соціальними та економічними явищами та об'єктами); 3) картографічний (розміщення, щільність топонімів, поширення певних моделей географічних назв, просторові взаємозв'язки та підпорядкованість, динаміка зі статистичною оцінкою, ступінь вивченості, зв'язок топонімів із природними умовами та соціальними і економічними явищами); 4) історичний (походження, дата виникнення, еволюція та трансформація топоніма) та аналізу джерел (збирання топонімічної, географічної, історичної інформації про назви); 5) лінгвістичний (етимологія, морфологія топоніма); 6) статистичний (кількісні показники топонімів).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертаційній роботі *вперше*:

- розроблено методику створення ДРГН;
- визначено структуру, принципи створення та інформаційного наповнення бази даних ДРГН;

удосконалено:

- теоретичні та методичні засади унормування різних класів топонімів України та зарубіжних країн;
- науково-методичні підходи до національної стандартизації географічних назв;

отримали подальший розвиток:

- концепція створення ДРГН;
- принципи, підходи та методи унормування оронімів та мікротопонімів;
- методика збору та збереження топонімів України.

Практичне значення одержаних результатів роботи полягає у створенні бази даних ДРГН України, що нині нараховує близько 65 000 одиниць. Дані ДРГН будуть використані при створенні національної інфраструктури просторових даних. Інформація реєстру може бути використана у картографічному виробництві для модернізації процесів укладання та коректури картографічних творів, проведенні експертизи географічних назв, при укладанні топонімічних глосаріїв (словників). Використання даних ДРГН забезпечить однакове усталене вживання унормованих назв географічних об'єктів у таких сферах діяльності як територіальне планування, навігація, кадастр, військова справа, національна безпека, статистика, перепис населення, торгівля, туризм, природоохоронна діяльність, комунальне господарство, збереження історичної і культурної спадщини, ЗМІ, міжнародне співробітництво, проведення науково-практичних досліджень тощо. Авторські теоретичні та практичні напрацювання можуть бути застосовані у навчальному процесі у вишах.

Наукові розробки, висновки та рекомендації автора використовувались у виробничій діяльності ДНВП «Картографія» при розробленні концепції ДРГН, науково-методичної та науково-технічної документації зі створення та ведення

ДРГН та стандартизації топонімів різних класів (довідка № 1046 від 28 вересня 2016 р.).

Практичні результати дисертаційного дослідження автора використовуються редакційно-видавничим центром Збройних Сил України Головного управління оперативного забезпечення Збройних сил України у процесі оновлення топографічних карт різних масштабів, призначених для вирішення оборонних і воєнно-стратегічних завдань (довідка № 1067 від 10 грудня 2015 р.).

Особистий внесок здобувача. У дисертаційному дослідженні реалізовані авторські ідеї теорії та методики національної стандартизації географічних назв. Автором самостійно обґрунтовано наукові положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист. Автором самостійно розроблено методологічні підходи, методика створення та структура Державного реєстру географічних назв, реєстраційно-облікові форми топонімів та нормативно-технічну документацію (інструкції), що містить науково-методичні основи унормування різних класів топонімів; безпосередньо досліджено й унормовано назви фізико-географічних об'єктів України та зібрано історичні ойконіми України. Концепція створення ДРГН розроблена у співавторстві з Н.І. Сивак та І.С. Руденко (особистий внесок здобувача – 70 %), інструкції з передачі географічних назв і термінів Бельгії, Естонії, Болгарії та Словенії засобами української мови розроблені у співавторстві з Н.І. Сивак, І.С. Руденко, В.З. Пономаренком, О.В. Коваль-Костинською (особистий внесок здобувача – 50 %).

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційного дослідження було апробовано на: Всеукраїнських науково-практичних конференціях «Національне картографування: стан, проблеми та перспективи розвитку» (Київ, 2010; Київ, 2014), XI-му з'їзді Українського географічного товариства (Київ, 2013), 11-му засіданні Відділу Східної Європи, Північної та Середньої Азії Групи експертів ООН з географічних назв (ГЕООНГН) (Ялта, 2013), 10-му засіданні Робочої групи з географічних назв Міждержавної ради з геодезії, картографії, кадастру та дистанційного зондування

Землі держав-учасниць СНД (Ялта, 2013), 17-му засіданні Балтійського відділу ГЕООНГН з географічних назв (Варшава, 2015), 21-му засіданні відділу Східної, Центральної та Південно-Східної Європи ГЕООНГН (Любляна, 2015). У роботі ГЕООНГН автор бере участь як експерт з географічних назв від України.

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 12 наукових праць, загальним обсягом 4,8 друк. арк. Із загальної кількості праць – 6 (2,3 друк. арк.) опубліковано у фахових виданнях, 3 – у зарубіжних виданнях, 3 – в інших, з яких 4 – одноосібні, 8 – у співавторстві.

Обсяг і структура дисертації. Дисертаційне дослідження складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Робота викладена на 165 сторінках основного тексту, містить 8 рисунків. Список використаних джерел складає 273 найменування, з них 198 – літературні джерела, 57 – інтернет-джерела, 18 – картографічні твори. Додатки складаються з 44 сторінок, з них 7 сторінок – таблиці, 6 сторінок – карти, 31 сторінка – текст.

РОЗДІЛ 1

СТАНДАРТИЗАЦІЯ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

1.1. Значення та використання географічних назв

Як відомо, розділ картографії, предметом дослідження якої є географічні назви та їхнє смислове значення з точки зору правильної передачі на картах, називається картографічною топонімікою [107,108]. За О.М. Берлянтом картографічна топоніміка – це розділ картографії, який вивчає географічні найменування об'єктів, поданих на карті [9, 10].

Топонім – це узагальнюючий термін для назв географічних об'єктів. Відповідно до Закону України «Про географічні назви» (2005 р.) *географічні назви* (топоніми) – це власні назви географічних об'єктів, що застосовуються для їх розпізнавання та встановлення відмінності від інших об'єктів [43].

Місце і роль географічних назв у житті суспільства важко переоцінити. Головними функціями, що виконують географічні назви, є:

1. *номінативна (адресна)*, яка полягає у знаходженні та встановленні точного місцеположення географічних об'єктів на карті.

2. *ідентифікуюча*, яка дозволяє відрізнити географічні об'єкти серед однотипних об'єктів. Географічна назва є унікальною одиницею у взаємовідносинах людини і світу, являючи собою своєрідне узагальнення того, як ми розуміємо оточуюче середовище. Вони слугують вказівниками географічних об'єктів, тобто є їх ідентифікуючими ознаками.

3. *науково-інформаційна*;

4. *історико-культурна*.

Географічна назва на карті відповідає визначенню картографічного знаку, оскільки вказує на нього та слугує засобом пізнання, збереження та передачі інформації про географічний об'єкт. Сигматичне відношення між знаком та об'єктом, який ним позначається, здійснюється опосередковано через власну

назву цього об'єкта. Поєднання на картах умовних позначень та географічних назв вказують на взаємозв'язки між об'єктами, формують просторовий образ явищ, дають можливість встановлення особливостей та закономірностей їх розміщення тощо, тобто подають додаткову інформацію, окрім тієї, що міститься в окремих знаках карти [107].

Географічні назви є важливим компонентом змістовної частини карт різної тематики, тому унормоване написання географічних назв є необхідною складовою картографування. Географічні назви – це не лише позначення на карті. Вони є головним вказівником місцеположення будь-якої просторово організованої інформаційної системи. Основною функцією картографічних творів є подання точної та актуальної інформації про місцевість та її топонімію, оскільки карти є широко затребуваними у різних галузях економіки, освіти, науки, оборони країни. Сучасна та об'єктивна просторова інформація, подана на картах, є однією із найважливіших інформаційних складових для забезпечення розвитку регіонів країни, ухвалення управлінських рішень, прогнозування тощо. Важливе значення має використання географічних назв у топографічному картографуванні, оскільки топографічна карта – єдиний документ, що вміщує та відображає разом усі види і, відповідно, назви географічних об'єктів.

У картографії та геоінформаційних системах (ГІС) вони є важливим елементом для географічної прив'язки. Географічні назви можуть бути або точним інструментом комунікації, або джерелом неясності та непорозумінь. Правильна передача географічних назв на картах має надзвичайно важливе значення. Помилки у написанні назв призводять до неоднаковості географічних назв одних і тих самих об'єктів на різних картах, що ускладнює їхнє використання. Це спричинює появу неправильних назв у офіційних документах, наукових публікаціях та інших виданнях [31]. Наприклад, до 2006 р. в Україні у вжитку була невірна назва населеного пункту – *Яремча*. Вона з'явилася у 20-ті роки ХХ ст., коли територія Східної Галичини перебувала у складі Польщі. Після входження території сучасної Івано-Франківської області до складу СРСР назва *Яремча* була зафіксована радянськими урядовцями. Автентичну назву населеного

пункту – *Яремче* – було уточнено та повернено Постановою Верховної Ради України від 14 грудня 2006 р.

Встановлення (а іноді й вибір) географічних назв та правильне їх написання є одним із найважливіших завдань картографії. Для того, щоб запобігти неясності, необхідно здійснювати на національному рівні упорядкування системи географічних назв, тобто їхню стандартизацію (унормування), та підпорядкування їхнього написання відповідним нормам і правилам. Географічні назви потребують збирання, вивчення, систематизації, унормування, охорони та збереження [31].

Проте сфера застосування географічних назв виходить далеко за межі картографії. База даних географічних назв, які є атрибутами просторових даних, є обов'язковою складовою баз просторових даних усіх ІПД. Географічні назви є найважливішим критерієм пошуку даних, оскільки набори просторових даних завжди містять пойменовані об'єкти. Географічні назви є прямим і безпосереднім елементом доступу до інших джерел інформації. Вони сприяють інтеграції цифрових даних, що являють собою важливий і потужний інструмент процесу прийняття рішень для державних органів влади і місцевого самоврядування, а також сприяють розвитку співробітництва між місцевими, національними та міжнародними організаціями.

Географічні назви мають велику пізнавальну цінність. Спочатку географічні назви являли собою символи для позначення географічних об'єктів та ідентифікації територій. Але поступово вони перетворилися на елементи соціальної еволюції та національного розвитку. На перший погляд прості, географічні назви несуть в собі багату та різноманітну наукову інформацію: географічну, мовну, історичну, культурну. У них знаходять своє відображення як географічні чинники, так і переплетіння складних історичних процесів. Географічні назви слугують «сховищем» інформації про засновників і перших поселенців, заселення та господарське освоєння території, природні явища, характерні для певної місцевості, особливості ландшафту, історичні події різних епох. Географічні назви не тільки тісно пов'язані із повсякденним життям людей, вони відіграють важливу роль в національному управлінні, економічному

розвитку, обороні країни, дипломатії, а також є частиною історичного та культурного спадку.

У зв'язку з глобалізацією, розвитком економіки, міжкультурними комунікаціями та *культурним обміном* зростають і вимоги до географічних назв. Географічні назви стають дедалі важливішими. Достовірні і точні географічні імена забезпечують користувачам вигоду, неправильні ж викликають непорозуміння. Публічна безпека, доставка гуманітарної допомоги, пожежна служба, поштовий зв'язок і швидка допомога потребують достовірних стандартизованих географічних назв. Географічні назви завжди присутні у засобах масової інформації, навчальній, науково-популярній та художній літературі, в офіційних документах і усному мовленні (спілкуванні людей). Топоніми також слугують одним із засобів утвердження суверенітету та державності. Значення географічних назв у суспільному житті й надалі зростатиме у зв'язку із розвитком економіки та міжнародних відносин [31].

На місцевому, національному та міжнародному рівнях географічні назви мають вагомe значення для оптимального використання інформації в багатьох сферах: 1) виготовлення картографічної продукції (карт, атласів, путівників і т. д.); 2) стратегія національного планування; 3) економічний розвиток; 4) охорона навколишнього середовища; 5) торгівля та комерція; 6) перепис населення та національна статистика; 7) права власності та кадастр; 8) збереження історико-культурної спадщини; 9) комунальне господарство; 10) координація служб екстреної допомоги (ліквідація наслідків стихійних лих, забезпечення готовності до надзвичайних ситуацій і отримання допомоги; пошуково-рятувальні операції); 11) стратегія безпеки та миротворчі операції; 12) навігація; 13) туризм; 14) системи зв'язку; 15) засоби масової інформації [235] (Додаток А). Стандартизовані географічні назви є не лише запорукою розвитку економіки, туризму, транспортного сполучення тощо, вони також сприяють розвитку глобальної інтеграції, являючи собою своєрідну ланку для спільного використання геопросторової інформації. Тож важливим є проведення комплексних та систематичних досліджень географічних назв з метою їхньої

стандартизації і поширення. У той же час, проблеми, викликані неповною та застарілою або неточною інформацією про географічні назви стають дедалі серйознішими. Застарілі інформація та пошукові системи не можуть задовольнити практичні потреби користувачів в інформаційний вік високих технологій. Використання відомостей про географічні назви у багатьох сферах діяльності відбувається за посередництва картографії, як науки про пізнання світу, яка є засобом передачі просторової інформації і особливою мовою пізнання дійсності. Саме карта є джерелом, яке зберігає та передає топонімічну інформацію.

Прикладними завданнями картографічної топоніміки є первинне збирання географічних назв на місцевості, їх аналіз, систематизація, стандартизація та розроблення нормативів і правил їх написання на картах [9, 10]. *Стандартизація (унормування) географічних назв* – це затвердження офіційним уповноваженим органом з питань географічних назв для конкретного географічного об'єкта однієї або більше назв та їх точної письмової форми, а також умов їхнього використання.

К.О. Саліщев застосовує термін «унормування географічних назв». Вчений дає таке визначення: унормування географічних назв – це встановлення для кожного географічного об'єкта єдиної, стабільної форми його назви, обов'язкової для використання на картах [107, 108].

О.М. Берлянт визначає унормування географічних назв, як вибір найбільш вживаних найменувань та визначення їх письмової форми мовою, якою вони вживаються [9, 10].

Відомий топоніміст О.В. Суперанська визначає стандартизацію географічних назв як сукупність різнорідних процесів, що здійснюються з метою встановлення єдиних норм вимови та написання груп найменувань, об'єднаних за певною ознакою [132, 133].

На міжнародному рівні нині використовують таке визначення цього терміна: *стандартизація географічних назв* – а) ухвалення відповідним уповноваженим органом певного набору стандартів або норм, наприклад, для

одноманітного представлення топонімів; б) приведення топоніма у відповідність із цими нормами [175].

Стандартизована (унормована) назва – назва, ухвалена офіційним органом з географічних назв, як найбільш прийнятна назва об'єкта із числа можливих варіантів. Об'єкт може мати більше, ніж одну стандартизовану назву.

Розрізняють національну та міжнародну стандартизацію географічних назв.

Національна стандартизація географічних назв – стандартизація географічних назв у межах території національного утворення, наприклад, держави.

Міжнародна стандартизація географічних назв – діяльність, спрямована на досягнення максимальної практичної уніфікації при передачі усної та письмової форм усіх географічних назв шляхом а) проведення національної стандартизації та/або б) ухвалення міжнародних правил, що встановлюють відповідність між різними мовами і системами писемності [177].

Задля ефективного виконання своєї основної, ідентифікуючої функції географічні назви потребують стабільної форми. Це і є головною причиною стандартизації географічних назв. Для сучасних потреб географічних назв, зокрема й для картографії, стабільна письмова форма топоніма є необхіднішою ніж усна. Отже, у процесі стандартизації письмова форма топоніма повинна бути ідентифікована, відтворена та збережена.

Вивчення топонімів ґрунтується на комплексному підході, оскільки вони несуть в собі різні інформаційні складові:

- *географічну* – ідентифікують географічні об'єкти та визначають їхню локалізацію в просторі. Зміст топонімів часто вказує на географічні характеристики об'єкта або території: особливості ландшафту, клімату, рослинного покриву, господарську діяльність тощо.

- *лінгвістичну* – підпорядковуються нормам і правилам певної мови;

- *історичну* – вказують на передумови виникнення найменування: історичні події, імена відомих історичних постатей, економічне та господарське освоєння території тощо.

Стандартизація географічних назв є комплексним процесом, що включає лінгвістичний, географічний та історичний аспекти. Досягнення наукового результату можливе за умови використання комплексу методів різних дисциплін.

Картографія і стандартизація географічних назв є взаємодоповнюючими сферами. Як відомо, головним джерелом географічних назв є топографічні карти. Картографія також забезпечує один із найефективніших способів оприлюднення офіційних назв. Для обліку, реєстрації, збереження та актуалізації топонімічних даних в картографії використовують реєстри стандартизованих (унормованих) географічних назв. Реєстри з використанням автоматизованої інформаційної пошукової системи застосовують для пошуку географічних об'єктів. Окрім забезпечення пошукових функцій реєстри географічних назв обумовлюють вирішення низки завдань у процесі створення картографічних творів: розташування підписів на картах, перевірку правильності їх письмових форм без додаткової коректури, оперативне оновлення інформації тощо. При посередництві картографічної топоніміки офіційна письмова форма кожної назви присвоюється географічному об'єкту, графічно представленому на карті. При використанні цифрових засобів топонім може зберігатися як атрибут об'єкта, позначеного на карті точкою, лінією або площадним умовним позначенням (полігоном).

Карти, бази даних з географічною прив'язкою та ГІС зі стандартизованими географічними назвами мають важливе значення для розвитку країни в умовах сучасного інформаційного суспільства. Географічні назви є неодмінним компонентом прив'язки елементів будь-якої просторової інформаційної системи і надзвичайно важливі при застосуванні цифрових баз даних, які стали потужним засобом для прийняття управлінських рішень різних рівнів, а також сприяють взаємодії регіональних, державних і міжнародних організацій. Географічні назви, що вживаються у різних країнах світу, використовуються в глобальних

онлайнних інформаційних системах. Топоніми також є складовою багатьох міжнародних геоінформаційних і топонімічних проектів, зокрема пошукової геоінформаційної системи Google-Earth; проекту ООН SALB (база даних адміністративного поділу і меж адміністративних одиниць другого рівня); бази даних Групи експертів ООН з географічних назв (назви країн, столиць і великих міст з кількістю жителів понад 100 тис.). Тому важливим завданням національної стандартизації будь-якої країни є унормування, встановлення офіційної форми географічних назв та їх державна реєстрація. Унормуванню підлягають тільки «місцеві» назви, або ендоніми. *Ендонім* – назва географічного об'єкта однією з мов, що використовуються на території, де розташований об'єкт. Існує також особливий вид географічних назв – екзоніми (так звані традиційні назви), що використовуються на картах, та вважаються частиною історичної та культурної спадщини. *Екзонім* – це назва, присвоєна лінгвістичною спільнотою (тобто, групою людей, що спілкуються між собою спільною мовою) її рідною мовою топографічному об'єктові, розташованому на території, де ця мова не має офіційного статусу, наприклад, у закордонній державі. Наприклад, *Moscou* – французький екзонім, а *Moscow* – англійський екзонім для ендоніма *Москва*.

Історико-культурна цінність географічних назв (ендонімів та екзонімів) полягає у тому, що:

- багато географічних назв було вигадано людиною задля опису певних особливостей місцевості та географічних об'єктів. Тому топоніми часто віддзеркалюють взаємодію між людьми та природним середовищем у різні часові періоди, відображають культурні умови того історичного періоду, коли вони були створені;
- географічні назви є невід'ємною частиною лінгвістичного спадку та слугують головним джерелом лінгвістичних та історичних знань;
- географічні назви є сполучною ланкою між людиною та топографією, що становить невід'ємну складову ідентичності місцевого населення.

Географічні назви є одними із найдавніших пам'яток, що створила людина. Вони являють собою безцінну скарбницю людського досвіду та знань. Як відомо, виникнення географічних назв було обумовлене освоєнням географічних об'єктів та необхідністю їх іменувати. Система географічних назв формувалася упродовж століть, тож вони накопичують та зберігають в собі відомості про історію народів, їх світовідчуття та світогляд, культуру етносів, ідеологію, політичні умови тощо. Географічні назви є духовним надбанням кожного народу, яке передається у спадок наступним поколінням. Вони є відображенням культури, історичного минулого, природних особливостей, національної самобутності народів. Назви географічних об'єктів відображають національні традиції, мовні та етнічні особливості, історичні події різних епох, етапи формування держави, тобто мають унікальну властивість зберігати історичну пам'ять. Вони, як культурний та історичний спадок, є невід'ємною частиною національної свідомості кожного народу.

Тривалий час проблема збереження назв не викликала зацікавленості, незважаючи на визнання їх історичної та культурної цінності. Лише у другій половині ХХ ст. вивчення географічних назв у культурному контексті отримало широке розповсюдження і стало сферою активної діяльності як учених, так і офіційних органів з географічних назв. Починаючи із 1970-х років відбулося багато конференцій та інших заходів, присвячених цьому аспекту підходу до географічних назв.

У 2003 р. було прийнято Конвенцію ЮНЕСКО про збереження нематеріальної культурної спадщини, яка набрала чинності 20 квітня 2006 р. У цьому документі географічні назви розглядаються ще й як важливий елемент лінгвістичного спадку та народних традицій [160, 235].

1.2. Географічні назви як об'єкт досліджень

Окремі питання топоніміки розглядалися ще у працях античних вчених – Геродота («Історія»), Страбона («Географія»), Помпонія Мела («De situ orbis») –

та вчених Середньовіччя – енциклопедиста Абу-Рейхана аль-Біруні (X-XI ст.), географа та мовознавця Махмуда аль-Кашгарі (XI ст.). Географи, землепрохідці та мореплавці, часто присвоювали назви географічним об'єктам. Вони також збирали топоніми, певним чином систематизували їх та створювали перші карти. Тож немалий практичний доробок у становлення та розвиток топонімічної науки внесли географи – від античних дослідників до видатних вчених, якими є В.Н. Татищев, Л. Берг, О. Гумбольдт, П. Тутковський. Важливими для розвитку топоніміки були дослідження та праці російського географа В.П. Семенова-Тян-Шанського [112]. Проте для комплексних досліджень топонімів бракувало наукового підґрунтя.

У XIX ст. географічні назви досліджували А.М. Шьогрен (Andreas Sjögren) (Фінляндія, Російська імперія), М.-А. Кастрен (Matthias Alexander Castrén) (Фінляндія), М.П. Веске (Російська імперія), Д.П. Європеус (Російська імперія), Ю.Ю. Трусман (Російська імперія). Топонімічні дослідження активно розвивають у XX ст. У багатьох країнах сформувались топонімічні школи, що мають свої традиції. Топонімічній проблематиці присвячено низку праць вітчизняних та зарубіжних дослідників. Радянський вчений-топоніміст В.О. Ніконов сформулював основні топонімічні закони, розробив типологію і класифікацію. Праці О.В. Суперанської присвячені теорії власних імен [132 - 134]. Теоретичні основи топонімічних досліджень представлені у працях радянських вчених К.О. Саліщева [107, 108], О.М. Берлянта [9, 10], В.А. Жучкевича [42], Ю.О. Карпенка [49 – 54], О.К. Матвєєва [70], Е.М. Мурзаєва [71-73], В.О. Ніконова [77 – 79], О.І. Попова [90], В.М. Топорова [144], О.М. Трубачова [106].

Карти відображають як топонімію, так і її семіотичну сутність, яка полягає у визнанні знакового характеру топонімів та їх системної організації. Дослідженнями мови карти (картосеміотики) займалися О.Ф. Асланікашвілі [5], О.О. Лютий [68], Я. Правда [96].

У топонімічних дослідженнях завжди присутня класифікація (розподіл топонімів за певними рубриками). Однією з перших топонімічних класифікацій є

класифікація чеського історика Ф. Паляцького, представлена у праці «Етимологічний розбір чехословацьких назв» (1934).

А.М. Селіщев класифікує топоніми за особливостями лексико-семантичної структури та словотворчими формами: 1. назви, утворені від імен та прізвищ людей; 2. назви, утворені від професій або занять; 3. назви, пов'язані із соціальними ознаками та положенням; 4. назви, пов'язані з адміністрацією та владою; 5. назви, що відображають етнічний характер населення; 6. назви, що вказують на специфіку ландшафту; 7. назви із абстрактним значенням [111].

Е.М. Мурзаєв, вивчаючи топонімію колишнього СРСР, виділяє такі типи географічних назв: 1. назви, присвоєні за ознаками рельєфу; 2. назви, присвоєні за ознаками водних об'єктів; 3. фітотопоніми (назви, утворені від рослинних угруповань); 4. зоотопоніми (назви, утворені від тваринних угруповань); 5. антропотопоніми (назви, утворені від особистих імен); 6. виробничі топоніми; 7. торгівельно-транспортні топоніми; 8. соціальні топоніми; 9. етнотопоніми; 10. ідеологічні топоніми [71 – 73].

Ю.О. Карпенко розробив класифікацію географічних назв на прикладі топонімів Буковини [49 – 54]. Вчений виділив 4 типи топонімів: 1. топоніми, утворені від власних географічних назв, географічних термінів та ознак; 2. топоніми, що походять від антропонімів, етнічних назв та прозивних назв людей; 3. топоніми, утворені від назв предметів та культурних явищ; 4. топоніми, що мають невизначене походження.

Різноманітні класифікації топонімів були розроблені В.П. Семеновим-Тян-Шанським [112], Л.Л. Гумецькою [28], В. Ташицьким [190], Дж. Стюартом [189].

На думку автора найбільш прийнятною для сфери стандартизації географічних назв є класифікація топонімів за об'єктами номінації (Додаток Б):

1. *Ойконіми* – власні назви населених пунктів.

2. *Гідроніми* – власні назви об'єктів гідрографії.

3. *Ороніми* – власні назви об'єктів орографії.

4. *Гідроороніми* – власні назви мисів, островів, півостровів, перешийків, кіс, балок тощо.

5. *Хороніми* – власні назви територій, областей, районів, що мають певні межі.

6. *Дромоніми* – власні назви шляхів сполучення (автомобільних шляхів, залізниць, трубопроводів, станцій, зупинок).

7. *Дрімоніми* – власні назви лісів, гаїв, борів.

8. *Екотопоніми* – власні назви природоохоронних об'єктів (національні парки, заповідники, заказники, ботанічні сади, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва тощо) або лісового масиву.

Виділяють також специфічний вид географічних назв – мікротопоніми. Цей термін і нині не має чіткої дефініції, незважаючи на те, що він широко вживається в топонімічній, географічній, історичній та лінгвістичній науках.

Мікротопоніми – власні назви невеликих географічних об'єктів або частин географічних об'єктів (урочищ, лісів, полів, сінокосів, стежок, пасовищ, окремих каменів), що функціонують в межах певної мікротериторії. Мікротопоніми також класифікуються за об'єктами номінації (мікрогідроніми, мікроороніми тощо).

Топоніми (ойконіми, ороніми, гідроніми, гідроороніми) та мікротопоніми формують колективну ономастичну спадщину.

Вагомий внесок у вивчення географічних назв світу та їхньої стандартизації здійснили такі зарубіжні вчені: М. Фасмер (M. Vasmer) (Росія, Німеччина), Е. Екволл (E. Ekwall) (Швеція), А. Сміт (A. Smith) (Велика Британія), А. М. Армстронг (A.M. Armstrong) (Велика Британія), С. Роспонд (S. Rospond) (Польща), В. Ташицький (W. Taszycki) (Польща), Дж. Стюарт (G. Stewart) (США), М.-Ф. Буррілл (Meredith F. Burrill) (США), Д. Орт (D. Orth) (США), М. де Генселер (M. de Henseler) (США), Р. Пейн (R. Payne) (США), Й. Брой (J. Breu) (Австрія), А. Доза (A. Dauzat) (Франція), А. Доріон (A. Dorion) (Франція), Н. Кадмон (N. Kadmon) (Ізраїль), Е.-М. Нярхі (E. M. Närhi) (Фінляндія), Г. Керфут (H. Kerfoot) (Канада), Ф. Ормелінг (F. Ormeling) (Нідерланди), П. Пялль (P. Päl) (Естонія), П. Йордан (P. Jordan) (Австрія), Б. Геллеланд (B. Helleland) (Норвегія).

Французький вчений А. Доза ініціював проведення першого Міжнародного ономастичного конгресу у 1930 р. (Франція). Він є автором наукових робіт з французької антропонімії й *топонімії*.

Польський вчений В. Ташицький був фундатором впливової школи у слов'янській ономастиці, заснованої у Львові. Навколо нього згуртувалися вчені-топонімісти – Я. Рудницький, З. Штібер, С. Грабець. В. Ташицький запропонував семантичну класифікацію топонімів, яка тривалий час використовувалась в топонімічних дослідженнях. Ця класифікація враховує зв'язок місцевих назв з етапами слов'янського заселення [190].

С. Роспанд є автором понад 600 наукових робіт з польської ономастики й топоніміки, серед яких двотомний «Словник географічних назв Західної та Північної Польщі» («Słownik nazw geograficznych Polski zachodniej i północnej») [186].

М. Фасмер досліджував східноєвропейську антропонімію й топонімію. Праці М. Фасмера містять дослідження російських географічних назв, зокрема гідронімів [158].

Вивченню англійських топонімів присвячено праці Е. Екволла, А. Сміта та А. Армстронга.

М. Ф. Буррілл, Генеральний секретар Ради з географічних назв США (1943 – 1973 рр.), усвідомлюючи важливість встановлення загальних міжнародних стандартів у сфері унормування географічних назв, обґрунтував необхідність проведення конференцій ООН зі стандартизації географічних назв з метою залучення країн світу до співпраці. Вчений зробив також вагомий внесок у вироблення та розвиток стратегій і принципів стандартизації географічних назв Антарктиди. Його діяльність сприяла розвитку міжнародної співпраці у сфері унормування географічних назв материка [177].

Питанням управління процесом стандартизації географічних назв присвячені праці сучасних вчених Б. Геллеланда, М. де Генселера, А. Доріона, Н. Кадмона, Г. Керфут, Е.-М. Нярхі, Ф. Ормелінга, Д. Орта, П. Пялля. Дослідженням екзонімів займаються П. Йордан, Н. Кадмон. Питання мовної термінології

представлені у наукових працях Н. Кадмона та П. Пялля. Роботи Р. Пейна присвячені процедурам найменування географічних об'єктів та використанню новітніх технологій у сфері стандартизації географічних назв [177, 235].

Дослідженням топонімів території України присвячено наукові праці відомих українських вчених-топонімістів К.К. Цілуйка [161, 163], Ю.О Карпенка [49 – 54], І.М. Железняк [117, 118], О.С. Стрижака [128 – 131].

1.3. Міжнародні ініціативи у сфері стандартизації географічних назв

У 1891 р. на п'ятому Міжнародному географічному конгресі (Берн, Швейцарія) німецький географ А. Пенк (A. Penk) уперше запропонував застосувати концепцію стандартизації географічних назв у світовому масштабі. Він висловив ідею створення міжнародної карти світу масштабу 1:1000 000 та запропонував стандартизоване написання на ній географічних назв [177].

У 1948 р. проблему стандартизації географічних назв було порушено під час дискусії в Економічній і Соціальній Раді Організації Об'єднаних Націй (ООН) у зв'язку із питанням стосовно надання картографічних послуг. У 1955 р. відбулася перша Регіональна картографічна конференція ООН для Азійсько-Тихоокеанського регіону. За її результатами Економічна і Соціальна Рада рекомендувала Генеральному секретареві ООН: 1) надавати підтримку тим державам, що не мають національних органів зі стандартизації і координації географічних назв, у створенні таких органів і виданні національних географічних довідників; 2) запровадити необхідні заходи щодо забезпечення виконання централізованих функцій у сфері географічних назв; 3) сформувати невелику групу консультантів для розгляду технічних проблем внутрішньої стандартизації [37, 235].

У червні 1960 р. в штаб-квартирі ООН відбулася нарада Групи експертів під головуванням доктора М. Ф. Буррілла (США), на якій було розглянуто питання стандартизації географічних назв на національному рівні і стандартні методи передачі географічних назв засобами інших мов (видів писемності) на

міжнародному рівні. Після урядових консультацій Економічна і Соціальна Рада ухвалила рішення про скликання у 1967 р. в Женеві першої Конференції ООН зі стандартизації географічних назв [235].

Після другої конференції, яка відбулася у 1972 р., спеціальна група експертів була реформована у Групу експертів ООН з географічних назв (ГЕООНГН), яка здійснює свою діяльність у періоди між конференціями ООН зі стандартизації географічних назв.

Конференції ООН зі стандартизації географічних назв, що проходять кожні п'ять років, є форумами для надання підтримки у сфері стандартизації географічних назв на національному та міжнародному рівнях, сприяння у розповсюдженні інформації про національні географічні назви на міжнародному рівні та прийняття уніфікованої системи транслітерації для передачі нелатинських систем писемності на латинку.

У періоди між конференціями ООН зі стандартизації географічних назв Група експертів проводить сесії та здійснює свою діяльність у рамках своїх робочих груп та лінгвістико-географічних відділів. ГЕООНГН складається із 24 лінгвістико-географічних відділів та 10 робочих груп (Додаток В).

Лінгвістико-географічні відділи сформовані за регіональним принципом Вони сприяють національній стандартизації та забезпечують координацію обговорення актуальних питань. Країни за вибором можуть стати членами одного або кількох відділів. 10 робочих груп були створені з метою детальнішого розгляду питань та проблем, що обговорюються у відділах. Керівник робочої групи координує послідовне виконання групою своїх функцій у перервах між сесіями Групи експертів. Виконання робочими групами своїх завдань є вирішальною умовою ефективної діяльності Групи експертів. До складу ГЕООНГН нині входять експерти (топонімісти, картографи, географи, топографи, лінгвісти, історики, економісти) із 52 країн світу.

ГЕООНГН сприяє розвитку і розповсюдженню принципів, політики та методів вирішення питань, пов'язаних із використанням географічних назв. Група експертів є платформою для діалогу між державами – членами ООН і забезпечує

зв'язок із міжнародними організаціями. Представники держав – членів ООН мають можливість обміну інформацією про накопичений досвід під час сесій ГЕООНГН.

Головними цілями ГЕООНГН є:

- 1) акцентувати увагу на важливості стандартизації географічних назв на національному та міжнародному рівнях;
- 2) збирати інформацію про результати роботи національних та міжнародних органів, що займаються стандартизацією географічних назв, та сприяти поширенню інформації про результати роботи серед держав – членів ООН;
- 3) вивчати та пропонувати принципи, політику та методи для вирішення проблем національної та міжнародної стандартизації;
- 4) працювати над створенням механізмів для національної та міжнародної стандартизації географічних назв, надаючи наукову та технічну допомогу, особливо країнам, що розвиваються;
- 5) забезпечувати зв'язок між державами-членами та міжнародними організаціями з питань, пов'язаних зі стандартизацією географічних назв;
- б) виконувати завдання, поставлені резолюціями, ухваленими на конференціях ООН зі стандартизації географічних назв.

ГЕООНГН виконує такі функції:

- 1) розроблення процедур та механізмів для стандартизації відповідно до національних потреб;
- 2) виконання робіт з підготовки та проведення міжнародних конференцій зі стандартизації географічних назв, забезпечення безперервності роботи у періоди між конференціями, сприяння здійсненню резолюцій, ухвалених на конференціях;
- 3) заохочення обговорення та вивчення практичних та теоретичних механізмів, спрямованих на здійснення стандартизації;
- 4) координація діяльності лінгвістико-географічних відділів, сформованих для підтримки робіт на національному рівні, заохочення активної участі країн та відділів до співробітництва;

5) створення необхідних структур, доповнення роботи відділів та вирішення питань, що виходять за межі компетенції певного відділу;

6) розроблення відповідних програм, що мають за мету допомогу окремим країнам або групам країн здійснювати стандартизацію географічних назв, якщо вона відсутня;

7) інформаційне забезпечення картографічних установ, спрямоване на розуміння важливості використання стандартизованих географічних назв;

8) підтримання зв'язків із міжнародними організаціями, діючими у суміжних сферах, та заохочення участі відділів Групи у регіональних та інших картографічних конференціях ООН;

9) проведення робіт на національному та міжнародному рівнях з метою забезпечення взаємозв'язку між топонімікою та картографією;

10) забезпечення можливості використання принципів стандартизації та стандартизованих географічних назв якомога ширшим колом користувачів із залученням відповідних засобів масової інформації [37, 235].

ГЕООНГН також надає консультативну допомогу:

- у створенні національних органів з географічних назв та здійсненні національних програм стандартизації географічних назв;
- у розробці навчальних програм зі стандартизації географічних назв;
- у створенні баз даних географічних назв та розробленні географічних довідників та нормативних документів зі стандартизації географічних назв;
- у налагодженні контактів з іншими сторонами, котрі опікуються питаннями стандартизації географічних назв [235].

Найважливішим завданням ООН у сфері географічних назв є послідовне використання топонімів і забезпечення їхнього використання у світі. Виконання цієї мети залежить від офіційного вживання назв у кожній окремій країні. ГЕООНГН визначає національну стандартизацію географічних назв як стандартизацію географічних назв у межах території національного утворення, наприклад, держави [175].

Всесвітньо ухвалені стандарти географічних назв мають важливе значення для розвитку міжнародних відносин. Міжнародна стандартизація повинна спиратися на національні стандарти окремих країн. ГЕООНГН розглядає міжнародну стандартизацію географічних назв як діяльність, спрямовану на досягнення максимальної практичної уніфікації при передачі усіх географічних назв світу шляхом здійснення національної стандартизації та ухвалення міжнародних правил, що встановлюють відповідність між різними мовами та системами писемності [175]. Методика передачі одного виду писемності засобами іншої визначає зацікавлена країна, а потім подає її до ухвалення в ООН. Міжнародне використання топонімів залежить від наявності офіційно прийнятих топонімів в країні. ООН закликала усі країни, застосовуючи власні стандарти письма, забезпечити офіційні національні форми географічних назв, які придатні для використання на картах. ООН також закликала усі країни з нелатинською писемністю розробити єдину систему романізації, застосування якої дасть можливість нелатинське письмо передавати латиницею для внутрішнього та міжнародного використання на картах [235].

Нині майже у кожній країні існують офіційні органи, які займаються стандартизацією місцевих географічних назв, тобто ендонімів.

Екзоніми часто є предметом дискусій. У міжнародній практиці тенденція до обмеження вжитку екзонімів з'явилася наприкінці ХХ ст. у зв'язку з отриманням суверенітету багатьма націями, які також є мовними спільнотами. Ці спільноти бажали б, щоб міжнародний загальний ужиток таких екзонімів, які мають політичний підтекст, і щоб у світі вживали оригінальні назви географічних об'єктів, розташованих на їхній території. На декількох конференціях зі стандартизації географічних назв були прийняті резолюції, націлені на обмеження вживання екзонімів. Але дуже швидко стало очевидним, що це не так просто і не завжди можливо. Неможливо це у двомовних і багатомовних регіонах, і там з багатьох точок зору, ради захисту прав національних меншин, збереження географічних назв як культурної спадщини, не в останню чергу з політичних

причин, дві і декілька назв для одного об'єкта сприймаються, і такий підхід вважається логічним і виваженим [36].

Попри рекомендації ГЕООНГН зменшити кількість екзонімів, вони широко вживаються і сьогодні. Спроби швидко скоротити кількість екзонімів виявилися марними. Ці наміри неможливо реалізувати у короткий термін. Причиною цього є те, що багато екзонімів стали загальноновживаними і розглядаються, як частина мовної та історичної культурної спадщини. Окрім того, від екзонімів утворено багато похідних слів, і відмова від вживання екзонімів порушить цілісність мовної системи, що сформувалася впродовж століть [36].

Для вирішення і обговорення питань щодо врегулювання вживання екзонімів при ГЕООНГН на восьмій Конференції ООН з географічних назв (Берлін, 2002) була створена Робоча група з екзонімів. Основними її цілями є визначення сфер вживання екзонімів, публікація посібників з вимови ендонімів, а також формулювання принципів вживання екзонімів, які б забезпечили політичну чутливість при їх вживанні [235].

Незважаючи на те, що навряд чи можливо повністю позбавитись від екзонімів у національній і місцевій мовній практиці, в Організації Об'єднаних Націй існує практично одностайна думка, що їх не слід вживати на міжнародному рівні. Використання екзонімів неприйнятне на картах, виданих кількома мовами чи однією з поширених мов для міжнародного вжитку. Проте у випадках, коли назва є усталеною і вживається у мові здавна, не варто ламати мовної традиції, яка вже склалася [36].

Кінцевою метою програми стандартизації є оприлюднення та розповсюдження інформації про офіційні географічні назви. Роботу національного органу з географічних назв неможливо визнати успішною, якщо широкий загал користувачів та міжнародна спільнота не мають змоги отримати доступ до офіційної інформації з географічних назв (Додаток Г).

Інформація про офіційні географічні назви може надаватися користувачам за допомогою офіційних карт, довідників, газетирів, баз даних (реєстрів). Нині розповсюдження інформації може здійснюватися в електронному вигляді через

Інтернет, на компакт-дисках та через національну ГІС, яка може мати офіційні карти.

Видання стандартної серії карт національною картографічною організацією є одним із найкращих способів поширення офіційних назв. Оскільки паперові карти перевидаються нечасто, то відомості про нові назви та офіційні зміни назв них можуть бути поширені шляхом періодичного видання публічних повідомлень у вигляді списків виправлень.

У минулому для створення національних реєстрів географічних назв або газетирів активно використовували картотеки. Кожну географічну назву разом із усією інформацією заносили у картку, а накопичені картки систематизували (наприклад, за алфавітом або за адміністративно-територіальними одиницями країни). Нині їх використовують зрідка з метою проведення досліджень та документування. В умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій такий метод систематизації даних є недоцільним. Упродовж останніх кількох десятиліть основним методом обробки топонімічної інформації є використання автоматизованих систем.

Нині в умовах технічного прогресу найзручнішим способом поширення інформації про географічні назви є так звані реєстри (бази даних) географічних назв. За наявності реєстру географічних назв розповсюдження офіційної інформації може здійснюватися на компакт-дисках та через Інтернет. Мережа Інтернет дозволяє донести наявні відомості до великої аудиторії користувачів по усьому світу та дає можливість регулярного оновлення інформації. Використання баз даних дає безсумнівні переваги. База даних дає можливість легко організувати пошук, сортувати записи за датою, здійснювати різноманітні запити (за вказаними критеріями та ідентифікаторами), оскільки в них передбачена ефективна організація збереження інформації, мінімізуючи час доступу та пошуку. Маючи механізм пошуку користувачі мають змогу направляти запити безпосередньо до офіційної бази даних.

Перша Конференція ООН з географічних назв (Женева, 4 – 22 вересня 1967 р.) рекомендувала усім офіційним установам з географічних назв видавати та

регулярно оновлювати національні газетири, що містять стандартизовані географічні назви [235].

У 1979 р. Група експертів ООН з географічних назв висунула пропозицію, що кожна країна повинна періодично надавати міжнародній спільноті документ, який забезпечує правильне розуміння її топоніміки.

Сьома Конференція ООН зі стандартизації географічних назв (Нью-Йорк, 13 – 22 січня 1998 р.) визнала потенційні можливості Інтернету у сфері національної та міжнародної стандартизації географічних назв. Вона також зазначила важливість збереження країнами топонімічної спадщини та сприяння міжнародному використанню їхніх назв, унормованих на національному рівні, за допомогою усіх можливих засобів, у тому числі Інтернет [235].

Для зацікавлення урядів держав роботою ООН у цій сфері опубліковано програму ГЕООНГН щодо узгодженого використання у світі офіційних географічних назв та переваги стандартизації географічних назв, яка видана англійською, арабською, іспанською, китайською, російською та французькою мовами [172, 235].

У 2002 р. ГЕООНГН за безпосередньої участі Робочої групи з топонімічної термінології розробила та видала «Глосарій термінів для стандартизації географічних назв» (“Glossary of Terms for the Standardization of Geographical Names”). У ньому сімома мовами (англійською, арабською, іспанською, китайською, російською, французькою, корейською) подано 375 тематичних термінів [175].

Двадцять друга сесія ГЕООНГН з географічних назв (Нью-Йорк, 20–29 квітня 2004 р.) ініціювала розвиток бази даних географічних назв світу з метою збирання, управління та розповсюдження офіційних даних про назви країн та їх найбільших міст. Для розміщення бази даних у Internet було рекомендовано використовувати офіційний сайт ГЕООНГН, забезпечуючи таким чином доступ до офіційної топонімічної інформації. В результаті було створено багатомовну геопросторову базу даних, доступ до якої здійснюється через мережевий інтерфейс, а географічні назви мають прив’язку до карти [235].

Висновки до розділу 1.

1. Географічні назви є специфічною ознакою державності країни. Топоніми – важливий інструмент життєдіяльності будь-якої держави. Вони є функціональними одиницями комунікативної системи суспільства. Географічні назви мають важливе значення для вирішення завдань національної безпеки, розвитку економіки, науки і освіти, державного будівництва, міжнародного співробітництва, а також у повсякденному житті громадян.

2. Зростання затребуваності географічних назв обумовлює невідкладне завдання, щодо проведення досліджень зі встановлення, вивчення, систематизації, унормування, обліку та реєстрації топонімів, а також використання та збереження географічних назв як на території України, так і зарубіжних країн.

3. Географічні назви (топоніми) є обов'язковим важливим елементом карт будь-якої тематики. Невід'ємною складовою процесу укладання та оновлення топографічних карт є збір, оброблення та унормування географічних назв. Від повноти збору та аналізу топонімів у процесі картоукладальних робіт та встановлення точної письмової форми (унормування) та точної просторової локалізації залежить якість (точність, актуальність) картографічних творів.

4. Стандартизація географічних назв є комплексним процесом, що включає лінгвістичний, географічний та історичний аспекти. Досягнення наукового результату можливе за умови використання комплексу методів різних дисциплін.

5. На картах, окрім ендонімів, часто використовують особливий вид топонімів – екзоніми або так звані традиційні назви. Міжнародні ініціативи щодо використання цього типу географічних назв полягають у визначенні сфер застосування екзонімів, та формулюванні принципів вживання екзонімів.

6. Географічні назви, як об'єкт досліджень, цікавили вчених ще з античних часів. Однак до XIX ст. наукового підґрунтя для топонімічних досліджень не існувало. Ґрунтовні та численні наукові топонімічні дослідження активно розвивалися у світі у XX ст. Вітчизняними та зарубіжними вченими розроблено наукові класифікації топонімів, визначено топонімічну термінологію, висвітлено

питання стандартизації (унормування) географічних назв. Були сформовані топонімічні школи, регулярно проводяться ономастичні конференції та конференції ООН зі стандартизації географічних назв.

7. Нині в умовах, коли політичні, економічні та культурні зв'язки між країнами постійно розширюються, завдання стандартизації (унормування) географічних назв набуло важливого міжнародного значення. Послідовне вживання офіційних географічних назв є важливою умовою ефективної всесвітньої комунікації, що сприяє соціально-економічному розвитку, охороні природи та функціонуванню національної інфраструктури просторових даних. Національна стандартизація географічних назв є необхідною передумовою міжнародної стандартизації географічних назв.

8. Заходом найвищого рівня міжнародної спільноти у сфері стандартизації географічних назв є відповідні конференції ООН. Група експертів ООН з географічних назв здійснює діяльність у період між конференціями. Головною метою ГЕООНГН є сприяння стандартизації географічних назв у світі, створення у кожній країні офіційного органу з географічних назв та використання стандартизованих у національному масштабі географічних назв на картах і в документації на міжнародному рівні. Успіх програми ГЕООНГН залежить від проведення загальнонаціональних і місцевих заходів у країнах світу.

9. Метою національної та міжнародної програм стандартизації географічних назв є оприлюднення та поширення інформації про офіційні географічні назви. Інформація про офіційні географічні назви може надаватися користувачам за допомогою офіційних карт, довідників, газетирів, баз даних (реєстрів).

РОЗДІЛ 2

МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Сучасний стан національної стандартизації географічних назв в Україні потребує запровадження нових стратегій, принципів, підходів і методів у реалізації поставлених завдань, що у свою чергу зумовлює актуальність вивчення зарубіжного досвіду. Своєрідною платформою для діалогу між державами є засідання ГЕООНГН. Для ефективного розвитку вітчизняної сфери стандартизації географічних назв загалом, та вирішення питань щодо створення та ведення Державного реєстру географічних назв зокрема необхідне вивчення досвіду зарубіжних країн як розвинених, так і з перехідною економікою. Серед розвинених країн успішним є досвід Канади, яка є однією з країн-засновниць світової стандартизації географічних назв, та Польщі. Важливим є також порівняння досвіду країн колишнього СРСР (Естонії, Литви, Латвії, Росії, Білорусі, Казахстану), які об'єднує з Україною функціонування в минулому єдиних стратегій та підходів до стандартизації географічних назв.

2.1. СРСР

Перша розробка зі стандартизації географічних назв у Радянському Союзі з'явилася у 1939 р. Відділення літератури і мови Академії наук СРСР підготувало і впровадило систему передачі кирилиці на латинку. Значний вклад у її розроблення вніс відомий російський та радянський лінгвіст Л. В. Щерба [165].

Систематичні дослідження географічних назв у Радянському Союзі розпочалися після Другої світової війни. У союзних республіках були сформовані топонімічні центри. Топонімічні дослідження здійснювали вчені Є.М. Поспелов, Е.М. Мурзаєв, В.А. Ніконов, О.І. Попов, О.В. Суперанська, В.А. Жучкевич, К.К. Цілуйко, Ю.О. Карпенко тощо.

Упродовж 1960 – 1980-х років в СРСР на державному рівні було розроблено загальний порядок встановлення географічних назв в СРСР. Правову основу для унормування географічних назв становили спеціальні постанови Президії Верховної Ради СРСР та Ради Міністрів СРСР [92 – 95, 146]. Уповноваженим органом, що координував діяльність із унормування географічних назв, розроблення і затвердження нормативних актів, які регламентували написання назв географічних об'єктів СРСР і зарубіжних країн російською мовою, було Головне управління геодезії і картографії (ГУГК) при Раді Міністрів СРСР.

Право найменування та перейменування різних видів географічних об'єктів було розподілено між відповідними державними установами, кожна з яких вела облік і каталогізацію назв підвідомчих об'єктів. Так, назви населених пунктів встановлювали Президії Верховних Рад союзних республік; назви державних об'єктів союзного підпорядкування, залізничних станцій, морських і річкових портів, аеропортів – відповідні союзні міністерства, яким були підпорядковані ці об'єкти; назви фізико-географічних об'єктів – Ради міністрів союзних і автономних республік. Право встановлення назв фізико-географічних об'єктів при топографічних зніманнях у масштабі 1:100 000 і більше надавалося організаціям, що виконували знімання [105].

Координацію діяльності міністерств, відомств і організацій, пов'язану із найменуванням, перейменуванням та встановленням транскрипції назв державних об'єктів союзного підпорядкування та фізико-географічних об'єктів, а також розроблення та затвердження інструкцій з передачі географічних назв, словників-довідників географічних назв та інших нормативних актів здійснював ГУГК. У 1934 р. при Вищому геодезичному управлінні було створено бюро транскрипції, згодом реорганізоване у відділ географічних назв та картографічної наукової інформації Центрального науково-дослідного інституту геодезії, аерозйомки і картографії імені Ф. М. Красовського (ЦНДІГАіК). Цей відділ, який у 60-80-ті роки ХХ ст. налічував понад 70 фахівців, став осередком, що визначав напрями розвитку радянської і російської топоніміки. У відділі проводилися дослідження місцевих географічних термінів, транскрипції назв, їх стандартизації [12, 76].

Реалізацію союзних і республіканських законодавчих актів у сфері стандартизації географічних назв в СРСР забезпечувала Міжвідомча комісія з географічних назв при ГУГК (Постанова Ради Міністрів СРСР від 29 листопада 1966 р. № 914). Її діяльність, а також науково-методичного підрозділу при ній, що діяв у складі ЦНДІГ АіК, спрямовувалась насамперед у таких напрямках:

- розроблення інструкцій, настанов та інших керівних документів, що встановлювали географічні назви, унормовували і стандартизували їхнє написання російською мовою та латинкою, регламентували порядок найменувань та перейменувань географічних об'єктів;
- створення нормативних словників географічних назв та словників топонімічної лексики різних територій і мов;
- каталогізація географічних назв, надання інформації про існуючі та присвоєні назви і перейменування [30].

Дослідженнями у сфері стандартизації географічних назв у Москві займались топонімічна комісія Московської філії Географічного товариства СРСР, Інститут географії АН СРСР, Інститут мовознавства АН СРСР, Інститут російської мови АН СРСР, Інститут етнографії АН СРСР, Інститут слов'янознавства АН СРСР, філологічний факультет Московського державного університету ім. М.В. Ломоносова. Географічні назви були об'єктом досліджень топонімічної комісії Географічного товариства СРСР в Ленінграді, філологічного факультету та факультету сходознавства Ленінградського державного університету, ленінградських відділень Інституту мовознавства та Інституту сходознавства АН СРСР, Інституту Арктики й Антарктики.

Кафедра російської мови та загального мовознавства Уральського державного університету у Свердловську займалося вивченням північної топонімії РСФСР та видавала збірник «Вопросы ономастики». У Поволжі проводилися топонімічні дослідження вищими навчальними закладами в Уфі, Чебоксарах, Казані тощо. Видавалися збірники «Диалекты и топонимия Поволжья» (Чебоксари) і «Ономастика Поволжья» (Ульяновськ). Топонімічні

дослідження Сибіру були зосереджені переважно у Томському педагогічному інституті, де було зібрано велику картотеку географічних термінів і назв Сибіру. Співробітники інституту видавали збірник «Языки и топонимия Сибири». Роботи з топонімії Східного Сибіру проводили в Іркутському державному університеті.

В Українській РСР від 1960 р. працювала ономастична комісія при АН УРСР, яка регулярно проводила у містах республіки ономастичні конференції та видавала збірник «Повідомлення Української ономастичної комісії» [25].

Топонімічні дослідження здійснювали і прибалтійські республіки. Найповніше топоніми були систематизовані та стандартизовані у Латвії. В Естонії було зібрано картотеку, яка нараховувала близько 250 000 географічних назв.

У Грузії працювала топонімічна лабораторія при кафедрі новогрузинської мови Тбіліського державного університету. Дослідженням топоніміки Середньої Азії займалися Е.М. Мурзаєв, Г.К. Конкашпаєв, Є. Койчубаєв, Т. Нафасов, К. Конкобаєв [25].

Програма унормування географічних назв в СРСР включала такі основні види робіт: 1) Розроблення науково-методичних основ унормування; 2) Виявлення та збір даних про географічні назви, що підлягають унормуванню; 3) Оброблення даних про зібрані назви; 4) Укладання нормативних словників-довідників географічних назв [25].

У ЦНДІГАіК було створено основоположні керівництва, які містили загальні принципи та конкретні правила унормування географічних назв. Загалом ЦНДІГАіК розробив понад 100 нормативних словників, інструкцій, інформаційно-методичних матеріалів та інших керівних документів з написання географічних назв на картах та в офіційних виданнях і документах. Серед них – керівництва, що визначали загальні методичні аспекти унормування географічних назв („Общая инструкция по передаче названий” (1955), „Правила написания на картах географических названий СССР” (1967), „Руководство по сбору и установлению географических названий на топографических картах и планах” (1985), та серія інструкцій, які містили науково обґрунтовані правила російської передачі географічних назв з мов народів СРСР та мов зарубіжних країн. Видано

словники топонімічної лексики, укладено нормативні словники-довідники географічних назв для території СРСР та зарубіжних країн [25]. Повний перелік нормативних документів, виданих ЦНДІГАіК, наведено у додатку Д.

Відомості про назви для унормування збирали польовими методами та виявляли за документальними джерелами. Найбільше відомостей про назви географічних об'єктів СРСР було отримано у процесі польового збору даних при зніманнях або оновленні топографічних карт. Польовий збір доповнювала, а для зарубіжних країн повністю замінювала, процедура виявлення назв за документальними, довідковими, картографічними та іншими джерелами [105].

Каталог географічних назв в ЦНДІГАіК почали створювати з 30-х років ХХ століття. Було сформовано дві окремі паперові картотеки: на територію республік колишнього СРСР та на зарубіжні країни. Інформація в облікових картках містить власне географічні назви, дані про рід, категорію об'єктів, географічні координати, адміністративно-територіальну та географічну прив'язку; для зарубіжних назв подано написання їх національною мовою та фонетичну транскрипцію. Окрім того, вказано джерела, за якими встановлено унормовану назву, інформацію про зміни географічних назв та інші дані. Картотека містила близько 1,5 млн назв географічних об'єктів СРСР та зарубіжних країн. Це була єдина в Радянському Союзі універсальна за змістом картотека унормованих географічних назв. За нею здійснювали перевірку назв на картах, які видавав ГУГК. Картотека ЦНДІГАіК була базою для створення нормативних словників географічних назв. Картотеки постійно поповнювалися та оновлювалися [12].

2.2 Канада

Рада з географічних назв Канади. Нагальна потреба у створенні уповноваженого органу з управління географічними назвами постала у Канаді наприкінці 1800-х років у зв'язку із картографуванням освоєваних територій та масштабною імміграцією. У 1897 р. канадські вчені-картографи заснували офіційний орган – Географічну Раду Канади (з 1948 р. – Канадська Рада

з географічних назв (CBGN)). З середини ХХ ст. розпочалося створення національного газетиру в Канаді, що складався із серії газетирів її провінцій та територій [224]. Канада була першою країною світу, яка створила національний газетир своєї території. Перше видання газетиру провінцій та територій Канади «Southwest Ontario» було опубліковане у 1952 р., а останні – «Newfoundland & Labrador» і «Québec» – у 1969 р. Усього газетир Канади вміщував близько 250 000 географічних назв [222, 225 – 227, 233].

У подальшому національний газетир Канади неодноразово оновлювали, доповнювали та перевидавали. У 1961 р. Канадська Рада з географічних назв була реорганізована у Комітет з географічних назв Канади, а уповноважені органи зі стандартизації географічних назв були сформовані у провінціях [213, 214]. У березні 2000 р. орган отримав назву Рада з географічних назв Канади (GNBC).

Сьогодні GNBC виконує такі основні функції: 1) опрацювання стандартів для роботи з географічними назвами і сучасної термінології; 2) сприяння використанню офіційних назв; 3) сприяння розвитку міжнародних стандартів у взаємодії з Організацією Об'єднаних Націй та національними органами, відповідальними за стандартизацію географічних назв інших країн.

До складу GNBC входить 32 члени. Голову Ради призначає Міністр природних ресурсів Канади. Кожна з провінцій і територій країни має у Раді свого представника. До її складу входять також федеральні відділи: картографічний, архівів, захисту, перекладу, індіанських резервацій, національних парків і статистики. Голови двох консультативних комітетів (перший - топонімічної політики, досліджень та термінології, другий – автоматизації процесів) є також повноправними членами Ради. GNBC видала низку наукових праць зі стандартизації географічних назв Канади [168, 174, 176, 178, 185]. Експерти GNBC також займаються розробкою онлайн-довідників топонімічних даних та інших видань [174, 223, 228, 235].

Б а з а д а н и х г е о г р а ф і ч н и х н а з в К а н а д и . Канадська база даних географічних назв (CGNDB) містить понад 510 000 топонімів, дві третини з яких – це сучасні офіційні назви, які ухвалені GNBC. Всі інші мають статус

неофіційних назв, тобто є варіантами офіційних назв деяких об'єктів, назвами, що вийшли з ужитку або були ліквідовані [223].

Підтримку та ведення бази даних географічних назв здійснює Секція географічних назв Центру топографічної інформації Міністерства природних ресурсів Канади. Її метою є збереження назв, ухвалених GNBC, та забезпечення доступу для урядового і публічного використання. Сьогодні стандартизація географічних назв у Канаді – обов'язок кожної провінції і території, за винятком федеральних земель, як наприклад, індіанські резервації або національні парки, назвами яких опікуються відповідні органи. Рішення щодо прийняття, зміни, або вилучення географічних назв, ухвалені на рівні провінцій і територій, надсилають до Секретаріату Ради з географічних назв Канади. Назви проходять процедуру реєстрації, а потім їх вводять до національної бази даних географічних назв, та відображають на національних топографічних картах.

Першим варіантом канадської бази даних географічних назв була Національна топонімічна база даних (1978). Вона замінила паперову картотеку, яка створювалася від часу заснування Географічної Ради Канади у 1897 р. Перехід до цифрового варіанту спрощував процедуру доступу до даних, їхній пошук та оновлення. У 1988 р., а згодом у 1998 р., база даних географічних назв Канади була двічі перепроєктована, а її програмне забезпечення модернізоване з використанням новітніх технологій у відповідності до потреб користувачів [217].

База даних підтримується програмним забезпеченням ORACLE RDBMS (Версія 8.0.4) з використанням операційної системи SOLARIS. Кожній назві національної бази відповідає близько 30 атрибутивних даних (додаток Е). Налагоджено регулярне оновлення бази даних [223].

У Канаді проведено велику роботу щодо збереження та використання мов місцевих народів та географічних назв цими мовами. Давня проблема, що постала у зв'язку з поширенням назв мовами корінного населення, пов'язана із можливістю зберігати та відображати спеціальні знаки, що використовують для запису канадських топонімів цими мовами. Йдеться про дві групи назв. До першої групи відносять назви інуїтською мовою, які записують за допомогою складової

системи письма. Завдяки застосуванню нового мовного кодування назви, записані за допомогою складової системи письма, відображаються у базі даних географічних назв і на веб-сторінці, присвяченій географічним назвам Канади. До другої групи належать назви, записані за допомогою літер латинської абетки у поєднанні з діакритичними знаками і символами. Вирішення проблеми для даної групи топонімів полягає у використанні міжнародного стандарту Unicode, який уможливорює кодування, відображення та пошук спеціальних символів незалежно від використаної платформи та мови. Застосування цього стандарту у базі даних та на веб-сторінці, присвяченій географічним назвам Канади, зробило можливим відображення спеціальних символів та діакритичних знаків [215, 217, 223, 244].

Із понад 510 000 зареєстрованих у базі топонімів близько 16% становлять назви об'єктів адміністративно-територіального устрою, 60% - назви об'єктів гідрографії і 20% - назви об'єктів суходолу (наприклад, назви гір, півостровів). Облікові форми бази даних географічних назв Канади містять 17 полів даних [174, 178, 216, 217, 221, 248].

З 1994 р. частина інформації із бази даних географічних назв наявна у мережі Інтернет з відкритим доступом на веб-сторінці географічних назв Канади (<http://geonames.nrcan.gc.ca>), яка регулярно оновлюється та модернізується. Тривалий час стандартні набори топонімічних даних продавалися користувачам, нині електронні дані про географічні назви можна отримати безкоштовно на порталі GeoBase. Існують різноманітні набори та формати даних. Сьогодні цей сайт пристосований для потреб сліпих людей та людей зі слабким зором [223, 250].

Топонімічні дані, що містить база даних географічних назв Канади, включені також до Канадської інфраструктури геопросторових даних, а члени Ради з географічних назв Канади спільно з канадською Радою геоматики працюють над створенням національної бази даних, що містить схеми меж населених пунктів країни у цифровому форматі [223].

М і ж н а р о д н е с п і в р о б і т н и ц т в о. Канада є однією з країн-фундаторів світової стандартизації географічних назв і відіграє визначну роль у міжнародному співробітництві у даній сфері. З часу заснування Ради з

географічних назв її фахівці працювали для розвитку політики, встановлення стандартів і поширення офіційної топонімічної інформації географічних назв як у Канаді, так і в світі. Канадські експерти з географічних назв висвітлюють проблемні питання стандартизації географічних назв на форумах, засіданнях, зустрічах та інших заходах ГЕООНГН. Окрім того, канадські експерти часто є інструкторами на міжнародних навчальних топонімічних курсах ГЕООНГН у країнах Східної Європи, Африки, Азії, Латинської Америки та консультативних семінарах [218, 219, 223, 234].

Оскільки географічні назви мають різнобічне поширення, то повинні розвиватися й нові підходи для продовження цієї роботи. Набір географічної інформації, доступний через такі інтерактивні додатки як Wikimapia і GoogleMapMaker може бути цінним ресурсом, але використання неофіційних назв користувачами геопросторових даних (наприклад, картографів, GPS і GIS-користувачів, розробників WEB-сторінок) є сферою діяльності уповноважених органів. Члени Ради з географічних назв Канади зараз співпрацюють з Google, розвиваючи стратегії для використання офіційних назв. Мета-мінімум полягає у наданні користувачам можливості легко ідентифікувати офіційні назви в представлених даних. Постійно триває робота над пошуками шляхів підтримки та сприяння використанню офіційних географічних назв [223, 234].

2.3. Польща

С т а н д а р т и з а ц і я г е о г р а ф і ч н и х н а з в П о л ь щ і. Збір і стандартизація географічних назв у Польщі беруть свій початок з XVIII ст. У той час були видані перші карти і переліки населених пунктів як на територію усієї країни, так і окремих її частин. На рубежі XIX і XX ст. було опубліковано 15 томів «Słownika geograficznego Królestwa Polskiego» («Географічного словника Королівства Польського»), який містив назви міст, сіл, річок, озер та гір. Загальні слова у словнику були першою спробою уніфікації польських географічних назв [231].

Нові підходи до стандартизації географічних назв були використані після здобуття Польщею незалежності у 1918 р. У зв'язку зі змінами в адміністративному устрої необхідно було впорядкувати назви об'єктів, які тривалий час перебували на теренах трьох різних держав (Австро-Угорщини, Німеччини та Росії). Географічними назвами тоді опікувався Військово-географічний інститут. Роботи зі стандартизації географічних назв Польщі прискорились у зв'язку із проведенням у 1921 р. перепису населення, під час якого були зібрані відомості про назви населених пунктів. Результатом цієї роботи став „Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej” («Показчик населених пунктів Польської Республіки») – перший офіційний польський перелік назв населених пунктів, виданий у 16 томах Головним Управлінням Статистики Польщі у 1923 – 1926 рр. У цей період розпочалися також лінгвістичні дослідження географічних назв [231].

Проте офіційного органу, який би опікувався питаннями національної стандартизації географічних назв Польщі, не існувало. 24 жовтня 1934 р. підписано Постанову Президента Республіки Польщі, яка прирівнювалась до закону, щодо назв населених пунктів та нумерації нерухомості. Цей документ регулював питання встановлення офіційних назв лише населених пунктів. При Міністерстві внутрішніх справ була створена Комісія зі встановлення назв населених пунктів, яка упродовж свого існування опублікувала переліки «Nazwy miast Polski» («Назви міст Польщі») (1937), «Nazwy miejscowości województwa Wileńskiego» («Назви населених пунктів Віленського воєводства») (1938) [231].

Після Другої світової війни постала нагальна потреба уніфікації географічних назв, а на територіях, що відійшли до Польщі згідно із рішеннями Потсдамської конференції у серпні 1945 р., – також їх встановлення та унормування. У 1945 р. було відновлено діяльність довоєнної Комісії зі встановлення назв населених пунктів. У 1948 р. діяльність Комісії було поширено також на встановлення назв нежитлових місцевостей і фізико-географічних об'єктів, і відповідно, змінено назву на Комісію зі встановлення назв населених пунктів і фізико-географічних об'єктів. Нині вона діє при Міністрі

внутрішніх справ і адміністрації. Результатом роботи Комісії стала низка публікацій у сфері національної стандартизації географічних назв [186, 196 – 198].

Нового поштовху роботам зі стандартизації у Польщі надала її активна участь у діяльності ГЕООНГН. Країна входить до Балтійського відділу та Відділу Центральної, Східної та Південно-Східної Європи ГЕООНГН. Наприкінці 70-х років ХХ ст. під керівництвом Головного управління геодезії і картографії розпочато роботи зі створення національного газетиру Польщі, підсумком яких стало видання у 1991 р. „Nazwy geograficzne Rzeczypospolitej Polskiej” («Географічні назви Республіки Польща»), що містить 28 000 назв населених пунктів і фізико-географічних об’єктів. Вихідним матеріалом слугувала карта масштабу 1:500 000.

У 1991 – 1992 рр. було видано тритомний „Katalog jezior Polski” (А. Choiński) («Каталог озер Польщі»), який нараховував 7000 назв озер, площею понад 1 га. Вихідним матеріалом для його укладання була топографічна карта Польщі масштабу 1:50 000 [169 – 171].

Пізніше було створено Комісію зі стандартизації географічних назв за межами території Польщі, завданням якої був збір, систематизація та унормування географічних назв за межами Польської держави. Результатами роботи цієї Комісії стали видання „Polskie nazwy geograficzne świata” («Польські географічні назви світу») у чотирьох частинах, а також видання топонімічних керівництв, газетирів та словників [179, 188, 191, 194, 195].

Законодавчою базою, що регулює питання, пов’язані зі встановленням, унормуванням та зміною назв населених пунктів та фізико-географічних об’єктів у Польщі спочатку був Закон «Про встановлення назв місцевості та нумерацію нерухомості» від 1948 р., що декілька разів доповнювався (востаннє у 1990 р.). 29 серпня 2003 р. набрав чинності Закон Республіки Польща «Про офіційні назви населених пунктів та географічних об’єктів». У Законі передбачено:

- об’єкти, для яких встановлено офіційні назви;

- принципи і процедуру встановлення, зміни та вилучення назв населених пунктів та їх частин, а також офіційні назви географічних об'єктів;
- принципи діяльності Комісії зі стандартизації назв населених пунктів і фізико-географічних об'єктів;
- принципи створення і публікації офіційних цифрових класифікаторів назв населених пунктів та їх частин, а також назв географічних об'єктів;
- принципи публікації Національного каталогу географічних назв (газетира) [205].

У 2013 р. відповідно до Закону про офіційні назви (2003) опубліковано нове видання „Wykazu urzędowych nazw miejscowości w Polsce” („Переліку офіційних географічних назв Польщі”) [198].

Нині у Польщі немає окремої офіційної установи, що займається стандартизацією географічних назв, однак існують рекомендаційні органи, які розробляють пропозиції щодо стандартизації географічних назв. Ними є вищезгадані дві комісії: Комісія зі стандартизації назв населених пунктів і географічних об'єктів на території Польщі та Комісія зі стандартизації географічних назв за межами Польщі [205].

Встановлення та затвердження географічних назв є компетенцією Міністра внутрішніх справ і адміністрації. Комісія зі стандартизації назв населених пунктів та географічних об'єктів при Міністрові внутрішніх справ і адміністрації займається оцінкою пропозицій стосовно встановлення, а також зміни написання та вимови назв населених пунктів та фізико-географічних об'єктів. Переліки унормованих назв друкують офіційні вісники «Monitor Polski» [242].

Окрім того, роботи зі стандартизації географічних назв проводять у процесі видання карт та атласів. Великий внесок зроблено мовознавцями, які підготували низку монографій, що стосуються географічних назв.

6 січня 2005 р. у Польщі був прийнятий Закон «Про національні та етнічні меншини і регіональну мову». Закон визнає дев'ять національних меншин (білоруси, чехи, литовці, німці, вірмени, росіяни, словаки, українці та євреї),

чотири етнічні меншини (караїми, лемки, цигани, татари) і одну групу польського населення, що використовує регіональну мову – кашубську. У гмінах (найменша адміністративно-територіальна одиниця Польщі), де частка національної меншини становить як мінімум 20%, мова цієї меншини може бути прийнята як допоміжна в муніципальній установі гміни. На цих територіях географічні назви мовою меншини можуть використовуватися разом із назвами державною польською мовою. Станом на 17 листопада 2011 р. білоруська, кашубська, литовська і німецька мови були прийняті як допоміжні у 30-х гмінах трьох воєводств – Опільському, Підляському, Поморському. Станом на 2012 р. 740 географічних назв населених пунктів та їхніх частин мовами національних меншин (374 кашубські, 30 литовських, 25 білоруських і 1 лемківське) було затверджено у 39 гмінах п'яти воєводств (Малопольському, Опольському, Підляському, Поморському і Шльонському) [242].

Державний реєстр географічних назв Польщі. Із 1994 р. ведення ДРГН Республіки Польща здійснює Головний геодезист країни. Державний реєстр географічних назв – це єдиний офіційний перелік географічних назв у Польщі. Він містить інформацію щодо правильного написання назви (відмінки, відміни назви), місця розташування назв, типу об'єкта, до якого належить назва тощо. Метою створення та ведення ДРГН Польщі є насамперед забезпечення потреб у сфері картографії та геоінформаційних систем. Він забезпечує єдині достовірні відомості про географічні назви і рекомендований для офіційного використання установами та іншими користувачами [241].

ДРГН складається з двох частин: 1) реєстр географічних назв території Польщі, у тому числі морських володінь та польської економічної зони Балтійського моря; 2) реєстр польських назв географічних об'єктів, розташованих за межами території країни. У ДРГН подані також географічні назви регіональними мовами та мовами національних меншин. Ці допоміжні назви посідають другорядне місце після офіційних назв польською мовою. Допоміжними не можуть бути назви періоду 1933 – 1945 рр., встановлені Німеччиною та СРСР [241].

Зміни, внесені у 2010 р. до Закону про геодезію та картографію, створили підґрунтя для розширення ДРГН Польщі назвами зарубіжних територій польською мовою. Ці назви є компетенцією Комісії зі стандартизації географічних назв за межами Польщі, яка видала 12-ти томів географічних назв світу з їхніми польськими екзонімами та географічними координатами [247].

Обов'язковими атрибутами географічних назв на території Польщі у ДРГН є: назва, тип об'єкта, країна, воєводство, повіт, гміна, ідентифікатор (код) адміністративної одиниці, статус назви, джерело інформації, ідентифікатор (код) ДРГН, присвоєний кожній назві, географічні координати, прямокутні координати, місцезнаходження об'єкта (географічна прив'язка). Обов'язковими атрибутами для польських назв географічних об'єктів за межами Польщі, є: назва, тип назви, тип об'єкта, ендонім, мова ендоніма, країна, статус назви, джерело інформації, ідентифікатор Державного реєстру географічних назв, географічні координати, місцезнаходження об'єкта (географічна прив'язка) [241, 247].

Через необхідність коректування даних Державного реєстру для цілей INSPIRE (Директива Європейського Союзу про інфраструктуру просторової інформації (ІПД), інтеграції національних зусиль у сфері створення ІПД в рамках загального європейського інформаційного простору) було проведено велику роботу законодавчого та технічного характеру для розробки єдиного реєстру географічних назв для офіційного користування. Представлення даних системи ДРГН на геопорталі www.geoportal.gov.pl уможливило доступ до інформації для широкого кола користувачів. Станом на 2012 р. ДРГН Польщі вміщував 194 904 назви географічних об'єктів, серед яких 123 118 назв населених пунктів та 71 786 назв фізико-географічних об'єктів (гідроніми, ороніми тощо) [241].

2.4. Країни Балтії.

Країни Балтії (Естонія, Литва, Латвія) є членами Балтійського відділу Групи експертів ООН з географічних назв.

Е с т о н і я. Перші спроби стандартизації географічних назв Естонії були суто лінгвістичними. У 1920-х – 1930-х роках свої рекомендації щодо написання назв надало Академічне товариство рідної мови. В основу було покладено просте правило, яке свідчило, що назви пишуться так, як і вимовляються. Це означало, що спотворені естонські назви, русифіковані та «знімечені», що вживалися раніше, є неприйнятними для естонської транскрипції. Відтоді офіційно топоніми Естонії подавалися виключно естонською мовою, для написання яких використовувався латинський алфавіт. Винятками були назви у тих регіонах, де існували поселення національних меншин (шведів, росіян) та назви, що становили культурну або історичну цінність (наприклад, Рокка-аль-Маре) [243].

У 1938 р. було прийнято перший Закон Естонії про географічні назви, який визначав принципи стандартизації та уповноважені державні органи у цій сфері. Правовий акт також передбачав розробку правил передачі естонською мовою зарубіжних географічних назв. При Міністерстві внутрішніх справ було створено Раду з географічних назв. Одним із перших завдань Ради був перегляд переліків назв місцевих адміністративних одиниць, що й було зроблено. Інші завдання не були виконані через радянську окупацію Естонії у 1940 р. Відтоді російська мова стала першою офіційною мовою для топонімії. Топоніми Естонії зберегли естонську форму, проте для російськомовних користувачів вони були транслітеровані кирилицею згідно з офіційно прийнятими правилами. Це призвело до неминучих спотворень назв.

Після відновлення незалежності Естонії у 1991 р. першими законодавчими актами щодо географічних назв стали Закон про мову (1989, 1995) та Закон про адміністративно-територіальний поділ країни (1995). Проте багато аспектів лишилися невизначеними, особливо питання щодо права затвердження офіційних назв.

У листопаді 1994 р. було сформовано Урядовий Комітет з географічних назв. Одним із головних його завдань було ухвалення нового закону про географічні назви. У процесі роботи над законом (прийнятий наприкінці 1996 р.) було використано досвід інших країн (насамперед, Закон Норвегії про географічні

назви, 1991 р.), а також враховано рекомендації ООН у сфері стандартизації географічних назв.

5 листопада 2003 р. був прийнятий новий Закон про географічні назви Естонії. Документ складається із 6 основних розділів: 1) процедура затвердження географічних назв; 2) вимоги щодо стандартизації географічних назв; 3) використання географічних назв; 4) положення про Державний реєстр географічних назв; 5) положення про діяльність Ради з географічних назв та ономастичну довірену установу; 6) порядок вирішення суперечностей про назви та контроль.

У рамках реалізації Закону Естонії про географічні назви упродовж червня – вересня 2004 р. було: утворено Раду з географічних назв, ухвалено Статут Ради з географічних назв; прийнято порядок визначення естономовності географічних назв; визначено Ономастичну довірену установу; затверджено керівництво з ведення Державного реєстру географічних назв; класифікацію об'єктів географічних назв, таблиці транскрипції і транслітерації географічних назв [251].

В Естонії затвердження назв адміністративно-територіальних одиниць (населених пунктів) в межах повітів є компетенцією Уряду. Місцеві органи управління відповідальні за назви частин адміністративних одиниць (муніципалітетів та районів міст), вулиць та інших дрібніших за рангом одиниць у межах повіту. Певні категорії назв залишаються у компетенції міністрів. Міністр комунікацій має право ухвалювати назви залізничних вокзалів, портів, об'єктів навігації, аеропортів, аеродромів, державних шляхів та акваторії моря. Міністр навколишнього середовища уповноважений затверджувати назви фізико-географічних об'єктів, які зареєстровані в державному кадастрі або офіційних списках. Компетенцією Міністра культури є назви пам'ятників, інших меморіальних споруд та пам'яток давнини. Перед затвердженням географічних назв міністри погоджують їх із місцевими органами управління [209, 230].

Рада з географічних назв Естонії функціонує у якості дорадчого органу та з метою координації діяльності у сфері стандартизації географічних назв. Рада відіграє головну роль у погодженні географічних назв із міністрами перед їх

затвердженням. Місцеві ж органи управління звертаються до Ради з географічних назв тільки у спірних питаннях [209, 230].

Ономастична довірена установа призначається Урядом з метою надання експертної оцінки у питаннях щодо географічних назв та проведення досліджень, якщо виникає потреба.

Рада з географічних назв Естонії була утворена 17 липня 1997 р. як консультативний орган при Міністерстві внутрішніх справ. Нині її діяльність визначається Законом про географічні назви 2003 р. Згідно зі Статутом Рада вирішує такі завдання: 1) надає рекомендації органам, що затверджують географічні назви; 2) надає цим органам пропозиції щодо найменування географічних об'єктів; 3) здійснює нагляд за правильним вживанням офіційних географічних назв; 4) готує виправлення і доповнення до законодавчих актів, що стосуються географічних назв; 5) надає висновки стосовно географічних назв, які затверджує Уряд; 6) погоджує неофіційні географічні назви для використання на Головні карті Естонії; 7) надає свої пропозиції відповідним органам у разі виникнення суперечностей з географічних назв; 8) бере участь в укладанні та виданнях газетирів; 9) розповсюджує інформацію про географічні назви Естонії як у її межах, так і за кордоном [209, 230]. Рекомендації, надані Радою з географічних назв Естонії, публікуються на веб-сторінці <http://www.eki.ee/knn>.

Рада координує роботи зі стандартизації географічних назв Естонії та підтримує контакти з відповідними органами інших країн, бере участь у заходах ООН у сфері стандартизації географічних назв. До складу Ради входять 15 членів, які представляють різні урядові органи (Міністерство внутрішніх справ, Міністерство навколишнього середовища, Міністерство економіки і комунікацій, Мовну інспекцію, Інспекцію з нагляду за пам'ятками старовини), картографічні підприємства («Eesti Kaardikeskus», видавництво «Regio»), а також заклади науки і культури (Інститут естонської мови, Тартуський університет) та органи місцевого самоврядування. Головним завданням Ради був перегляд затвердженого у 1997 р. переліку назв населених пунктів Естонії. Після додаткових змін було затверджено новий документ, що набув чинності 1 січня 1999 р. Новий перелік

поповнився 1200 назвами, у ньому появились паралельні назви естонською та шведською мовами (населені пункти волості Ноароотсі) та назви місцевими вириським та сетуським діалектами (у волостях повіту Вирумаа) [209, 230].

Радою з географічних назв Естонії були підготовлені Постанови Уряду Республіки від 4 вересня 1997 р. «Про порядок встановлення естонських географічних назв» та «Про порядок присвоєння імен видатних діячів географічним об'єктам». Постановою від 17 червня 1997 р. топонімічною (ономастичною) довіреною установою призначено Інститут естонської мови (правом та обов'язком якого є здійснення ономастичних експертиз), а органом для здійснення нагляду за виконанням вимог до використання офіційних географічних назв призначено Міністерство освіти (Мовна інспекція) [209, 230].

30 листопада 1998 р. Урядом затверджено «Положення про Національний реєстр географічних назв», згідно з яким метою формування національного реєстру є збереження географічних назв як національного спадку та використання його у різноманітних інформаційних системах. Станом на 1 липня 2008 р. був створений Національний реєстр з географічних назв у Естонському картографічному центрі, а потім переданий Земельному департаментові Естонії.

Національний реєстр географічних назв Естонії доступний у мережі Інтернет: <http://gmaps.maaamet.ee/knr/>. База даних дає змогу здійснювати пошук за такими критеріями: назва або частина назви, статус, мова, вид об'єкта, адміністративна одиниця (повіт, муніципалітет, внутрішньоміські одиниці). Інтерфейс обслуговування доступний двома мовами – естонською та англійською. Результати пошуку подаються у вигляді таблиці. База даних прив'язана до карти, яка відображає місцеположення зареєстрованих об'єктів. При потребі можна також отримати повну облікову форму географічної назви естонською мовою.

Комітет земельних ресурсів Естонії створив центральну систему управління адресними даними, через яку представлені більшість адресних послуг. Мета системи – гарантувати єдину ідентифікацію адрес об'єктів за їхнім місцеположенням та у різних базах даних. Система повністю уведена в експлуатацію 1 січня 2009 р., усі державні бази даних та бази даних місцевих органів влади об'єднані із

центральною Системою адресних даних. Станом на січень 2009 р. Земельний кадастр, Реєстр будівель та Національний реєстр географічних назв стали взаємопов'язаними між собою базами даних. Розробники багатьох інших баз даних розпочали роботи з інтеграції своїх баз даних із Системою адресних даних [254].

У 1988 р. Інститут естонської мови розпочав роботи зі створення бази даних з географічних назв (KNAB). Передбачалося, що лінгвістична база даних у майбутньому доповнюватиме Національний реєстр географічних назв Естонії. Вона створювалася на основі картотеки з географічних назв, яка нараховувала близько 600 000 карток. База містить такі дані: унормовану географічну назву, варіанти назви, статус географічного об'єкта (сучасний, історичний), тип географічного об'єкта, адміністративне підпорядкування (повіт, волость), приход (історичний), географічні координати, а також примітки (текст, що пояснює історію та етимологію назви). Для кожної назви подається її мовна приналежність та використані джерела. Станом на 2012 р. база даних географічних назв KNAB містила понад 400 000 найменувань. Мета цієї бази полягає у полегшенні ідентифікації та лінгвістичній стандартизації як естонських, так і зарубіжних географічних назв. База даних не є офіційною, але вона широко використовується засобами масової інформації. З 27 березня 2001 р. база даних доступна у мережі Інтернет: <http://www.eki.ee/knab/knab.htm> [253].

У 2009 р. розпочалися підготовчі роботи над укладанням Словника географічних назв, який був опублікований у 2013 р. Це однотомне довідкове видання, що призначене для широкого загалу, складається із близько 6000 статей про населені пункти, їх географічну прив'язку, етимологію назв, правила вимови, альтернативні варіанти назв в історичних джерелах тощо [237].

Л и т в а. Від 18 липня 2001 р. у Литві набув чинності Закон геодезії та картографії, який встановив вимоги до написання литовських географічних назв. Згідно із Законом географічні назви повинні бути представлені на картах та у базах даних відповідно до рекомендацій ООН, а також за узаконеними списками та довідниками, затвердженими постановами Державної комісії литовської мови при Сеймі Литовської Республіки. Назви населених пунктів Литви були

стандартизовані у міжвоєнний період та представлені у фондах Інституту литовської мови. Довідник назв населених пунктів „Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas” у 2-х томах (Вільнюс, 1974 – 1976) після здобуття у 1991 р. Литвою незалежності був переукладений Державною комісією литовської мови за матеріалами Інституту литовської мови та затверджений як офіційне джерело встановлення назв населених пунктів. Близько 11 000 гідронімів зібрані у географічному довідникові „Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas” (Вільнюс, 1963), які у 90-ті роки ХХ ст. були перевірені та стандартизовані відповідно до норм литовської мови. Інші географічні назви були менш доступними для громадськості, тому було укладено каталоги назв лісів та боліт і торф’яників [239, 252].

Нині з метою стандартизації географічних назв у Литві створено наступні державні електронні реєстри та кадастри:

1. Державний реєстр адміністративних одиниць, населених пунктів, вулиць та адрес (упорядник – Державне підприємство кадастру та реєстру земель та іншого нерухомого майна). У реєстрі зосереджена різноманітна топонімічна інформація, що містить дані 10-ти повітів, 60-ти самоуправлінь Литви, міст, містечок, сіл, вулиць, адрес, подано координати, що відображають місцеположення даного об’єкта (в системі координат Литви LKS – 94).

2. Державний реєстр населення (упорядник реєстру – Служба реєстрації населення при Міністерстві внутрішніх справ).

3. Класифікатор річок та озер (упорядник реєстру – Міністерство охорони). Класифікатор затверджений 12 грудня 2001 р.

4. Державний кадастр лісів (Упорядник – Державний інститут лісовпорядкування). Положення про Державний кадастр лісів затверджено урядом країни у 2003 р. Кадастр лісів сформований за природно-географічним принципом. Головним джерелом лісових топонімів є Іменний покажчик лісів (1994), у якому зібрано близько 8 000 топонімів лісів та їхні адреси.

5. Кадастр торф’яників (упорядник – Міністерство охорони). Він виданий у 1995 р. та вміщує близько 7 тис. назв торф’яників та боліт.

6. Геоінформаційна база даних топонімів Литви. Роботи зі створення бази даних топонімів здійснює з 2007 р. Інститут литовської мови. Упродовж 2007 – 2010 рр. Інститут виконував роботи спільно з Інститутом геології та географії (пізніше – з Центром природних ресурсів). Топоніми в базі представлені за територіально-демографічним принципом [208, 239].

Геоінформаційна база даних топонімів Литви – це перша в країні база, де представлена інформація про лінгвістичні одиниці (топоніми) та географічні одиниці (географічні об'єкти) Литви. База даних містить інформацію не тільки про існуючі назви географічних об'єктів, але й про топоніми, що вийшли з ужитку, що були збережені та надані місцевим населенням у період між 1935 та 1940 роками. Таким чином, база даних забезпечує можливість отримання користувачем всебічної інформації про сучасні та історичні топоніми території Литви у мережі Інтернет, а також інформацію про аутентичні форми, вимову та наголос, етимологію та опис топонімів географами та лінгвістами [208, 232].

База даних містить лінгвістичну інформацію, яка була зібрана з нелітературної або так званої «розмовної мови», тобто топоніми, надані місцевим населенням шляхом опитування, та географічну інформацію про об'єкти, до яких належать ці топоніми. Топоніми та інформацію про географічні об'єкти було отримано з існуючих на той час баз даних та архівів Інституту литовської мови. Географічні об'єкти у базі даних виділені за такими групами: населені пункти, гідрографія, рельєф, ґрунтово-рослинний покрив, інфраструктура, культурний спадок. Об'єкти кожної групи класифікуються за типами.

Пошук географічних об'єктів у базі даних здійснюється відповідно до розподілу назв за трьома статусами: існуючі, ті, що вийшли з ужитку та назви, що мають невизначений статус (відносяться до періоду між світовими війнами) [232].

Для сучасних топонімів населених пунктів та визначення їхніх меж (міст, селищ, сіл) були використані графічні дані Реєстру адрес Республіки Литва. Більшість річок, озер, лісів, а також їхні назви отримано з векторної бази даних Космокарти масштабу 1:50 000 (Національне земельне управління, 1996 – 2010) і бази даних в обсязі карти масштабу 1:10 000 (Національне земельне управління,

2003 – 2010). Об'єкти культурної спадщини та їхні назви було отримано з бази даних Відділу захисту спадщини Міністерства культури Литви. Вищезазначені бази даних не містять усього різноманіття топонімів, що вживаються у розмовній мові, а також певних видів географічних об'єктів та їхніх назв (наприклад, малих річок і озер). Окрім того, багато історичних топонімів представлені лише в архівних матеріалах міжвоєнного та післявоєнного періодів. Найбільше історичних назв зібрано в Інституті литовської мови. Джерелами є Переліки власних назв Литовської землі (1935–1937); Каталог прізвищ, топонімів і переліки ойконімів (1935–1938); переліки ойконімів Вільнюського уїзду (1940–1945) [208, 232].

Усі сучасні назви географічних об'єктів у базі мають унікальний код та прив'язані до топографічної карти Литви масштабу 1:10 000. Межі населених пунктів, озер та річок позначені лініями, інші типи меж – точками. Об'єкти сучасного (повіт, муніципалітет, самоуправління тощо) та міжвоєнного (місто, містечко, село, хутір тощо) адміністративно-територіального поділу також відображені на карті, тому пошук також може бути реалізовано за адміністративними одиницями [208, 232].

Назви географічних об'єктів, що вийшли з ужитку або мають невизначений статус, також мають свій унікальний код та приблизне положення (точкове) на карті Литви масштабу 1:10 000. Кожний географічний об'єкт доповнює додаткова інформація: чисельність населення, довжина, висота, вік (для дерев), межі, вага (для каміння), діаметр, периметр тощо [208, 232].

База даних містить топоніми всіх географічних об'єктів. Аналіз топонімів поданий у різних мовних аспектах: вказано наголос, рід, походження назви, словотворення та інші лінгвістичні характеристики. Для населених пунктів вказано дату першої згадки в історичних джерелах [208].

Інститут литовської мови здійснює й інші топонімічні дослідження. Відділ ономастики Інституту литовської мови укладає «Словник географічних назв Литви». Активно здійснюються роботи зі збирання, дослідження та збереження історичної топоніміки Литви, видаються матеріали метричних книг костелів [210].

Л а т в і я. Систематичні топонімічні дослідження території Латвії за участю географів проводять з 1970-х років. На той час уся наявна інформація про географічні назви була представлена у вигляді паперової картотеки Інституту латвійської мови (близько 1,5 млн назв (включно з варіантами)).

У 1999 р. Сейм Латвії ухвалив Закон про державну мову. Одна зі статей Закону присвячена використанню мов при утворенні топонімів, назв організацій і заходів та уточненню порядку утворення назв. Право на прийняття офіційних назв мають парламент (Сейм), уряд, декілька міністерств, Агентство геопросторової інформації Латвії і органи самоврядування. Керівним і консультативним органом з географічних назв є Центр державної мови Латвії. 18 травня 2013 р. відновлено комісію з географічних назв Латвії Центру державної мови – консультативний експертний орган з правом надання рекомендацій. Науковими органами з топоніміки також є: Агентство геопросторової інформації Латвії, Агентство латвійської мови, Інститут латвійської мови Латвійського університету [245, 246].

У 2009 р. набрав чинності новий адміністративно-територіальний поділ Латвії, оновлені положення про адресацію та ухвалений закон про геопросторову інформацію. У 2012 р. прийнято положення про топонімічну інформацію, що узагальнюють правила і принципи стандартизації топонімів, а також постанови щодо збереження спадщини географічних назв. 10 січня 2012 р. урядом Латвії прийнято «Положення про стандартизацію географічних назв Латвії» [245, 246].

Лабораторією топоніміки Державної земельної служби (нині – Агентство геопросторової інформації Латвії) створена база даних географічних назв Латвії. Роботи розпочато у 1998 р., коли були розроблені та ухвалені основні теоретичні принципи і методи. Систематичне ведення записів в електронній формі розпочато у першій половині 2000 р. Основним картографічним матеріалом для формування бази даних географічних назв стала електронна Супутникова карта Латвії масштабу 1:50 000 (1994 – 1999 рр.), яка складається із 131 аркуша. Кожен аркуш містить від 20 до 1300 географічних назв залежно від характеру місцевості та інших чинників [229].

База даних географічних назв створена з метою забезпечення єдиної і стабільної системи топонімів Латвії. Вона містить інформацію на територію Латвії та прикордонні області сусідніх країн і складається з 3-х частин: 1) вихідна інформація, опрацьована для введення в базу даних; 2) база даних в електронній формі; 3) інформація для користувачів в електронному і друкованому вигляді.

Джерелами інформації бази даних є паперова картотека та дані Супутникової карти Латвії. Реєстрація інформації в базі даних здійснювалася двома способами: мануально (вручну) з карток паперової картотеки та в електронному вигляді – шляхом імпортування даних із Супутникової карти.

Основними джерелами для укладання картотеки були матеріали, зібрані в експедиціях, видана література, неопубліковані матеріали (наприклад, дипломні роботи студентів), сучасні та стародавні карти, інші картотеки. Кожна картка містить такі відомості: тип об'єкта, адміністративну прив'язку, назву, що рекомендується як унормована; варіанти назви, синоніми; джерела назв. Залежно від напрямку використання карток (наприклад, для укладання словника) їх доповнюють додатковими даними: опис місцеположення об'єкта, кількісні характеристики об'єкта, фонетична транскрипція географічної назви тощо [212, 220, 229].

У 1999 р. розпочалися роботи з імпортування інформації у базу даних із Супутникової карти Латвії в електронному вигляді. Дані уведено у базу в такому обсязі: назва, тип об'єкта, адміністративна прив'язка та координати назви. Внаслідок імпорту з Супутникової карти обсяг інформації в базі даних збільшився до 70 000 назв [212, 229].

Інформація в базі даних зберігається в таблицях, серед яких головними є п'ять – «Об'єкти», «Назви», «Джерела інформації», «Адміністративна прив'язка» та «Інформація з цифрових карт». Інші таблиці містять додаткові відомості. У мережі Інтернет доступна версія бази даних географічних назв Латвії (5-те видання) для публічного користування: <http://vietvardi.lgia.gov.lv/>.

Спочатку програмне забезпечення для бази даних було розроблено в середовищі Microsoft Access 2.0. З розвитком технічних засобів і зростанням обсягів інформації база даних була конвертована на Microsoft Access 2000.

Таблиці, що містять основну інформацію, були перенесені на Microsoft SQL Server – програму, що забезпечує зберігання великих обсягів інформації. Станом на 2012 р. кількість назв бази даних Латвії становила близько 130 000 одиниць. Підтримку та ведення бази даних географічних назв здійснює Агентство геопросторової інформації Латвії [220].

Державною земельною службою Латвійської Республіки створений Державний реєстр адрес. Інформаційна система реєстру адрес була розроблена у 1999 р., а офіційно затверджена 3 серпня 2001 р. Реєстр доступний в мережі Інтернет (латвійська та англійська версії): <https://www.kadastrs.lv/varis#>. Станом на 2012 р. Державний реєстр адрес містив 43 600 назв [255].

До значних топонімічних баз даних слід також додати: базу даних латвійських та зарубіжних географічних назв картографічного видавництва “Jāņa sēta Map Publishers”; Словник назв сільських населених пунктів Латвії (14 012 назв), що доступний у мережі Інтернет, та Державні класифікатори (класифікатори водного менеджменту тощо) [246].

2.5. Р о с і я.

Дослідження географічних назв території Росії беруть свій початок з XVIII ст. Одним із першовідкривачів був історик і географ В.М. Татищев. Його праця «Лексикон российской исторической, географической, политической и гражданской» (1744 – 1746) містить топонімічні дослідження. У 1812 р. у «Санкт-Петербургском Вестнике» з’явилася невелика стаття академіка О.Х. Востокова «Задача любителям этимологии», у якій сформульовано точку зору на виникнення гідронімів. У XIX ст. дослідженнями географічних назв Росії займалися А.М. Шогрен, М.А. Кастрен, Ю.Ю. Трусман. Відзначимо «Толковый словарь живого великорусского языка» (середина XIX ст.) В.І. Даля, де зібрано великий перелік географічних термінів. Серед дослідників топоніміки Росії особливе місце посідає В.П. Семенов-Тян-Шанський. Свою топонімічну діяльність вчений розпочав у 1904 р., коли у Російському географічному товаристві було створено підкомісію

географічних назв зі встановлення їх правильного написання. У діяльності підкомісії брали участь відомі географи, історики, лінгвісти: Ю.М. Шокальський, В.В. Бартольд, С.Ф. Ольденбург, О.О. Шахматов, К.Г. Залеман, П.М. Меліоранський. Після 1917 р. діяльність підкомісії було поновлено за участю І.Ю. Крачковського, Л.В. Щерби, Є.Ф. Карського, Е.К. Пекарського [25].

У 1926 р. в Іркутську в «Очерках по земледелию и экономике Восточной Сибири» було опубліковано статтю В.Б. Шостаковича "Историко-этнографическое значение названий рек Сибири", що започаткувала топонімічне вивчення Сибіру. У першій половині ХХ ст. топонімічні дослідження здійснювали також вчені А.М. Селіщев, В.Б. Шостакович, А.Ф. Орлов.

Фактично систематичні роботи з топоніміки та стандартизації географічних назв у РСФСР розпочалися після Другої світової війни. Більшість топонімічних досліджень у радянській Росії здійснено у 50 – 60-ті роки ХХ ст. (Є.М. Поспелов, Е.М. Мурзаєв, В.А. Ніконов, О.І. Попов, О.В. Суперанська, А.П. Афанасьєв, Г. І. Донідзе, А.М. Комков) [25].

У багатонаціональній Російській Федерації унормуванню назв географічних об'єктів як частині історичної і культурної спадщини її народів приділялася велика увага. Досвід сучасної Росії в галузі стандартизації географічних назв передусім базується на розробках та напрацюваннях ЦНДІГАіК.

Створення в Російській Федерації систематизованого фонду найменувань географічних об'єктів та додаткової інформації і підтримання його на сучасному рівні має загальнодержавне значення. Це завдання сформульоване у Федеральному законі „О наименованиях географических объектов” від 18 грудня 1997 р. Спеціально уповноваженим федеральним органом виконавчої влади для виконання робіт зі створення та ведення Державного каталогу географічних назв згідно із Постановою уряду Російської Федерації № 177 від 12 лютого 1998 р. стала Федеральна служба геодезії і картографії Росії (нині – Федеральна служба державної реєстрації, кадастру і картографії (Росреєстр)). Служба доручила ЦНДІГАіК проведення робіт з формування і ведення Державного каталогу географічних назв [159].

Збирання і систематизація географічних назв та інформації про них у Росії спираються на потенціал, накопичений в СРСР. Станом на 1998 р., коли було розпочато роботи зі створення Державного каталогу географічних назв Росії, картотека ЦНДІГАіК містила близько 1,5 млн географічних назв, з них на територію Росії – близько 400 тис. Оскільки вихідним матеріалом для створення картотеки була топографічна карта масштабу 1:1 000 000, наявна у ній інформація була недостатньою. Назріла потреба в розширенні інформації про географічні назви в обсязі топографічної карти масштабу 1:100 000 (приблизно 2,5 – 3 млн назв). У 1998 р. ЦНДІГАіК розпочав роботи зі створення автоматизованого Державного каталогу географічних назв Росії [13,25 30].

Державний каталог географічних назв створюється у вигляді електронної бази даних з використанням автоматизованої інформаційної пошукової системи, що забезпечує реєстрацію, збереження та оновлення інформації, а також оперативне оброблення, підготовку та видачу даних за запитами користувачів [33].

З метою збору та обліку інформації про назви географічних об'єктів розроблено єдині облікові форми, встановлено порядок їх заповнення і введення інформації в електронному вигляді з використанням спеціального програмного комплексу. Облікова форма каталогу включає 30 інформаційних показників по кожному об'єкту.

Автоматизована пошукова система дає можливість оперативно обробляти інформацію, яку містить база даних, готувати й надавати користувачам відомості про унормовану назву, рід географічного об'єкта, адміністративний статус населеного пункту, адміністративно-територіальне положення, географічні координати, номенклатуру аркуша топографічної карти масштабу 1:100 000, на якому відображений об'єкт, перейменування та зміну адміністративного статусу населених пунктів, варіанти назви географічного об'єкта.

Автоматизована пошукова система уможлиблює вибірку інформації: 1) переліки назв відповідного роду географічних об'єктів за алфавітом; 2) переліки назв географічних об'єктів, знятих з обліку; 3) переліки назв, присвоєних географічним об'єктам за певний період; 4) переліки перейменованих

географічних об'єктів, складених за алфавітом нових або колишніх назв; 5) переліки географічних об'єктів, однойменних із зазначеною назвою, тощо [33].

Станом на 1 жовтня 2005 р. обсяг перевіреної та зареєстрованої інформації у базі даних Державного каталогу становив 112 000 назв, а на 1 січня 2012 р. – 580 000 назв [1,14].

З метою забезпечення єдиного вживання географічних назв у Росії проводиться моніторинг змін. З 2006 р. видається щорічний інформаційний бюлетень „Изменения в наименованиях географических объектов Российской Федерации”. Зміст інформаційного бюлетеня розміщено на офіційному сайті Росреєстру [1, 14].

У рамках міжнародного співробітництва ГЕООНГН Росія бере участь у роботі Балтійського відділу та Відділу Східної Європи, Північної та Середньої Азії ГЕООНГН.

2.6. Білорусь.

Перша спроба стандартизації географічних назв Білорусі була здійснена топонімістами М.В. Бірило та В.А. Жучкевичем у другій половині ХХ ст. В.А. Жучкевич провів топонімічне районування Білорусі та опублікував близько 350 наукових праць з топоніміки, серед яких – «Общая топонимика» (1968) та «Краткий топонимический словарь Белоруссии» (1974). Друга спроба унормувати білоруську топоніміку належить Є.М. Рапановичу. Він видав «Словарь названий населенных пунктов Гродненской области» (1982) та «Словарь названий населенных пунктов Гомельской области» (1986), в яких назви населених пунктів вперше були подані в національній формі та вказано особливості їхньої вимови. Є.М. Рапанович був першим, хто наважився повернути справжню форму і звучання полонізованим білоруським назвам та застосував принцип транслітерації при передачі білоруських назв російською мовою. Проте його напрацювання не знайшли офіційної підтримки та лишилися незатребуваними [60, 61].

Масштабні роботи у сфері стандартизації географічних назв були розгорнуті у Білорусі після 1991 р. Білорусь нині входить до складу Відділу Східної Європи, Північної та Центральної Азії ГЕООНГН та є членом Робочої групи з географічних назв Міждержавної ради з геодезії, картографії та кадастру та ДЗЗ держав-учасниць СНД, а також як країна-спостерігач бере участь у засіданнях Балтійського відділу ГЕООНГН.

19 травня 1992 р. Постановою Президії Верховної ради Республіки Білорусь було утворено при Раді Міністрів Топонімічну комісію, яка здійснює координацію діяльності з формування єдиного підходу у сфері стандартизації географічних назв. Вона розглядає пропозиції щодо найменувань та перейменувань географічних об'єктів у країні та об'єктів за її межами, що були відкриті білоруськими дослідниками, публікує рекомендації, проводить аналіз та надає висновки щодо спірних випадків написання, обговорює питання нормативного та методичного забезпечення діяльності, зачіпає й інші аспекти стандартизації географічних назв. У Білорусі функціонують також топонімічні служби при районних та міських виконавчих комітетах [199].

Закон Республіки Білорусь від 16 листопада 2010 р. «Про найменування географічних об'єктів» визначив правові основи діяльності з виявлення, унормування, присвоєння найменувань географічним об'єктам та їх перейменування, державного обліку та використання, а також збереження географічних назв як невід'ємної частини історико-культурної спадщини країни. Назви географічних об'єктів Республіки Білорусь подаються білоруською мовою, з якої транслітеруються на російську мову згідно із правилами російської орфографії [199, 202].

Видано низку нормативних, правових і технічних актів у сфері стандартизації географічних назв Білорусі (додаток Ж).

На виконання Закону «Про адміністративно-територіальний поділ та порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Республіки Білорусь» від 5 травня 1998 р. Радою Міністрів Республіки Білорусь на Комітет земельних ресурсів, геодезії та картографії при Раді Міністрів (нині – Державний

комітет майна) було покладено повноваження зі створення та ведення Державного каталогу найменувань географічних об'єктів Республіки Білорусь [199, 202].

Державний каталог являє собою електронну базу даних найменувань географічних об'єктів Білорусі, що постійно оновлюється на основі офіційних джерел інформації про найменування географічних об'єктів.

Експлуатація Державного каталогу здійснюється Державним центром картографо-геодезичних матеріалів і даних Республіки Білорусь. Дані Державного каталогу входять до складу Державного картографо-геодезичного фонду Білорусі і належать до інформаційного ресурсу, що має державне значення. Зареєстровані у каталозі унормовані назви географічних об'єктів є обов'язковими для використання у нормативних правових актах, на топографічних картах і планах, засобах масової інформації. Державний каталог містить найменування географічних об'єктів білоруською, російською мовами та латинкою з білоруської мови [202].

Географічні назви реєструють у каталозі в обсязі Топографічної карти масштабу 1:100 000. Реєстраційний запис по кожному найменуванню у реєстраційно-обліковій формі складається з основної та додаткової інформації. Кожній географічній назві відповідає близько 50 атрибутів, серед яких головними є: реєстраційний номер; дата реєстрації назви; назва російською мовою; назва білоруською мовою; назва латинкою; рід географічного об'єкта; код СОАТО (для назв адміністративно-територіального устрою); адміністративно-територіальна прив'язка (область, район, сільська рада (для населених пунктів)); номенклатура аркуша карти масштабу 1:100 000; географічні координати; ознака існування.

Основні функції Державного каталогу найменувань географічних об'єктів Білорусі: 1) облік, збереження, оновлення та обробка інформації; 2) автоматизований пошук; 3) генерація звітів; 4) експорт даних.

У Білорусі створений також Єдиний реєстр адміністративно-територіальних одиниць, який є частиною Державного земельного кадастру. По кожній адміністративно-територіальній одиниці він містить інформацію про її найменування, найменування адміністративного центра, підпорядкування адміністративно-територіальної одиниці; межу, її тип, протяжність, площу; код

адміністративно-територіальної одиниці відповідно до загальнодержавного класифікатора Республіки Білорусь «Система обозначения объектов административно-территориального деления и населенных пунктов» (код СОАТО); реквізити документів, що є підґрунтям реєстрації або анулювання реєстраційного запису, дату реєстрації [199, 202].

Упродовж 2001 – 2010 рр. видана серія нормативних довідників «Названия населенных пунктов Республики Беларусь» в 6-ти томах за областями. Основні положення інструкції викладені згідно з рекомендаціями резолюцій ООН [202].

2.7. Казахстан.

Система географічних назв Казахстану сформувалась під впливом заселення території різними народами, переважання тієї чи іншої мови у певні історичні періоди, розвитку мов. Вивченням топоніміки Казахстану займався Е.М. Мурзаєв [72]. Дослідження казахської топоніміки проводив також Г.К. Конкашпаєв, який дослідив казахську народну термінологію та встановив закономірності тюркської термінології. В «Словаре казахских географических названий» (1963) вчений систематизував топоніми та дослідив їхню етимологію. У цьому словнику зібрано близько 2000 географічних назв, подано їхні казахські форми та російські еквіваленти. А. Абдрахманов одним із перших здійснив комплексний аналіз казахських топонімів з точки зору лінгвістики. Казахським географічним назвам присвячений також «Краткий толковый словарь топонимов Казахстана» (1974) Є.К. Койчубаєва, де досліджено походження майже 2 000 географічних назв [57].

Після проголошення незалежності Казахстану правову основу в області топоніміки складають Закон «Про мови в Республіці Казахстан» від 11 липня 1997 р., Закон «Про адміністративно-територіальний устрій Республіки Казахстан» від 8 грудня 1993 р., Закон «Про внесення змін і доповнень у деякі законодавчі акти Республіки Казахстан з питань ономастики» від 21 січня 2013 р., Державна програма розвитку і функціонування мов на 2011 – 2020 рр. Згідно із цими законами створені Республіканська ономастична комісія при уряді

Казахстану та ономастичні комісії при виконавчих органах областей, міста республіканського значення, столиці. Метою створення комісій є впорядкування роботи з найменування та перейменування адміністративно-територіальних одиниць, районів міст, площ, проспектів, бульварів, вулиць та інших частин і об'єктів населених пунктів, уточнення та зміни транскрипції їх назв. Право зміни назв областей, районів, населених пунктів належить Президентові Республіки Казахстан на основі висновків Республіканської ономастичної комісії [204].

Згідно із Конституцією Республіки Казахстан державною мовою є казахська. Російська мова у країні має статус офіційної, що передбачає її використання нарівні з казахською у державних організаціях і органах місцевого самоврядування. Населені пункти та інші географічні об'єкти мають офіційні назви двома мовами: казахською та російською. Проте впродовж останніх років у Казахстані постали актуальні питання щодо перейменування населених пунктів та їхніх складових частин і об'єктів та повернення їм історичних назв. Так, місто *Шевченко* перейменоване на *Актау*, *Гурьєв* – на *Атирау*, *Алма-Ата* – на *Алмати*, *Семипалатинськ* – на *Семей*, *Єрмак* – на *Аксу* тощо [204].

У 1989–1991 рр в Інституті географії Казахстану в результаті збирання топонімів з використанням 2292 аркушів топографічної карти масштабу 1:100 000 та гідрологічних довідників вперше було створено паперовий «Каталог назв фізико-географічних об'єктів Республіки Казахстан», яких містив 37,7 тис. карток. Упродовж 2000 – 2006 рр Інститут географії доповнив його новими географічними назвами, що появились на аркушах топографічної карти масштабу 1: 100 000, виданих у 1991 – 2005 рр. Сучасний «Каталог географічних назв Республіки Казахстан» містить 118,4 тис. найменувань усіх видів географічних об'єктів. На його основі Інститут географії спільно з Національним картографо-геодезичним фондом Агентства Республіки Казахстан з управління земельними ресурсами видали 32-томний «Державний каталог географічних назв Республіки Казахстан» за областями казахською та російською мовами.

Спробою комплексного вивчення топонімічних даних, аналізу топонімічного середовища, виявлення факторів формування топонімічних систем

та рекомендації щодо вироблення стратегії перейменувань є двотомна колективна монографія «Топонимия. Историко-этимологическое, описание, классификация и стратегия переименований» (2008) [211].

2.8. Україна.

2.8.1. Розвиток української топоніміки. На теренах України власним назвам почали приділяти увагу ще у XVII ст. Однією із найдавніших українських топонімічних праць є церковнослов'янсько-український словник «Лексіконъ славеноросскій и именъ Тлькованіє» Памви Беринди (1627). Словник доповнює зібрання тлумачень топонімів й антропонімів, а також загальних назв неслов'янського походження – «...Имена свойственная».

Цілеспрямований збір і запис топонімів території України, що входила до складу Російської імперії, був започаткований наприкінці XVIII ст., коли проводили укладання російською мовою топографічних описів намісництв, міст і сіл. Їх здійснювала Російська академія наук та адміністрації намісництв. Описи склалися із переліків назв населених пунктів та зводів географічних (описи рік, озер, боліт, гір), соціально-економічних (національний склад населення, способи господарювання, заняття населення, торгівля тощо), історичних (історичні екскурси) відомостей про намісництво та статистичних даних (чисельність та соціальний склад населення всіх міст, містечок, сіл, хуторів, слобід, слобідок, хуторів, монастирів тощо). Частина топографічних описів пізніше була опублікована [63, 66, 81- 85, 140, 141, 164]. Важливими топонімічними напрацюваннями, окрім переліків населених пунктів, були описи об'єктів гідрографії та орографії території сучасної України, укладені повітовими та губерньськими землемірами.

Матеріали перших поземельних кадастрів Галичини, яка входила до складу Австрійської імперії – Йосифінської (1785–1788) і Францисканської (1819–1820) метрик, окрім перепису та економічної оцінки земель, містили назви всіх населених пунктів польською мовою. На основі Йосифінської та Францисканської

метрик були укладені кадастрові карти населених пунктів Крайової земельно-податкової комісії. Назви поселень, насамперед міст, подано польською мовою. Для більшості топонімів – рік, гір, урочищ, також сіл – використовувались місцеві українські назви. У 1965 р. було видано покажчик населених пунктів за матеріалами Йосифінської та Францисканської метрик [48].

Формування наукових топонімічних методів дослідження розпочалося у XIX ст. Це було пов'язано зі зростанням інтересу до топоніміки, особливо для потреб картографії. Проте ці дослідження мали розрізнений, стихійний, безсистемний характер. Топонімічні дослідження здійснювали географи, історики, лінгвісти – М.О. Максимович, О.О. Потебня, О.М. Лазаревський, Д.І. Яворницький, П.А. Тутковський.

Географічні назви українських земель містять «Географический словарь западнославянских и югославянских земель и прилежащих стран» (1884) українського історика і лінгвіста Я.Ф. Головацького та «Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich» (у 15-ти томах, 1880 – 1914). Зазначимо, що у XIX ст. територія України входила до складу Австро-Угорщини та Росії. Тому тогочасні дослідження географічних назв території України подавались іноземними мовами, переважно польською та російською.

Ще у 20-ті роки XIX ст. у Російській імперії постало питання створення так званих Списків населених місць. Метою укладання списків були не стандартизація топонімів, а потреба у точній статистичній інформації щодо чисельності та складу населення і його розселенні по території країни. Упродовж 1861 – 1885 рр. за окремими губерніями було видано 43 випуски списків населених місць, серед яких 8 було присвячено території України (Волинська, Катеринославська, Бессарабська, Київська, Полтавська, Харківська, Херсонська, Чернігівська губернії). Оновлення списків здійснювалося приблизно раз на десять років [124].

На початку XX ст. здійснено перші ґрунтовні топонімічні дослідження українською мовою та зроблено спроби аналізу та систематизації географічних назв. Слід зазначити, що пальма першості у дослідженнях українських географічних назв початку та середини XX ст. належить лінгвістам, історикам та етнографам.

Вагомий внесок у становлення та розвиток української топоніміки, особливо методології збору та систематизації топонімів, зробив український історик М.М. Кордуба. Перші результати експедиційних досліджень слов'янських топонімів Буковини вчений виклав у статті "Найдавніші оселі на Буковині" (1905). У 1920 р. М.М. Кордуба запропонував програму щодо збору топонімічних матеріалів. У праці «Що кажуть нам назви осель?» (1938) вчений зробив спробу структурно-семантичної класифікації українських топонімів [62].

Значну роботу з вивчення топоніміки України здійснив український мовознавець Я. Рудницький [103]. У першому томі «Енциклопедії українознавства» (1949) за редакцією В. Кубійовича у розділі «Мова» вміщено статтю Я. Рудницького «Українське назовництво (ономастика)», де подано характеристику місцевих назв [104].

Важливою складовою частиною культурно-політичних процесів в радянській Україні в 1920-х рр. була політика коренізації, що отримала назву "українізації" і тривала впродовж 1923 – 1933 рр. Проголошений радянською владою курс на українізацію відчутно позначився на усіх сферах життя і діяльності УРСР, у тому числі й на картографічній галузі. Особливо активно розвивалося тематичне картографування. У цей період було укладено та видано політико-адміністративні карти на територію УРСР українською мовою з унормованими географічними назвами, які є цінним матеріалом для вивчення змін географічних об'єктів, насамперед, назв населених пунктів. У 1923 – 1934 рр. видано низку політико-адміністративних карт України. У 1925 р. опублікована «Адміністративна карта Української Соціалістичної Радянської республіки» масштабу 1: 1 250 000, яка укладена на основі постанов законодавчих органів і за матеріалами Центральної адміністративно-територіальної комісії. Це перша публікація політико-адміністративної карти України у статусі «Видання офіційне». Виділимо також «Мапу Української Соціалістичної Радянської Республіки» масштабу 1:1 250 000, укладену у 1920-х роках за офіційними даними Л. Кльованим. Її географічну номенклатуру редагував академік А.Е. Кримський. Адміністративний поділ станом на 1 березня 1927 р. відображає

«Адміністративна карта Української Соціалістичної Радянської Республіки» масштабу 1: 1 250 000. Порівняно з картою 1925 р. видання на ній внесено багато змін у назви населених пунктів, що відображало масовий характер тогочасних перейменувань поселень за ідеологічними мотивами [19, 122].

Першим дослідником ландшафтної термінології в Україні був український географ П.А. Тутковський. Він є автором першого «Словника геологічної термінології» (1923), до якого увійшло 5000 українських наукових термінів [145].

Не можна оминати й ґрунтовні дослідження з історичної ономастики українського мовознавця Л.Л. Гумецької, зокрема її працю «Нарис словотворчої системи української актової мови XIV – XV ст.» (1958), у якій топонімічним дослідженням присвячено розділ «Топонімічні назви» [28].

Однак топонімічні дослідження для потреб картографії в СРСР були орієнтовані на російську мову, оскільки лише невелика частка картографічної продукції видавалася українською мовою.

До середини ХХ ст. було розпочато опрацювання методологічних засад топонімічних досліджень: укладено програми для збору топонімів, здійснено спроби систематизації топонімів, опубліковано результати практичних досліджень. Проте чіткої сформованої системи досліджень не існувало. Оскільки державною мовою у радянські часи була російська, то питанням унормування географічних назв українською мовою не приділялося належної уваги.

Одним із винятків було видання довідників адміністративно-територіального поділу УРСР українською мовою. Потреба в офіційних довідниках адміністративно-територіального поділу була викликана необхідністю упорядкування та унормування назв адміністративно-територіальних одиниць та населених пунктів, їхнім обліком та своєчасним внесенням змін для офіційного використання у різних сферах діяльності. У 1933 р. та 1936 р. Всеукраїнським центральним виконавчим комітетом було видано перші україномовні довідники «Адміністративно-територіального поділу УСРР». Окрім статистичних даних у довідниках за алфавітом подано назви районів, міських рад, їхніх центрів, назви поштових підприємств та залізничних станцій України. Географічні назви у цих

довідниках унормовані за правописом, затвердженим правописною комісією Наркомосвіти УСРР 9 жовтня 1933 р. [2, 29].

У післявоєнний час видання довідників «Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ» стає регулярним [3, 147, 148 - 156]. Вони вміщували унормовані тогочасні та історичні топоніми, доповнювались покажчиком назв перейменованих населених пунктів. На відміну від попередніх довідників у них подано інформацію про кожен населений пункт у розрізі областей, районів, сільських рад. Періодично впродовж 1960-х – 1990-х років обласними інституціями видавалися довідники адміністративно-територіального поділу окремих областей України (додаток И).

З метою організації та координації наукової роботи з ономастики на базі Інституту мовознавства ім. О. Потебні АН УРСР у 1960 р. було засновано Українську ономастичну комісію. До її складу увійшли мовознавці, географи, історики. Головою Української ономастичної комісії став український мовознавець К.К. Цілуйко, який зробив вагомий внесок у розвиток вітчизняної топоніміки. Вчений розробив «Програму збирання матеріалів по топоніміці» (1950) [146] та був редактором серії видань «Повідомлення Української ономастичної комісії» (1966 — 1976).

Питанням методології та принципам топонімічних досліджень були присвячені топонімічні конференції (Київ, 1959; 1962) [40, 167].

У цей час розпочалося ґрунтовне наукове вивчення гідронімії мовознавцями. У 1967 р. Інститут мовознавства ім. О. Потебні АН УРСР підготував «Гідронімічний атлас України» [26]. К.К. Цілуйко започаткував при Інституті мовознавства ім. О. Потебні ведення топоономастичної картотеки, матеріали якої було покладено в основу створення «Словника гідронімів України» [117]. Укладачі словника – відомі українські топонімісти: К.К. Цілуйко, І.М. Железняк, А.П. Корепанова, Л.Т. Масенко, А.П. Непокупний, О.С. Стрижак та інші. Словник вміщує понад 20 тис. власних назв гідрологічних об'єктів — річок, струмків, потоків, рівчаків, річищ (русел), ериків, проток, рукавів, гирл, водоспадів, мокрих балок, джерел тощо, а також майже 24 тисячі варіантів цих назв.

Першою фундаментальною працею, що містила дослідження українських ойконімів, стало 26-томне енциклопедичне видання «Історія міст і сіл УРСР» українською мовою (1967 – 1973), яке містило не тільки тогочасні назви ойконімів, але й історичну топоніміку. З огляду на радянську заідеологізованість історія населених пунктів часто спотворена, а дослідження з історичної топоніміки не є ґрунтовними та об'єктивними. Проте загалом видання «Історії міст і сіл УРСР» стало значимим для вітчизняної топоніміки та найбільшим здобутком українського краєзнавства радянського періоду [47].

У 1973 р. видано «Топонімічний словник-довідник Української РСР» М. Янка, який було перевидано у 1998 р. [166].

У 1976 р. уперше видано двомовний „Словарь географических названий Украинской ССР” (у 4-х томах) [115]. Метою цього видання було встановлення єдиного написання, тобто унормування тогочасних географічних назв Української РСР українською мовою та їхня передача російською мовою. Зміст Словника розроблено ЦНДІГАіК за участі наукових співробітників Інституту мовознавства ім. О. Потебні. Він містить назви населених пунктів та фізико-географічних об'єктів, відображених на Державній карті СРСР масштабу 1:1 000 000 у межах території УРСР. Словник схвалений Міжвідомчою комісією з географічних назв при ГУГК СРСР та погоджений із Президією Верховної Ради УРСР.

Слід зазначити, що до 1991 р. в Україні переважали розосереджені регіональні топонімічні дослідження, найчастіше – за адміністративними одиницями (областями). Дослідженням топоніміки Буковини займався мовознавець Ю.О. Карпенко [49 - 54]. Вагомий внесок у вивчення топонімів Закарпаття здійснив вчений-лінгвіст К.Й. Галас [23]. Вчений також є автором неопублікованого "Словника українських топонімів Закарпаття". Дослідженнями топоніміки Полтавської області займався К. Цілуйко [162].

Серед топонімічних досліджень особливо слід відзначити внесок О.С. Стрижака [41, 128-131], а також Є.М. Посацької-Черняхівської [91], С.Д. Бабишина [7], А.О. Білецького [11].

Після проголошення незалежності України у 1991 р. розпочався новий етап у розвитку вітчизняної топоніміки і, особливо, стандартизації географічних назв. Стандартизація, облік і впорядкування застосування географічних назв були необхідними передусім для потреб картографічної галузі. Зі здобуттям незалежності особливо гостро постала проблема правильного написання географічних назв державною мовою, оскільки за часів Радянського Союзу карти та атласи, за невеликим винятком, видавалися російською мовою. Українська мова не мала статусу державної до 1989 р., тому нормативної бази для топоніміки не існувало. Розширився також асортимент картографічних творів – з'явилися нові види атласів і карт: атласи та карти світу, навчальні карти з географії світу, топографічні карти тощо. Засоби масової інформації та видавництва часто по-різному називали один географічний об'єкт. Потреба в картографічній продукції з унормованими українською мовою географічними назвами була очевидною. Якщо раніше дослідження та практичні розробки у сфері топоніміки та стандартизації географічних назв здійснювали переважно філологи та історики, то тепер до цих процесів активно долучилися картографи. У сучасній діяльності та практичних напрацюваннях у сфері стандартизації географічних назв переважає географічний контекст.

Після утворення 1 листопада 1991 р. Головного управління геодезії, картографії та кадастру при Кабінеті Міністрів України (Укргеодезкартографії) стандартизація географічних назв увійшла до сфери її діяльності. Укргеодезкартографія у межах своєї компетенції розробляла і затверджувала нормативно-технічні документи з питань встановлення, унормування, обліку, реєстрації, використання та збереження географічних назв, організовувала проведення експертизи пропозицій щодо найменування та перейменування географічних об'єктів, здійснювала державний контроль за використанням та збереженням географічних назв. Нині в Україні координацію діяльності, пов'язаної з географічними назвами, здійснює Державна служба України з питань геодезії, картографії і кадастру (Держгеокадастр), що діє як орган державного управління у складі Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України.

Для вирішення науково-практичних завдань зі стандартизації географічних назв у Науково-виробничому підприємстві “Картографія” (м. Київ) у вересні 1992 р. було створено відділ стандартизації географічних назв (у 2002 – 2007 рр – лабораторія зі стандартизації географічних назв).

Топонімічні дослідження здійснює також відділ ономастики Інституту української мови НАН України (у 1991 р. на базі Інституту мовознавства ім. О. Потебні утворено Інститут української мови НАН України та Інститут мовознавства ім. О. Потебні). 1991 р. сектор ономастики Інституту мовознавства АН УРСР ім. О.О. Потебні переведено до новоствореного Інституту української мови НАН України (з 2006 р. – відділ ономастики).

2.8.2. Правові засади стандартизації географічних назв. 28 жовтня 1989 р. Верховна Рада УРСР прийняла «Закон про мови в Українській РСР», який закріпив державність української мови. 31 травня 2005 р. Верховною Радою був прийнятий Закон України «Про географічні назви». Цей Закон визначає правові основи регулювання відносин та діяльності, пов’язаних з найменуванням і перейменуванням географічних об’єктів, а також унормуванням, державною реєстрацією, використанням і збереженням географічних назв як складової частини історичного і культурного спадку України. Чотирнадцять його статей охоплюють усю сферу діяльності, пов’язану з географічними назвами [43].

У 1993 – 2006 рр. діяла Національна рада з географічних назв, утворена постановою Кабінету Міністрів України від 23 вересня 1993 р. № 783, яка здійснювала координацію діяльності міністерств, підприємств, установ та організацій, діяльність яких пов’язана з географічними назвами. На виконання Закону України «Про географічні назви» 19 квітня 2006 р. постановою Кабінету Міністрів України № 543 при Укргеодезкартографії була утворена Міжвідомча науково-методична рада з питань географічних назв, яка продовжила роботу Національної ради з географічних назв. До її складу входили представники міністерств, установ та організацій (апарату Верховної Ради України, Міністерства юстиції, Інституту української мови НАН України, Інституту мовознавства ім. О. Потебні НАН України, Держгідрографії, Міністерства

транспорту та зв'язку, Національного космічного агентства, топографічної служби Збройних Сил України, НАН України, національних університетів тощо). Основними завданнями Міжвідомчої науково-методичної ради з питань географічних назв були розроблення і визначення основних принципів встановлення та унормування географічних назв; участь у підготовці пропозицій щодо формування напрямів державної політики у встановленні, унормуванні, обліку, реєстрації використанні та збереженні географічних назв; розгляд пропозицій щодо найменування та перейменування географічних об'єктів. На засіданнях ради розглядалися проекти законодавчих та інших нормативно-правових актів щодо встановлення та унормування географічних назв, відповідні науково-методичні та нормативно-технічні документи, пропозиції щодо найменування та перейменування географічних об'єктів, підготовлені до друку довідкові матеріали щодо назв географічних об'єктів України та інших держав. Міжвідомча науково-методична рада з питань географічних назв припинила свою діяльність у 2012 р. [121, 122, 142].

4 листопада 2009 р. постановою Кабінету Міністрів України № 1166 було затверджено Порядок проведення експертизи пропозицій та рішень органів державної влади щодо найменування або перейменування географічних об'єктів. Цей Порядок визначає процедуру проведення експертизи пропозицій та рішень органів державної влади щодо найменування або перейменування географічного об'єкта, розташованого на території України, континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони, географічного об'єкта Землі, відкритого українськими дослідниками і вченими. Проведення експертизи пропозицій та рішень було покладено на Укргеодезкартографію, нині ці функції виконує Держгеокадастр. Відповідно до встановленого порядку Держгеокадастр розглядає подані документи і матеріали та подає свій висновок на розгляд Верховній Раді України, Президентові України, Кабінетові Міністрів України.

11 травня 2009 р. постановою Кабінету Міністрів України № 622 було затверджено Положення про Державний реєстр географічних назв. Створення та ведення ДРГН покладено на Укргеодезкартографію (нині – Держгеокадастр).

Роботи з формування бази даних ДРГН здійснює відділ стандартизації географічних назв ДНВП «Картографія».

2.8.3. Сучасний етап розвитку стандартизації географічних назв. Із прийняттям у 1989 р. Закону “Про мови в Українській РСР” і затвердженням нової, четвертої, редакції українського правопису постало питання унормованого написання географічних назв. Згідно із Законом України “Про географічні назви” унормування географічних назв здійснюється з метою упорядкування та встановлення єдиної форми написання географічних назв України з урахуванням історичних, етнічних, мовних та інших особливостей.

Після 1991 р. в Україні також постало питання щодо правил транслітерації українських географічних назв та власних імен латинкою в їх українському варіанті, оскільки раніше вони передавались через посередництво російської мови. У перші роки незалежності транслітерація була безсистемною. Важливими при транслітерації є максимальна точність і послідовність передачі географічних назв латиницею, збереження їхньої оригінальності, фонетичного звучання для відтворення на картах, що упускають країни з некириличною системою письма [67].

У 1996 р. Українською комісією з питань правничої термінології був прийнятий стандарт транслітерації на латинку. Нині українські географічні назви передаються латинськими літерами шляхом транслітерації з унормованої українською мовою назви географічного об’єкта України відповідно до “Таблиці транслітерації українського алфавіту латиницею”, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 року № 55 “Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею”. Головною особливістю стандартів 1996 р. та 2010 р. порівняно з історичними латинськими абетками (на основі польської та чеської абеток) є те, що в їх основу покладено англійський алфавіт. На 10-й конференції ООН з географічних назв (Нью-Йорк, 30 липня – 10 серпня, 2012) Україна представила нову систему латинізації українських географічних назв буквами латинського алфавіту, яка була прийнята резолюцією X/10 про систему латинізації українських географічних назв.

Основні принципи і правила написання українських географічних назв державною (українською) мовою узагальнені у Кодексі усталеної практики „Топонімічні настанови (для видавців карт та інших видавців)” (2010) [143]. Укладання топонімічних настанов спрямоване на забезпечення потреб національної та міжнародної видавничої діяльності. У цьому документі зібрані та узагальнені основні принципи і правила унормування і написання українських географічних назв українською мовою та українською латинкою на картах, у газетирах, словниках, довідниках, навчальних посібниках та інших матеріалах відповідно до норм і правил українського правопису [157].

У 2011 р. Топонімічні настанови були перекладені англійською мовою зі спеціальними рекомендаціями для зарубіжних користувачів [192, 193]. Топонімічні настанови для міжнародного використання узагальнюють та конкретизують правила написання українських географічних назв та їх транслітерації латинкою. Доповнює інформацію глосарій загальних термінів для топонімів. Документ був представлений на 10-й конференції ООН зі стандартизації географічних назв (Нью-Йорк, 30 липня – 10 серпня, 2012), отримав схвалення експертів і розміщений на сайті ГЕООНГН [235].

Унормування назв географічних об'єктів зарубіжних країн здійснюється за відповідними Інструкціями (Кодексами усталеної практики) з передачі українською мовою географічних назв і термінів зарубіжних країн. Відділ стандартизації географічних назв ДНВП „Картографія” розробив 28 інструкцій, що затверджені центральним органом виконавчої влади у сфері топографо-геодезичної та картографічної діяльності (додаток К). В них застосовано фонетико-графічний (звуко-буквений) принцип передачі географічних назв (його називають також умовно-фонетичним), який полягає у якомога точнішій передачі звучання і збереженні національних графічних особливостей. Слід відзначити, що існують окремі неузгодження між правилами інструкцій і чинним правописом щодо відтворення українською мовою іншомовних географічних назв. У правописі іншомовні географічні назви лише згадуються і детально не розглядаються, тож немає

відповідних чітких правил з цього питання. Правопис надто “українізує” іноземні власні назви, що призводить до спотворення оригінального звучання [158, 180].

За розробленими інструкціями з передачі українською мовою географічних назв і термінів зарубіжних країн в ДНВП «Картографія» створено електронний «Газетир географічних назв світу українською мовою», який налічує близько 80 000 географічних назв світу. Він містить унормовану назву українською мовою, національне написання (або латиницею), рід об'єкта та місцезнаходження (країна).

Керуючись рекомендаціями ГЕООНГН, в Україні проходять наукові конференції з актуальних питань унормування географічних назв. Перша така конференція відбулась у грудні 1993 р. і була присвячена питанням відтворення українських власних назв (антропонімів і топонімів) іноземними мовами. У Києві в травні 1995 р. було проведено навчальні курси зі стандартизації географічних назв (за участю експертів США і Канади). У 2006 р. та 2008 р. фахівці ДНВП „Картографія” навчались на топонімічних курсах, що проводила ГЕООНГН відповідно у Відні (Австрія) та Тімішоарі (Румунія).

18 – 19 березня 2010 р. в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича відбулась конференція з питань оронімії Українських Карпат, в якій брали участь філологи, географи, картографи та історики [86].

Починаючи з 2003 р. раз на два роки проходять науково-практичні конференції „Національне картографування: стан, проблеми та перспективи розвитку”, на яких питання топоніміки і унормування географічних назв посідають особливе місце.

Україна є членом двох відділів ГЕООНГН – Відділу Східної Європи, Північної та Середньої Азії та Відділу Східної, Центральної і Південно-Східної Європи. Представники України регулярно беруть участь в засіданнях і сесіях обох відділів. Україна є членом Робочої групи з географічних назв Міждержавної ради з геодезії, картографії та кадастру та ДЗЗ держав-учасниць СНД. З 2005 р. Україна бере участь як країна-спостерігач у засіданнях Балтійського відділу ГЕООНГН.

Топонімічним питанням присвячено низку дисертаційних географічних досліджень, серед яких виокремимо роботи О.Є.Афанасьєва „Географічне

дослідження топонімічної системи України” (2006) [6], Т.Г. Купач „Методика географо-топонімічного аналізу території України (на прикладі ойконімів)” (2007) [65], Н.Б.Таранової „Фізико-географічна зумовленість топонімії Гологоро-Кременецької гряди та Малого Полісся” (2004) [136], Т.В. Армашевської „Географо-топонімічний аналіз території Чернігівської області” (2015) [4].

Широко проводяться регіональні дослідження щодо унормування географічних назв, особливо назв фізико-географічних об'єктів. Їх результатами є етимологічні словники топонімів басейну Дністра С.О. Вербича [16–18], топонімів Івано-Франківщини М.М. Габорака [20 – 22], мікрогідронімів України І.М. Железняк [118], гідронімів Кіровоградської області А.І. Кривульченка [64], мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України Г.Л. Аркушина [119, 120].

В Україні нині не існує бази даних історичних назв населених пунктів та бракує досліджень топонімії у історико-картографічному контексті. Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського започаткувало проект створення бази даних населених пунктів України від найдавніших часів до сьогодення. Першим виданням «Реєстру населених пунктів України від найдавніших часів до початку ХХІ ст.» став реєстр історичних ойконімів Городоцького району Львівської області (2014) [99].

Висновки до розділу 2.

1. Вивчення та аналіз зарубіжного досвіду стандартизації географічних назв свідчить про високий розвиток досліджень у цій сфері у Канаді, Польщі, Естонії, Латвії, Литві у порівнянні зі станом національної стандартизації у Росії, Україні, Білорусі та Казахстані.

2. Встановлено, що основоположними складовими для успішного розвитку і функціонування сфери стандартизації географічних назв будь-якої країни є:

а) активна державна підтримка, що полягає в організації та координації діяльності на національному та регіональних рівнях; розробленні та прийнятті нормативно-правових документів та стандартів, які б визначали дієві заходи у

реалізації розвитку галузі; достатньому забезпеченні бюджетного фінансування проектів; діяльності офіційних консультативних органів з питань географічних назв; сприянні ефективній міжнародній співпраці.

- б) здійснення фундаментальних наукових і прикладних досліджень;
- в) співпраця між органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, науковими і виробничими установами у сфері стандартизації географічних назв;
- г) формування, ведення та використання національних електронних реєстрів географічних назв;
- д) розвиток і впровадження сучасних інформаційних технологій.

3. В Україні закладено потужну наукову базу для топонімічних досліджень. Її складовими є топонімічна картотека та багатий топонімічний архів Інституту української мови НАН України, наукові напрацювання відділу стандартизації географічних назв ДНВП «Картографія», локальні регіональні дослідження географів, істориків і лінгвістів. Робота у сфері стандартизації географічних назв в Україні до прийняття Закону «Про географічні назви» у 2005 р. проводилася без правового регулювання і результати її носили рекомендаційний характер.

4. За роки незалежності стандартизація географічних назв України набула суттєвого розвитку. Здобутками у цій сфері є:

- а) прийняття Закону України «Про географічні назви» від 31 травня 2005 р., що становить правову основу регулювання діяльності;
- б) розроблення та затвердження низки нормативних документів зі стандартизації географічних назв: інструкції та кодекси усталеної практики з передачі географічних назв зарубіжних країн українською мовою, довідники, словники;
- в) прийняття в Україні єдиних правил транслітерації українських власних назв латинкою, які були схвалені на 10-й конференції ООН зі стандартизації географічних назв (Нью-Йорк, 2012);
- д) видання широкого асортименту картографічної продукції українською мовою.

5. Серед недоліків розвитку сучасної сфери стандартизації географічних назв України відзначимо:

а) недостатній рівень державної організації, підтримки та держбюджетного фінансування діяльності;

б) припинення діяльності консультативного органу – Міжвідомчої науково-методичної ради з питань географічних назв;

в) брак наукових і прикладних розробок (у тому числі стандартів, настанов, інструкцій та інших концептуальних та стратегічних документів).

г) неналежний рівень технологічної бази.

6. Порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду розвинених країн дає підстави оцінити стан сучасної національної стандартизації географічних назв як недостатній для забезпечення потреб як картографії, так і інших сфер діяльності, пов'язаних із використанням географічних назв.

7. Аналіз зарубіжного досвіду формування баз даних та державних реєстрів географічних назв свідчить, що структура реєстрів географічних назв і зміст реєстраційно-облікових форм відрізняються і залежать від потреб кожної країни та ustalених традицій. Разом з тим можна виділити найважливіші підходи до створення державних реєстрів географічних назв:

а) наявність загальної концепції;

б) врахування інформаційних потреб країни;

в) виділення основних етапів робіт: збір топонімів, унормування географічних назв, реєстрація інформації у базі даних, ведення бази, збереження та розповсюдження інформації;

г) визначення основних атрибутивних даних географічних назв, необхідних для потреб картографії та інших видів діяльності і їх реєстрації у базі даних: унормована назва, джерело встановлення унормованої назви, дата встановлення унормованої назви, статус назви, тип об'єкта, адміністративно-територіальна прив'язка, географічні координати об'єкта, номенклатура аркуша карти, варіанти назви, ідентифікатор запису (код).

РОЗДІЛ 3

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Завдання щодо створення єдиного реєстру географічних назв України було поставлене ще у 1990-ті роки після проголошення незалежності. У Києві у 1995 р. відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція з топоніміки «Створення національного інформаційного банку географічних назв», на якій обговорювалися питання організаційного, теоретичного та практичного характеру. Таким чином було задано імпульс для подальших наукових досліджень. Прикладні дослідження з розроблення та створення Державного реєстру географічних назв було розпочато у 2009 р. у ДНВП «Картографія» (Н.І. Сивак, І.С. Руденко).

3.1. Концепція та методика створення Державного реєстру географічних назв

На основі аналізу доступних українських та зарубіжних джерел удосконалено понятійно-термінологічний апарат дослідження:

Державний реєстр географічних назв – це державний електронний інформаційний ресурс, що містить офіційні назви території України та інших держав (у тому числі географічних об'єктів Землі, на які не поширюються суверенітет та юрисдикція будь-якої держави) з просторовою прив'язкою та іншою інформацією про назви, призначений для реєстрації, обліку та збереження унормованих географічних назв.

географічні об'єкти – цілісні і відносно стабільні утворення Землі природного або антропогенного походження, що існують або існували в минулому і характеризуються певним місцеположенням: фізико-географічні – гори, хребти, скелі, ущелини, рівнини, низовини, яри, балки, острови, моря, затоки, протоки, лимани, озера, болота, водосховища, річки, канали тощо; адміністративно-територіальні – автономні території, області, райони, міста,

селища, села тощо; соціально-економічні – залізничні станції, роз'їзди, порти, пристані, аеропорти, аеродроми тощо; природно-заповідні – природні парки, заповідники, заказники, заповідні урочища та інші подібні об'єкти [127];

географічні назви (топоніми) – власні назви географічних об'єктів, що застосовуються для їх розпізнавання та встановлення відмінності від інших об'єктів. У кожному топонімі слово (або слова), що використовується для позначення найменування об'єкта називається *індивідуальним елементом* (наприклад, *Синевир* у географічній назві озеро Синевир). Частина назви, що означає географічний об'єкт називається *родовим терміном* чи елементом (наприклад, *море* у географічній назві Азовське море).

народні географічні терміни – це терміни, що визначають вид географічного об'єкта та вживаються на обмеженій території (грунь, кичера, полонина, клива, магура тощо). Народні географічні терміни часто утворюють власні географічні назви об'єктів.

унормовані географічні назви на території України – найбільш уживані і прийнятні географічні назви, утворені і передані державною мовою за нормами та правилами українського правопису з урахуванням місцевих традицій. У місцях компактного проживання національних меншин в Україні вживаються історично утворені географічні назви з мов цих меншин. Унормування таких географічних назв та їх передача державною мовою здійснюється з урахуванням мовних особливостей більшості населення, яке проживає на цій території. Ці назви також вносяться в Державний реєстр [127];

унормовані географічні назви зарубіжних країн – найбільш уживані і прийнятні географічні назви, написані за правилами відповідних інструкцій з передачі українською мовою географічних назв і термінів зарубіжних країн;

створення Державного реєстру – внесення унормованих назв географічних об'єктів та інформації про об'єкти в електронну базу даних [127];

база даних – сукупність даних, організованих за відповідними правилами, що передбачають загальні принципи опису, збереження і маніпулювання цими

даними. Дані організовані таким чином, що можуть бути використані для вирішення багатьох завдань багатьма користувачами.

ведення бази даних Державного реєстру – діяльність з оновлення, відновлення та зміни структури бази даних з метою забезпечення її цілісності, збереження і ефективності використання [127];

управління даними – сукупність функцій забезпечення відповідного представлення даних, їхнього накопичення і збереження, оновлення, видалення, пошуку за певним критерієм та видачі даних [127].

Основу успішної реалізації програми національної стандартизації географічних назв становлять концепція та підходи до унормування топонімів.

Концепція національної стандартизації географічних назв ґрунтується на основоположних принципах організації процесу та містить конструктивні методи проведення досліджень, які являють собою способи збору, обробки та аналізу географічних назв. Основне положення концепції національної стандартизації географічних назв полягає у тому, що географічні назви підлягають збиранню, встановленню, унормуванню, систематизації та збереженню [43, 45].

Підходи визначають стратегії у вирішенні питань, що стосуються зміни назв, послідовності використання офіційних географічних назв, унормування назв, що викликають суперечності, використання назв мовами національних меншин тощо.

Концепція дуже рідко зазнає змін, натомість підходи з часом можуть змінюватися з метою адаптації до нових обставин або непередбачуваних подій.

Аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду засвідчив, що в Україні національна стандартизація географічних назв не задовольняє повною мірою зростаючі потреби суспільства у географічних назвах. Причиною цього є розосереджені та нерівнозначні регіональні дослідження топонімів, що переважають в Україні. Завжди існує потреба у наявності унормованих назв великих та дрібних географічних об'єктів для різних видів діяльності – від укладання великомасштабних карт до правильного написання назв в офіційній документації національного, регіонального та місцевого рівнів. Тому географічні назви потребують

збирання, дослідження, систематизації, унормування та збереження. Це свідчить про нагальну потребу у створенні інформаційного фонду топонімів як на території України, так і зарубіжних країн. Тому нині головним завданням національної стандартизації географічних назв є створення ДРГН. Поширення інформації про географічні назви повинно відповідати сучасному рівневі розвитку технологій.

Оскільки ДРГН створюється в Україні вперше, то найважливішим завданням дослідження є концептуально новий підхід до організації бази даних та впорядкування топонімічної інформації з метою її цілеспрямованого та різнобічного використання.

Під концепцією традиційно розуміють систему поглядів, система опису певного предмета або явища, стосовно його побудови, функціонування, що сприяє його розумінню, тлумаченню, вивченню головних ідей. Концепція ґрунтується на визначенні принципів, які є основою створення ДРГН та є визначальними чинниками розроблення його структури, змісту, безпосереднього проектування бази даних. Принципи визначаються такими характеристиками реєстру:

- 1) врахування смислових, просторових, ієрархічних зв'язків між географічними назвами у базі даних;
- 2) систематизована організація інформації;
- 3) надійність джерел інформації;
- 4) забезпечення інформативності бази даних.

Виходячи із призначення ДРГН принципи його створення мають двохаспектний характер:

I. Організація на засадах формування національної інфраструктури геопросторових даних:

а) *цілісність*. Забезпечення цілісності, повноти та достовірності інформації бази даних є ключовим принципом створення ДРГН географічних назв. Надійність та коректність роботи системи не може бути забезпечена, якщо інформація неповна та суперечлива. Повнота бази даних передбачає, що усі запити користувачів у рамках призначення реєстру повинні задовольнятися. При експлуатації ДРГН оцінкою її надійності слугуватиме статистика запитів користувачів.

б) *сучасність*, що передбачає гнучке управління базою даних реєстру, що дає можливість оперативного внесення потрібних змін та доповнень до його змісту, а також врахування перспектив науково-технічного прогресу, розвитку технологій;

в) *відкритість та доступність інформації* для широкого кола користувачів;

г) *публічність*, що передбачає використання бази даних ДРГН як середовища для обміну інформацією;

д) *інформаційна безпека даних*;

е) *етапність формування, розвитку та ведення ДРГН*, що є складною багатофункціональною системою, та забезпечення постійного його удосконалення.

II. Представлення інформаційного наповнення бази даних та здійснення топонімічних досліджень:

а) *системність*, що передбачає розгляд географічних назв як цілісної множини взаємодіючих компонентів з усіма їх внутрішніми та зовнішніми зв'язками. Географічні назви мають системну організацію, тобто утворюють територіальну топонімічну систему, що складається із множини взаємопов'язаних та взаємодіючих між собою елементів. Будь-яка територіальна топонімічна система має ієрархічну структуру, яка складається із двох рівнів – власне топонімів (вищий рівень) та мікротопонімів (нижчий рівень). Групи топонімів цих двох рівнів взаємопов'язані та взаємодіють між собою.

Принцип системності реалізується на всіх етапах створення ДРГН, а саме: 1) формування структури реєстру; 2) обґрунтування системи показників, що характеризують топоніми; 3) збирання та систематизація топонімів; 4) використання наукових класифікацій топонімів; 5) упорядкування інформації; 6) унормування топонімів.

б) *комплексність*. Принцип комплексності – це всебічний підхід до унормування топонімів з точки зору багатьох наук: картографії, географії, філології, історії тощо та притаманних їм методів дослідження. Він передбачає

урахування географічних, історичних, етнічних, мовних, побутових та інших особливостей топоніма.

в) *однозначність*. Цей принцип передбачає встановлення єдиної усталеної форми написання географічних назв, тобто географічному об'єкту повинна відповідати одна офіційна назва.

г) *актуальність*. Незважаючи на те, що більшість географічних назв є відносно стабільними, деякі з них перебувають так би мовити «у динаміці», що виражається у існуванні варіативності їхнього використання та офіційному перейменуванні. Явище варіативності найчастіше характерно для географічних назв багатомовних регіонів. Ступінь та характер зміни назв географічних об'єктів можуть залежати від природних, культурних або адміністративних умов. Тому дуже важливою є своєчасна реакція на зміни та варіативність топонімів з метою забезпечення достовірності та актуальності інформації ДРГН [38].

3.2. Проектування бази даних Державного реєстру географічних назв

База даних ДРГН являє собою багатофункціональну систему, яка покликана вирішувати широкий спектр прикладних завдань. У зв'язку із багаторівневою організацією даних безпосереднє проектування бази даних ДРГН складається із трьох рівнів: 1) концептуального; 2) логічного; 3) фізичного.

На першому рівні відбувається формування концептуальної моделі бази даних, що передбачає:

а) визначення вимог предметної галузі та інформаційних потреб користувачів;

б) визначення мети створення бази даних та її функцій.

Метою логічного проектування є перетворення концептуальної моделі в логічну для фізичної реалізації функцій бази даних. На цьому рівні здійснюються:

а) специфікація бази даних;

б) визначення сутностей (об'єктів), зв'язків між ними, атрибутів та типів даних;

в) визначення обсягу інформації, яку вона вміщуватиме.

г) вибір класифікації топонімів, визначення структури бази даних, вибір способів представлення інформації;

д) визначення вимог підтримання цілісності та оновлення даних;

е) створення схеми системи управління базою даних (СУБД).

На рівні фізичного проектування відбувається опис реалізації можливостей бази даних. Якщо логічне проектування відповідає на питання «що треба зробити», то фізичне проектування обирає спосіб «як це зробити». Фізичний рівень проектування передбачає:

а) визначення вимог до технічних засобів;

б) визначення характеристик програмних засобів;

в) проектування фізичної організації бази даних засобами обраної СУБД;

г) реалізацію вимог предметної області у середовищі СУБД;

д) розроблення стратегії захисту інформації бази даних;

е) організацію моніторингу функціонування бази даних.

Концептуальний рівень. Від достовірності та точності передачі інформації на картах та їх топонімічного навантаження залежить ухвалення важливих управлінських, військових, оборонних, економічних, наукових рішень. Ефективність розвитку геоінформаційних технологій в картографії напряму пов'язана з наявністю точної інформації про географічні назви, її повнотою і сучасністю [38].

Державні топографічні карти різних масштабів повинні надавати сучасну, повну та достовірну інформацію про стан місцевості та її топонімію. Проте, нинішній стан топографічних карт території України є незадовільним, оскільки інформація на картах не відповідає сучасному стану місцевості та характеризується відсутністю офіційної топонімії. Більшість номенклатурних аркушів карт видані ще за радянських часів, а топонімічне навантаження на них представлено російською мовою. Окрім того, на картах подано застарілу інформацію щодо ойконімів, оскільки після розпаду СРСР відбулися численні зміни назв населених пунктів, яким було повернено їхні оригінальні історичні назви або уточнено їхні офіційні письмові форми.

В умовах глобалізаційних процесів інформаційні топонімічні дані дедалі більше інтегруються у світовий інформаційний простір. Стандартизовані географічні назви також будуть використані при розробленні та впровадженні національної інфраструктури просторових даних в Україні, стануть її складовою частиною. Географічні назви, можливо, найбільш часто- та широкоживаний тип геопросторової інформації, що складається з офіційних та місцевих найменувань адміністративних, фізико-географічних, соціально-економічних та культурних об'єктів, внутрішньоміських об'єктів та шляхів сполучення. Кожен окремий топонім є відносно простою характеристикою об'єкта, але у зв'язку зі зростанням вимог суспільства та розвитком технологій, географічні назви є необхідними та затребуваними на усіх рівнях у сферах діяльності, де потрібна актуальна та об'єктивна просторова інформація.

Географічні назви є атрибутами просторових об'єктів та формують набори базових просторових даних у національних та регіональних інфраструктурах просторових даних (ІПД). Дані про просторові об'єкти представлені у вигляді баз даних географічних назв. База даних географічних назв є обов'язковою складовою базових просторових даних кожної ІПД. Найменування географічного об'єкта – важливий елемент опису його існування і життєдіяльності (утворення, присвоєння назви, перейменування, ліквідація, зміна адміністративного статусу, зміна категорії). Географічна назва є одним із головних критеріїв пошуку інформації на геопорталах, в адресних реєстрах та інших базах даних, оскільки кожен з них містить поіменовані об'єкти. Географічні назви являють собою необхідний набір даних будь-якої ІПД, які потребують опрацювання на початковому етапі її розвитку. Послідовне використання офіційних топонімів є невід'ємною складовою ефективною міжнародною інформаційною взаємодією, основою національної інфраструктури, соціально-економічного розвитку та природоохоронної діяльності держави. Окрім побудови ІПД та потреб картографічної діяльності бази даних географічних назв використовують для укладання, коректури та оновлення топонімічних глосаріїв та газетирів,

підтримки Державного класифікатора КОАТУУ, створення інформаційно-довідкових сервісів, в сучасному міжнародному співробітництві тощо [32, 38].

Слід виділити два основні науково-прикладні завдання у сфері національної стандартизації географічних назв:

- забезпечення однозначності ідентифікації та просторової прив'язки географічних об'єктів для потреб різноманітних відомств, державного та регіонального управління;
- забезпечення встановлення точних офіційних форм географічних назв країни з усіма можливими варіантами, їхнього збереження та відкритого доступу для широкого загалу користувачів.

Отже, ДРГН призначений для забезпечення однакового усталеного вживання унормованих назв географічних об'єктів на картах, в нормативних правових актах, у службовій кореспонденції, в друкованих виданнях і засобах масової інформації, а також для збереження назв географічних об'єктів як частини історичної і культурної спадщини України. Згідно з Законом України “Про географічні назви” унормування географічних назв здійснюється з метою упорядкування та встановлення єдиної форми написання географічних назв України з урахуванням історичних, етнічних, мовних та інших особливостей [43].

Логічний рівень. ДРГН ведеться українською мовою, у вигляді систематизованого переліку унормованих назв географічних об'єктів із розширеною інформацією про них.

Оскільки головним «споживачем» інформації ДРГН є картографія, то головною функцією реєстру є забезпечення цієї галузі унормованими топонімами з їх просторовою прив'язкою (координатами). Важливим завданням є подання у його базі даних інформації в обсязі, необхідному насамперед для укладання карт.

Реєстр складається з двох частин – назв географічних об'єктів на території України та назв географічних об'єктів, що знаходяться на території інших країн світу й використовуються в Україні і географічних об'єктів на Землі, на які не поширюються суверенітет та юрисдикція будь-якої держави [127]. На основі

класифікації топонімів за об'єктами номінації розроблено структуру Державного реєстру. У базах даних топоніми території України та зарубіжних країн згруповані відповідно до обраної класифікації:

- назви населених пунктів та об'єктів адміністративно-територіального устрою – ойконіми, хороніми (назви населених пунктів: сіл, селищ, міст; сільських/селищних/міських рад адміністративних районів, областей та Автономної Республіки, країн);

- назви фізико-географічних об'єктів – гідроніми, ороніми, гідроороніми, мікротопоніми;

- назви соціально-економічних об'єктів – дромоніми (назви об'єктів залізниць: залізничних станцій, зупинних пунктів, платформ; морських та річкових портів, пристаней, аеропортів, аеродромів), урбаноніми (внутрішньоміські об'єкти);

- назви об'єктів природно-заповідного фонду – екотопоніми (назви природних парків, заповідників, заказників, заповідних урочищ і туристичних об'єктів загальнодержавного значення) [32, 38]. (рис. 3.1)

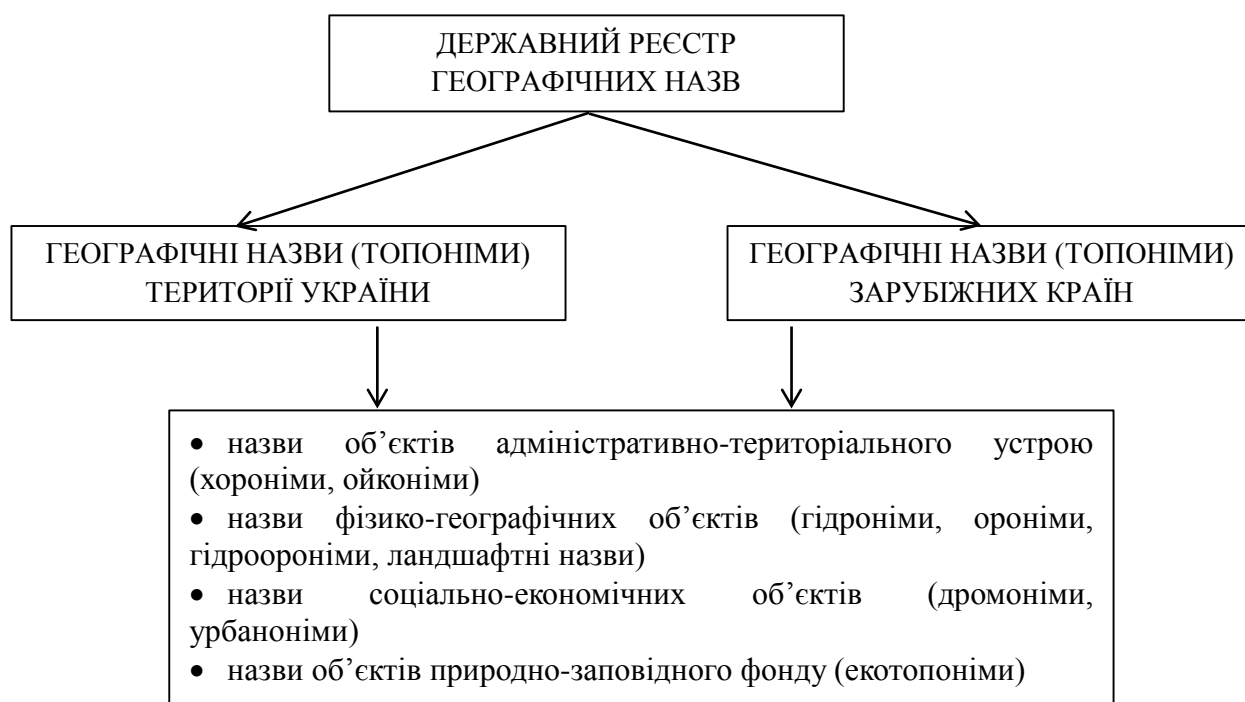

Рис.3.1 Структура Державного реєстру географічних назв

Базовою картографічною основою для формування реєстру географічних назв на території України визначено топографічну карту масштабу 1: 100 000.

База даних географічних назв територій зарубіжних країн формується на основі електронного газетира географічних назв світу, укладеного ДНВП «Картографія» (2006), а також карт Атласу світу масштабів 1:3 000 000, 1:3 300 000, 1:8 000 000, 1:18 000 000 [256]. Ці джерела містять унормовані назви зарубіжних країн згідно з правилами інструкцій з передачі географічних назв зарубіжних країн засобами української мови.

Загальна кількість географічних назв, яку вміщуватиме реєстр, становитиме орієнтовно 180 тис. одиниць.

Виходячи з аналізу потреб картографії та суспільства в інформації про географічні назви, встановлено, що мінімальний обсяг інформації, яка потрібна для використання топоніма у картографії, складають: письмова форма, ідентифікація географічного об'єкта, до якого належить назва, та просторова прив'язка цього об'єкта. Проте для здійснення наукових та прикладних завдань необхідно мати більше інформації про топоніми. Користувачам потрібен значно більший обсяг інформації для того, щоб безпомилково визначити місцезнаходження даного об'єкта, уникати неточностей, пов'язаних із вживанням назви, отримати відомості про існування інших назв, які належать (або належали) до цього об'єкта.

Оптимальними показниками, необхідними для укладання карт, а також для опису та реєстрації офіційної назви, є такі:

- письмова форма офіційної назви;
- усі відомі варіанти назви, які нині або в минулому відносились до того ж об'єкта, місцевості, району;
- місцезнаходження та ідентифікація географічного об'єкта, до якого належить дана назва: а) адміністративна прив'язка об'єкта; б) географічні координати (широта і довгота) або прямокутні координати об'єкта; в) джерело встановлення інформації (картографічний матеріал, на якому представлений даний об'єкт).

- офіційний термін, що вказує на тип поймаєного об'єкта (наприклад, населений пункт, річка, озеро, затока, височина, гора, урочище) [32, 38, 173].

Представлений вище перелік полів даних можна розширити та додати до нього інші види інформації, а саме: етимологію назви; історичну назву та історичну довідку; інформацію щодо перейменування об'єкта (колишні назви об'єкта та законодавчі акти, згідно із якими відбулися перейменування об'єкта); інформацію щодо зміни адміністративного статусу об'єктів тощо.

Використовуючи методологічний принцип комплексного підходу до унормування топонімів, розроблено інформаційні показники (характеристики), необхідні для унормування та реєстрації топоніма у базі даних ДРГН. Система показників відображає різноманітні географічні, лінгвістичні, історичні, етнічні особливості топонімів:

- *Лінгвістичні* – унормована назва українською мовою та латинкою (для топонімів території України), унормована національна письмова форма (для топонімів зарубіжних країн), варіативність назви, офіційні перейменування об'єкта, назва мовою національної меншини, назва мови національної меншини.

- *Географічні, картографічні* – вид географічного об'єкта, адміністративно-територіальна прив'язка географічного об'єкта, географічні координати об'єкта, номенклатура аркуша топографічної карти масштабу 1:100 000, прив'язка до інших географічних об'єктів, зміна виду географічного об'єкта, зміна адміністративного статусу географічного об'єкта, використання назв у картографічних джерелах різних років та різних видавництвах;

- *Етнічні, побутові* – діалектні та побутово-розмовні варіанти топонімів та народних географічних термінів;

- *Історичні* – наявність історичної назви, історична довідка, посилання на джерела та хронологія перейменувань топоніма, змін його категорії та адміністративного статусу.

Інформаційні показники (характеристики) поділяються на основні та додаткові. Основні показники є обов'язковими для подання у реєстрі. До

основних показників віднесено інформацію, необхідну для виконання обліку, державної реєстрації найменувань географічних об'єктів та здійснення однозначного пошуку. Додаткова інформація про топоніми подається за умови її наявності та встановлення [38].

На основі розробленої системи показників сформовано реєстраційно-облікові форми для збору, унормування та реєстрації географічних назв України та зарубіжних країн, встановлено порядок їх заповнення і введення інформації в електронному вигляді з використанням спеціального програмного комплексу. Розроблені реєстраційно-облікові форми затверджено Центральним органом виконавчої влади у сфері топографо-геодезичної та картографічної діяльності.

Географічні назви території України характеризуються 46-ма інформаційними показниками. Основними є такі:

- унормована назва географічного об'єкта;
- джерело встановлення унормованої назви;
- унормована назва латиницею;
- вид географічного об'єкта
- джерело встановлення виду географічного об'єкта;
- ознака існування географічної назви;
- адміністративний статус (для об'єктів адміністративно-територіального устрою);
- адміністративно-територіальна прив'язка географічного об'єкта (область, автономна республіка, район, міська/сільська/селищна рада);
- код КОАТУУ (для об'єктів адміністративно-територіального устрою);
- географічні координати (широта, довгота);
- номенклатура аркуша топографічної карти масштабу 1:100 000;
- прив'язка до інших географічних об'єктів.

Додатковими інформаційними показниками є варіанти назви географічного об'єкта, назва об'єкта мовою національної меншини, мова національної меншини, історична назва, перейменування географічного об'єкта, зміна категорії об'єктів

адміністративно-територіального устрою та об'єктів залізниць; зміна виду фізико-географічного об'єкта, зміна адміністративного статусу об'єктів адміністративно-територіального устрою, зняття з обліку об'єктів адміністративно-територіального устрою, етимологія назви. Для додаткових показників подається посилання на джерело встановлення інформації та дата [127]. (рис. 3.2)

Державний реєстр географічних назв РЕЄСТРАЦІЙНО-ОБЛІКОВА ФОРМА ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ УКРАЇНИ			
1. Основна інформація:			
Реєстраційний номер		Дата реєстрації	
Унормована назва			
Джерело встановлення унормованої назви			
Дата встановлення унормованої назви			
Унормована назва латиницею			
Вид географічного об'єкта		Ознака існування	
Джерело встановлення виду			
Дата встановлення виду		Адміністративний статус	
Адміністративно-територіальна прив'язка географічного об'єкта			
Адміністративно-територіальна одиниця (АР Крим, область)	Джерело встановлення інформації		Дата
Район	Джерело встановлення інформації		Дата
Міська, сільська/селищна рада	Джерело встановлення інформації		Дата
Код КОАТУУ населеного пункту			
Географічні координати:	широта	довгота	
Номенклатура аркуша топографічної карти			
Прив'язка до інших географічних об'єктів			
2. Додаткова інформація:			
Варіанти назви	Джерело встановлення інформації		Дата
Назва мовою національної меншини	Мова	Джерело встановлення інформації	Дата
Історична назва	Джерело встановлення інформації		Дата
Перейменування географічного об'єкта	Джерело встановлення інформації		Дата перейменування
Варіанти виду географічного об'єкта	Джерело встановлення інформації		Дата
Зміна статусу (категорії)	Джерело встановлення інформації		Дата
Зняття з обліку	Джерело встановлення інформації		Дата
Примітки			

Рис.3.2 Реєстраційно-облікова форма географічних назв України

Топоніми зарубіжних країн характеризуються 37-ма інформаційними показниками (рис. 3.3). З них основними є такі:

- унормована назва географічного об'єкта українською мовою;
- джерело встановлення унормованої назви українською мовою;
- національна унормована письмова форма географічного об'єкта;
- джерело встановлення національної унормованої назви;
- країна, де розташований географічний об'єкт із відповідною назвою;
- мова оригінальної назви географічного об'єкта;
- офіційна мова/офіційні мови країни;
- джерело встановлення інформації;
- вид географічного об'єкта;
- джерело встановлення виду географічного об'єкта;
- ознака існування географічної назви;
- адміністративний статус;
- адміністративно-територіальна прив'язка (адміністративні одиниці першого та другого рівнів);
- географічні координати (широта, довгота);
- картографічні джерела (на яких представлена назва)
- прив'язка до інших географічних об'єктів.

Додатковими інформаційними показниками є варіанти назви географічного об'єкта, історична назва, перейменування географічного об'єкта, зміна виду географічного об'єкта з відповідними посиланнями на джерело встановлення інформації та дату, етимологія назви [127].

Державний реєстр географічних назв РЕЄСТРАЦІЙНО-ОБЛІКОВА ФОРМА ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН			
1. Основна інформація:			
Обліковий номер		Дата реєстрації	
Унормована назва українською мовою			
Джерело встановлення унормованої назви українською мовою			
Національне унормоване написання назви географічного об'єкта			
Джерело встановлення унормованої назви			
Країна (місцезнаходження)	Мова оригінальної назви	Офіційна (і) мова (и)	Джерело встановлення інформації
Вид географічного об'єкта		Ознака існування	
Джерело встановлення виду			
Дата встановлення виду		Адміністративний статус	
Адміністративно - територіальна прив'язка географічного об'єкта			
Адміністративна одиниця першого рівня	Джерело встановлення інформації		Дата
Адміністративна одиниця другого рівня	Джерело встановлення інформації		Дата
Географічні координати	широта	довгота	
Картографічні матеріали			
Прив'язка до інших географічних об'єктів			
2. Додаткова інформація:			
Варіанти назви	Джерело встановлення інформації	Дата	
Перейменування географічного об'єкта	Джерело встановлення інформації	Дата	
Історична назва	Джерело встановлення інформації	Дата	
Варіанти виду географічного об'єкта	Джерело встановлення інформації	Дата	
Примітки			

Рис.3.3 Реєстраційно-облікова форма географічних назв зарубіжних країн

Для ДРГН обрано реляційний тип бази даних. Інформація у ній представлена у вигляді двовимірних електронних таблиць.

Система має дворівневу архітектуру “клієнт-сервер”. Дворівнева архітектура складається із наступних рівнів (рис. 3.4):

- на клієнтських машинах (перший рівень) розміщуються елементи графічного інтерфейсу користувача, функції локального редагування та логіка для первинної перевірки, обробки та редагування даних, а також система взаємодії з мережею;

• сервер баз даних (другий рівень) забезпечує збереження та підтримку даних, включаючи їх неузгоджене перетворення, попередження несанкціонованих чи некоректних змін бази даних, створення резервних копій тощо, тобто він забезпечує змістовність інформації, яка зберігається в базі даних [127].

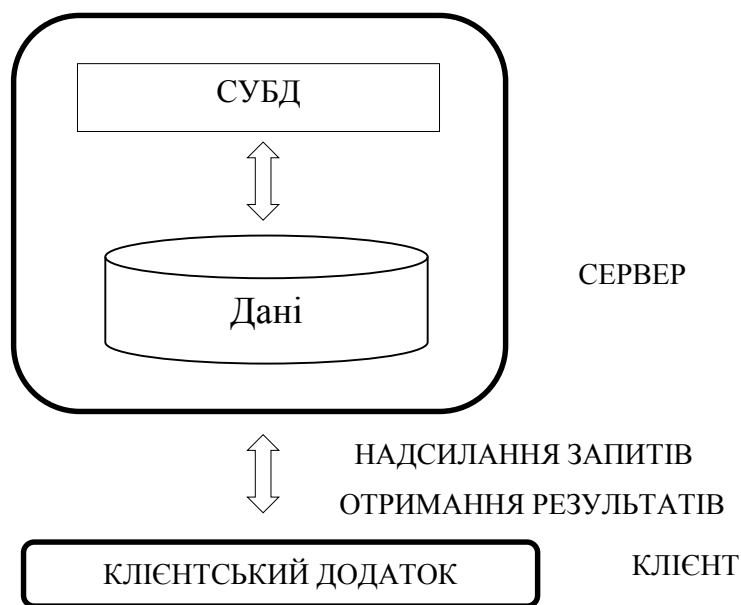

Рис. 3.4 Дворівнева архітектура системи Державного реєстру

Фізичний рівень. Головними завданнями системи ДРГН є:

- гармонізація (взаємодія) існуючих реєстрів;
- забезпечення доступу до даних;
- взаємодія та узгодження Державного реєстру з іншими базами даних;
- уніфікація ідентифікаторів для інтеграції інформації, яка міститься у різноманітних топографічних і тематичних базах даних, розроблених іншими державними установами.

Як відомо, головним завданням бази даних ДРГН є обробка інформації. Для ефективного виконання робіт із упорядкування топонімів потрібен вільний доступ до великих масивів зареєстрованих топонімів. Необхідною є також можливість швидко і точно знаходити, впорядковувати та аналізувати інформацію. Вищезазначені вимоги задовольняє використання інформаційно-пошукових систем, або систем автоматичної обробки даних.

Найважливіше нині автоматизоване обладнання являє собою потужний інструмент для забезпечення підтримки національної програми стандартизації назв. Розвиток технічних можливостей, наявність сучасного обладнання та програмного забезпечення дозволяють обробляти, систематизувати, оновлювати та публікувати топонімічну інформацію [32, 38].

З точки зору обміну інформацією важливою умовою є створення бази даних ДРГН відповідно до стандартів Міжнародної організації зі стандартизації (ISO).

Для збереження топонімічної інформації можуть бути використані прості програмні засоби для обробки текстів, великоформатні таблиці або бази даних. Програмне забезпечення бази даних – ключ до вирішення питання управління інформацією. Вибір ефективного програмного забезпечення має надзвичайно важливе значення для здійснення обробки усіх необхідних діакритичних знаків і створення системи збереження даних. Для процесу унормування географічних назв збір і представлення інформації про топоніми потрібно здійснювати в зручному для використання форматі. Впорядковані дані дають можливість для сприйняття деталей, необхідних для прийняття рішень. Обране програмне забезпечення повинно взаємодіяти з цифровими картографічними системами, для яких воно забезпечуватиме введення даних. Програмне забезпечення баз даних – це основний на сьогоднішній день програмний засіб управління великими обсягами інформації. Система управління базою даних (СУБД) має бути спроможною надійно керувати великими обсягами даних у середовищі, де багато користувачів, мати високу продуктивність, бути захищеною від несанкціонованого доступу та надавати ефективні рішення для відновлення від збоїв. Для створення та ведення ДРГН відповідно до міжнародних стандартів було обрано програмний комплекс на базі Oracle Database 11g з використанням мови програмування PL/SQL для Oracle [127].

Сучасна СУБД Oracle – це потужний програмний комплекс, що дозволяє створювати додатки будь-якого ступеня складності. Ядром цього комплексу є база даних, що зберігає інформацію, кількість якої за рахунок засобів масштабування може бути майже необмеженою. Сервер Oracle Database

забезпечує ефективні та дієві рішення для основних засобів баз даних. Oracle підтримує найбільші бази даних, потенційний розмір яких становить до сотень гігабайт. Oracle підтримує велику кількість користувачів (за наявності достатньої кількості апаратних засобів), що одночасно можуть виконувати різноманітні дії, що оперують одними і тими ж даними. Програма гарантує узгодженість даних. Oracle підтримує усі описані вище можливості, зберігаючи при цьому високий ступінь продуктивності системи. Oracle здатен вибірково керувати доступністю даних. Наприклад, адміністратор може скасувати доступ до певного додатку, не торкаючись інших додатків. Програмне забезпечення Oracle сумісне з промисловими стандартами, включаючи більшість стандартних операційних систем, таких як Microsoft Windows NT, а також різні версії Linux. Додатки, розроблені для Oracle, можуть використовуватись в будь-якій операційній системі з мінімумом модифікацій або взагалі без них. Oracle відповідає прийнятим стандартам по мові доступу до даних, операційним системам, інтерфейсам з користувачем та мережевим протоколам. Сервер Oracle був сертифікований Національним інститутом стандартів і технологій США як сумісний зі стандартом ANSI/ISO SQL89. Oracle є класичною реляційною СУБД, що використовує механізм клієнт-сервер. Висока ефективність та доступність інформаційних систем – ключова вимога до повсякденної роботи підприємства або наукової лабораторії. Безпеку даних гарантує застосування новітніх розробок у сфері захисту інформації. СУБД Oracle використовує мову SQL для доступу до бази даних, яка є стандартною для реляційних СУБД. SQL для Oracle відповідає стандарту ANSI/ISO мови SQL [74, 75].

Для вирішення комплексу завдань зі створення ДРГН і його функціонування розроблена та уведена в експлуатацію автоматизована інформаційна пошукова система, метою якої є забезпечення виконання робіт по створенню бази даних, реєстрації та обліку найменувань географічних об'єктів, збереження, оновлення та оперативної видачі інформації згідно із запитам користувачів.

Автоматизована пошукова система містить інформаційне, програмне і технічне забезпечення.

Інформаційне забезпечення системи являє собою сукупність показників, документів, класифікаторів та масивів інформації про географічні назви, а також методів її організації, збереження і контролю.

Програмне забезпечення системи – це програмний комплекс, розроблений на основі системи управління базами даних. Підґрунтям для вибору СУБД слугують їхній проєктований великий обсяг, різноманітність форм обробки інформації та необхідність забезпечення зв'язку системи з іншими географічними системами. Окрім того, СУБД повинна забезпечувати пошук даних за запитом, сортувати дані та створювати архівні копії, забезпечувати видачу користувачам даних у різних формах, регулярно оновлювати дані, а також забезпечувати високу доступність та аварійний захист від планових та незапланованих простоїв у центрі обробки даних.

Архітектура системи ДРГН ґрунтується на таких принципах:

- багаторівневність, що припускає виділення рівнів даних та графічного інтерфейсу користувача;
- можливість використання поширених реляційних СУБД для збереження даних [75];
- мобільність, тобто незалежність системи від середовища, в якому вона працює (апаратури та операційна система);
- масштабованість, тобто підвищення продуктивності функціонування системи лише за рахунок модернізації обладнання без необхідності доопрацювання програмного забезпечення;
- забезпечення режиму роботи будь-якої кількості користувачів;
- стійкість системи до збоїв і коректне збереження даних у випадку виникнення позаштатних ситуацій [75];
- можливість доповнення та оновлення функцій і складу системи без порушення її функціонування [75];
- обмеження прав доступу до інформації для різних категорій користувачів;

- використання відкритих стандартів для можливості об'єднання в єдину інфраструктуру інформаційних систем різного призначення [75];
- оптимальна зручність для користувача, що передбачає інтерфейс у вигляді меню, діалогових вікон тощо зі зручною системою навігації [75];
- надійність, що включає: а) відновлення після збоїв. При виникненні програмних або апаратних збоїв цілісність та працездатність усієї системи може бути порушена [75]. Від того, наскільки ефективно спланований механізм відновлення після збоїв, залежить життєдіяльність системи. б) резервне копіювання. В результаті апаратного збою може бути частково пошкоджений або виведений з ладу носій інформації і тоді відновлення даних неможливе, якщо не було передбачено резервне копіювання бази даних або її частини. Системні сервіси служать для реалізації механізмів резервного копіювання інформації, взаємодії зі службами операційних систем, інтеграції з іншими програмними системами. Таким чином, створено та підтримується функціонування копії робочої бази даних реєстру;
- функції підтримки життєвого циклу об'єктів забезпечують реалізацію механізмів створення, збереження, пошуку, друку, сортування, передачі в інші системи (експорт до таблиці Microsoft Excel), отримання з інших систем (імпорт з таблиці Microsoft Excel);
- підтримка великої кількості національних мов.

Програмний інтерфейс надає користувачам і адміністраторам системи можливість одержувати доступ до даних та функцій системи відповідно до наданих прав.

Уся інформація зберігається на високопродуктивному сервері СУБД промислового рівня, що надає розвинені можливості для забезпечення цілісності даних, оптимізації запитів користувачів, високу швидкість обміну даними між сервером бази даних і клієнтським додатком. Через системний інтерфейс на цьому рівні здійснюється керування доступом до даних. Для прискорення

виконання пошукових та інших запитів існують вбудовані в СУБД програмні механізми індексування та пошуку даних.

Інтерфейс користувача має бути представлений як розширений (GUI), тобто у вигляді стандартного інтерфейсу клієнтського програмного забезпечення для ОС Windows. Інтерфейс користувача буде містити повний набір функцій та можливостей із введення, редагування та пошуку даних.

Технічне забезпечення системи являє собою комплекс технічних засобів на базі CELSIUS M470-2 с процесором HexaCore Intel Xeon E5649, що містить сервер – ядро системи управління бази даних, мережеве обладнання, робочі станції операторів, робочу станцію адміністратора системи (бази даних із пристроєм резервування), мережевий принтер, доступний для усіх робочих станцій (рис. 3.5).

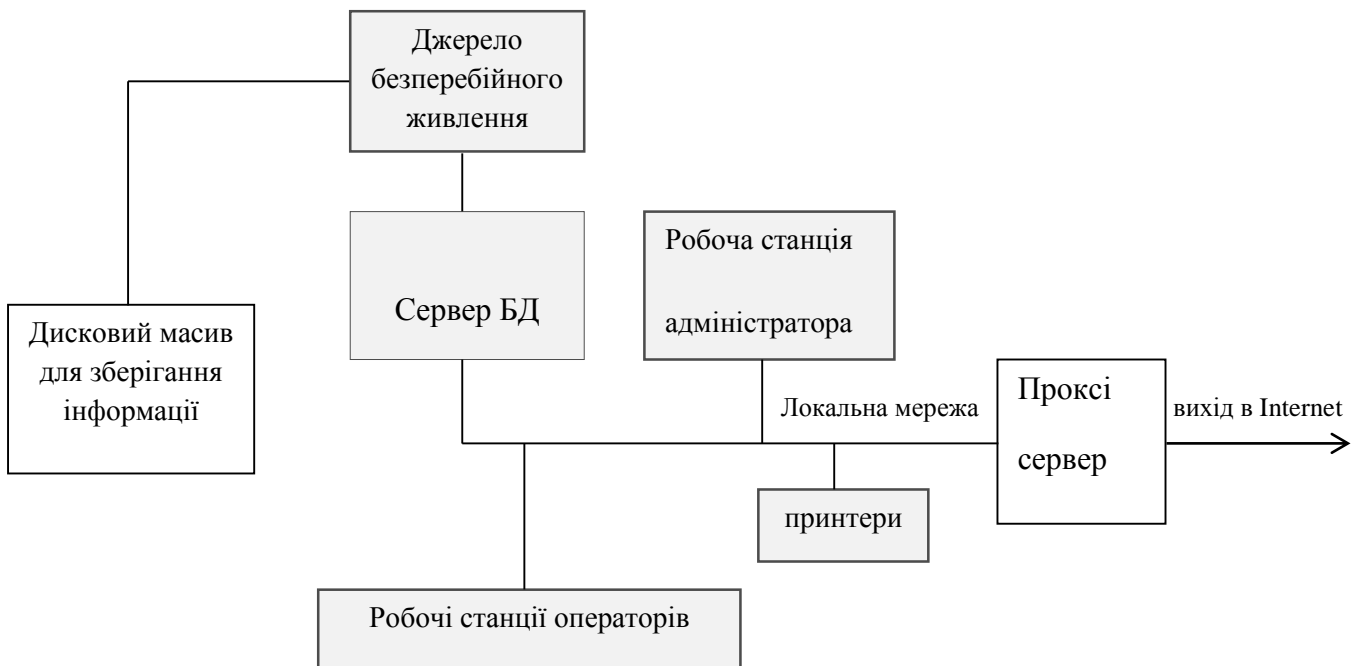

Рис. 3.5 Структурна схема побудови технічного забезпечення автоматизованої інформаційної пошукової системи

Комплекс технічних засобів передбачає створення локальної мережі, що об'єднує пристрої уведення, збереження, обробки, архівації та виведення інформації. У процесі функціонування системи забезпечується безперервна

взаємодія між сервером і робочими станціями, можливість одночасної роботи на усіх робочих станціях при зверненні до бази даних.

За необхідності передачі даних в електронному вигляді, використовується функція експорту в інші системи (експорт до таблиці Microsoft Excel).

Функціональність та гнучкість бази даних ДРГН забезпечують такі її функції:

- представлення даних;
- пошук даних;
- імпорт даних;
- експорт даних;
- візуалізація розташування назв об'єктів;
- оброблення даних;
- безпека даних;
- розвиток і підтримка глосаріїв (словників).

Програмне забезпечення автоматизованої системи даватиме можливість здійснювати обробку та отримання інформації. З цією метою сформовано систему пошуку інформації за типовими запитамі. Розроблено такі типові запити:

- унормовані назви географічних об'єктів України та за межами України за алфавітом та за адміністративними одиницями;
- унормовані назви географічних об'єктів за видами географічних об'єктів у межах України та на зарубіжній території за алфавітом;
- унормовані назви географічних об'єктів України за номенклатурними аркушами карти масштабу 1:100 000 за алфавітом;
- унормовані назви географічних об'єктів за поєднанням вищезазначених показників;
- унормовані назви географічних об'єктів певного виду, розташованих у межах конкретної адміністративної одиниці України;
- унормовані географічні назви світу за алфавітом та за країнами;

- унормовані географічні назви, що змінилися упродовж зазначеного періоду (попередні назви за алфавітом) на територію України або на окремі адміністративні одиниці (області);
- унормовані географічні назви, що змінилися упродовж зазначеного періоду (нові назви за алфавітом) на територію України або на окремі адміністративні одиниці (області);
- зареєстровані в ДРГН назви географічних об'єктів в Україні, однойменних із даною назвою;
- інформацію про певну назву географічного об'єкта;
- інформацію про задану назву певного виду географічних об'єктів, розташованих у межах конкретної адміністративної одиниці (області) України та у межах конкретної країни (для зарубіжних країн).
- інформацію про кількість географічних назв, зареєстрованих в ДРГН за певний період часу, з розподілом їх за областями для території України та країнами для зарубіжної території;
- інформацію (в обсязі реєстраційно-облікової чи облікової форми) про унормовану географічну назву з певним реєстраційним чи обліковим номером;
- реєстраційно-облікові форми, в яких міститься уся інформація, занесена до бази даних для даної назви географічного об'єкта України.
- облікові форми, в яких міститься уся інформація, занесена до бази даних для даної назви географічного об'єкта за межами України [127].

3.3. Підходи до унормування топонімів

Унормування (стандартизація) географічних назв є складним завданням, що включає правовий, науково-методичний та технічний аспекти. Правові основи унормування географічних назв надають нормативно-правові акти, ухвалені законодавчими органами державної влади. Науково-методичний аспект включає розроблення та впровадження основоположних методичних та керівних

документів, що містять загальні положення і конкретні правила унормування географічних назв. У цих документах закладено науково-методичні основи унормування топонімів. Технічне забезпечення включає в себе комплекс технічних засобів і методів, призначених для збирання, нагромадження, оброблення, передавання, обміну та відображення інформації.

Успішність вирішення науково-прикладних завдань національної стандартизації географічних назв залежить від її здатності задовольняти потреби користувачів, які використовують офіційні назви у своїй діяльності. Найоптимальнішим варіантом є збір та стандартизація усіх географічних назв, що використовуються в усній та письмовій формах на певній території. Збір та обробка значної частини існуючих в країні назв являє собою складне наукове завдання, що потребує здійснення досліджень.

На початковому етапі організації робіт зі стандартизації назв застосовано практичний підхід, за яким визначено пріоритети з урахуванням невідкладних та найважливіших національних потреб. У подальшому географічні назви можуть бути доповнені та виправлені [177].

Підходи передбачають вироблення правил унормування географічних назв відповідно до затвердженої концепції національної стандартизації.

Підходи, вироблені для науково-прикладних цілей національної стандартизації, повинні бути максимально практичними та об'єктивними. Вони мають вміщувати принципи та процедури, які б перешкождали втручанням зацікавлених осіб та здійсненню політичного впливу. Обов'язковою умовою є також те, щоб діючі правила були об'єктивними щодо зміни назв. Вони повинні гарантувати, що кожна зміна назви географічного об'єкта відображає місцеві варіанти його використання, історичні передумови та здійснюється в інтересах національної стандартизації [177].

Основними етапами процесу стандартизації є оцінка, оброблення та унормування географічних назв.

Підходи до здійснення стандартизації географічних назв передбачають вироблення таких правил, що регулюють:

1. унормування офіційних назв;
2. унормування топонімів у поліетнічних (багатомовних) регіонах;
3. унормування топонімів за наявності більш ніж однієї назви для одного об'єкта;
4. унормування назв мовами національних меншин;
5. унормування назв, встановлених законодавчими актами;
6. унормування назв, що викликають сумніви або суперечності.

Вироблення підходів до унормування географічних назв передбачає:

- уникнення необґрунтованих змін географічних назв;
- забезпечення максимальної відповідності написання географічних назв існуючим в країні сучасним правилам орфографії з урахуванням діалектних форм;
- систематизоване унормування не повинне спотворювати важливі елементи;
- у випадках, коли назви вживаються у різноманітних граматичних формах, необхідно визнати одну із цих форм офіційною стандартизованою назвою (для назв, що змінюються за відмінками, це повинен бути називний відмінок);
- розроблення стандартів щодо використання скорочень елементів географічних назв;
- розроблення системи правил щодо складених назв (наприклад, написання складених назв через дефіс тощо) [177].

Унормування топоніма передбачає використання системного підходу та врахування таких аспектів: 1) відповідність назви правилам українського правопису; 2) місцеву традицію вживання назви; 3) специфіку топонімічної системи певної території (багатомовність, діалекти); 4) використання назви в різноманітній офіційній документації, наукових виданнях, картографічних творах.

Оскільки інформація ДРГН спрямована насамперед на задоволення потреб національної та міжнародної картографічної та видавничої діяльності, то правопис топонімів має найважливіше значення. Використання великої літери,

дефісу, послідовного вживання слів є основоположними засадами, які забезпечують правильне вживання географічних назв та представлення їх на картах і в атласах.

У процесі унормування географічних назв необхідно враховувати:

- правовий статус географічних назв мовами національних меншин;
- правила правопису географічних назв;
- лінгвістичні особливості топонімів у випадках, коли ця інформація є необхідною для потреб картографії;
- взаємозв'язки між існуючими діалектами та академічною мовою;
- особливості діалекту та ареал поширення основних діалектів на території країни;
- ареали поширення мов національних меншин;
- родові терміни топонімів, що використовуються на картах.

У процесі визначення підходів до унормування географічних назв розглянуто два основні питання. Перше питання стосується **відбору назв для стандартизації**. Пріоритет повинен надаватися назвам, які усталено використовуються громадськістю (місцевими жителями). Основним підходом до унормування, на думку автора, є поєднання наукових досліджень із місцевою традицією вживання топоніма. Винятками є випадки, коли певні назви не можуть бути затверджені, якщо їхні загальноживані місцеві варіанти є мінливими або суперечливими [177].

Друге питання пов'язане з основним змістом та метою стандартизації географічних назв: *один об'єкт – одна назва* [235]. Принцип однозначності, відповідно до якого кожному географічному об'єкту повинна відповідати одна офіційна унормована назва, є прикладом ідеальної стандартизації топонімів. Задля того, щоб уникнути двозначності, слід дотримуватися цього підходу у процесі унормування географічних назв. Виняток становлять багатомовні території, де складно втілити в життя принцип однозначності. У таких випадках можливе затвердження більш ніж однієї офіційної назви для географічного об'єкта

(наприклад, державною мовою країни та мовою національної меншини). Проте, лише одна із двох офіційних назв може бути рекомендована для міжнародного використання.

Унормування більшості топонімів здійснюють відповідно до затверджених підходів. Однак, у випадках, коли існують певні проблеми, що стосуються вибору та використання географічної назви, часто виникає потреба у проведенні досліджень.

При вирішенні проблемних питань, пов'язаних із назвами, необхідно керуватися затвердженими принципами та підходами. Проблеми виникають у випадках, коли існують різні точки зору щодо назви: її орфографії, письмової форми, вживання та непослідовність використання на картах та в офіційній документації. Суперечності та двозначність виникають у випадках, коли місцеві жителі використовують різні назви одного географічного об'єкта; коли місцеві назви відрізняються від тих, що використовуються на картах або офіційних документах та коли на картах і в документації використовуються різні назви одного географічного об'єкта. Запроваджені підходи не здатні передбачити усі можливі ситуації. По мірі виникнення конкретних проблемних питань слід вносити уточнення до наявних підходів з урахуванням обставин, що виникли. Головними чинниками, що можуть впливати на вирішення проблемних питань щодо унормування географічних назв, є:

- розповсюдженість місцевих варіантів назв серед населення;
- період, протягом якого вживається місцева назва;
- ступінь використання назви на картах, у офіційній документації тощо.

Оцінка використання назви дає можливість передбачити можливі наслідки у випадку її зміни [177].

На найменування географічних об'єктів часто впливають соціальні, культурні, етнічні та політичні фактори, що вимагають особливої уваги. Деякі із проблемних питань можуть бути вирішені за допомогою затверджених принципів

та підходів. Проте нерідко у таких ситуаціях присутній людський фактор, на який неможливо вплинути тільки за допомогою правил.

Для вирішення проблемних питань, пов'язаних із назвами, необхідно враховувати:

- варіанти назви, що нині вживаються в усному мовленні у певній місцевості та їхню кількість;
- поширеність назви та ступінь її використання;
- використання сучасної та історичної назв на географічних картах та в офіційних документах;
- походження назви;
- обставини найменування географічного об'єкта;
- повторюваність назви у межах даної території;
- складність найменування та його прийнятність;
- рекомендації регіональних органів управління;
- наявність образливих або вульгарних слів у назвах;
- соціальні, культурні та політичні умови;
- точну прив'язку назви до географічного об'єкта або території [235].

Для стандартизації географічних назв необхідне проведення ґрунтовних досліджень з метою отримання такої інформації про топонім:

- письмова форма географічної назви (у тому числі й отримана в результаті опитування місцевого населення);
- можливість топоніма ідентифікувати та локалізувати географічний об'єкт у просторі;
- використання назви у кадастровій документації та на топографічних картах різних масштабів;
- використання назви на сучасних тематичних, історичних картах та в інших історичних джерелах;
- використання назви у газетах та інших документах, що є авторитетними та достовірними джерелами інформації;

- використання назви місцевими адміністративними та іншими службами.

Визначені принципи та підходи до унормування різних класів топонімів узагальнені та представлені у таких нормативно-методичних документах, розроблених автором самостійно: «Інструкція з унормування назв населених пунктів (ойконімів) та об'єктів адміністративно-територіального устрою України та заповнення їх реєстраційно-облікових форм», «Інструкція з унормування назв об'єктів залізниць та інших шляхів сполучення України та заповнення їх реєстраційно-облікових форм», «Інструкція з унормування назв об'єктів гідрографії України та заповнення їх реєстраційно-облікових форм», «Інструкція з унормування назв об'єктів орографії та гідрооронімів України та заповнення їх реєстраційно-облікових форм», «Інструкція з унормування назв ландшафтних одиниць України та заповнення їх реєстраційно-облікових форм», «Інструкція з унормування назв об'єктів природно-заповідного фонду України та заповнення їх реєстраційно-облікових форм».

3.4. Наукові методи досліджень топонімів

Процедура унормування географічних назв передбачає здійснення топонімічних досліджень та використання загальнонаукових методів спостереження, аналізу і синтезу, системного підходу. Географічна назва є частиною топонімії відповідної території, тому її аналіз може вважатися всебічним лише з урахуванням специфіки усєї системи топонімів. Одинична назва, відірвана від системи, не може слугувати джерелом наукового аналізу. Тому важливою вимогою є дослідження топоніма у контексті топонімічної системи певної територіальної одиниці.

Географічна назва може розглядатися з різних позицій: приналежності назви до географічного об'єкта (гори, ріки, міста), часу її виникнення, приналежності до певної мови, змісту та етимології, її морфології, ареалу поширення, наукового обґрунтування його написання при передачі на іншу мову

та правопису рідною мовою тощо. Усі ці питання неможливо вирішити за допомогою тільки одного метода. Найчастіше у дослідженнях використовують п'ять основних методів: описовий, географічний, картографічний, історичний та лінгвістичний.

Серед низки методів досліджень вихідним є *описовий*. Від описового методу великою мірою залежить використання інших методів дослідження. Цей метод передбачає збирання, систематизацію, класифікацію географічних назв та інформації про них, встановлення загальних взаємозв'язків між топонімами та їхніх найсуттєвіших характеристик.

Географічний метод дає можливість встановити приналежність топоніма до певних географічних реалій, дослідити семантичні особливості географічних назв, змістовне навантаження у народній географічній термінології, що формує власні географічні назви, встановити їхні зв'язки із природними, соціальними та економічними явищами та об'єктами.

Картографічний метод дослідження базується на використанні картографічних джерел для встановлення просторово-часових особливостей та закономірностей географічних назв – розміщення топонімів, поширення певних моделей географічних назв, щільність топонімів або повторюваність на одиницю площі, виявлення просторових взаємозв'язків та підпорядкованості, вивчення їхньої динаміки зі статистичною оцінкою, зв'язок топонімів із природними умовами та соціальними і економічними явищами, ступінь вивченості тощо.

Історичний аналіз дає можливість виявити походження топоніма, дату виникнення, його еволюцію та трансформування. Врахування історичних умов є одним із основних критеріїв достовірності досліджень. Географічні назви зазвичай є утилітарними за семантикою, тобто відображають взаємовідносини між людиною та природними об'єктами, що склалися впродовж певного історичного періоду. Важливим джерелом інформації про топоніми є *аналіз джерел*, що містять топонімічну, географічну та історичну інформацію. Існують різноманітні види історичних джерел – літописи, поземельні кадастри, актові

матеріали (акти маєтків, фільварків), метричні книги церковних приходів, періодична преса, стародавні карти тощо.

Лінгвістичний метод є важливим інструментом дослідження етимології географічних назв та їхньої морфології, оскільки назви повинні відповідати нормам мови, підпорядковуватися граматичним правилам та встановленим нормам при конверсії іноземних топонімів. Дослідження етимології топоніма має важливе значення для встановлення його первинного змісту. Російський лінгвіст О.Х. Востоков у ХІХ ст. звернув увагу на те, що у гідронімах останні склади утворюють так звані ряди: -ва, -ра, -та, -ус тощо. Ці закінчення, які начебто не несуть у собі змістовного навантаження, отримали назву топоформантів (або формантів). *Формантний метод* дозволяє аналізувати географічні назви на рівні формантів і виокремлювати характерні для певної території риси утворення топонімів.

Додатково може бути використаний *статистичний метод*. За його допомогою встановлюють кількісні співвідношення топонімів з іншими категоріями назв, виявляють кількісні показники та співвідношення різних категорій топонімів, повторюваність формантів географічних назв. Статистичний метод спирається на результати картографічного методу дослідження (додаток Л).

Висновки до розділу 3.

1. Найсучаснішим видом розповсюдження інформації про офіційні топоніми є реєстри географічних назв, які створюються і ведуться у вигляді електронних баз даних з використанням автоматизованої інформаційної пошукової системи, що забезпечує реєстрацію, збереження та оновлення інформації, а також оперативне оброблення, підготовку та надання відомостей про географічні назви користувачам. Створення ДРГН спрямоване насамперед на забезпечення потреб картографії у сучасній інформації про географічні назви, що полягає у використанні унормованих офіційних назв географічних об'єктів з просторовою прив'язкою. Окрім того ДРГН забезпечуватиме потреби урядових

установ та інших організацій і громадян, що використовують офіційні стандартизовані географічні назви у своїй діяльності.

2. Концепція Державного реєстру географічних назв ґрунтується на основних принципах, які визначають його призначення, структуру, зміст та інші характеристики. Ці принципи мають двохаспектний характер: 1) організація бази даних на засадах формування національної ПД (цілісність, сучасність, доступність, публічність, інформаційна безпека, етапність проектування); 2) представлення інформаційного наповнення бази даних та здійснення топонімічних досліджень (системність, комплексність, однозначність, актуальність).

3. Безпосереднє проектування бази даних ДРГН складається із трьох рівнів: 1) концептуального (визначення вимог предметної галузі та інформаційних потреб користувачів, визначення мети, функцій бази даних ДРГН); 2) логічного (структура бази даних, характеристики, необхідні для потреб картографії, розроблення реєстраційно-облікових форм топонімів України та зарубіжних країн, обсяг інформації, способи представлення даних, схема СУБД); 3) фізичного (практична реалізація можливостей бази даних).

4. Визначено структуру ДРГН, що складається із двох частин – база даних топонімів території України та топонімів зарубіжних країн, що використовуються в Україні. Відповідно до обраної класифікації за об'єктами номінації виділено групи топонімів у базах даних: назви населених пунктів та об'єктів адміністративно-територіального устрою, назви фізико-географічних об'єктів, назви соціально-економічних об'єктів та назви об'єктів природно-заповідного фонду. Для ДРГН обрано реляційний тип бази даних, інформація у якій представлена у вигляді двовимірних електронних таблиць. Система реєстру має дворівневу архітектуру “клієнт-сервер”. Для створення та ведення ДРГН відповідно до міжнародних стандартів обрано програмний комплекс на базі Oracle Database.

5. На основі комплексного підходу до унормування топонімів розроблено інформаційні показники (характеристики), необхідні для унормування, реєстрації

географічних назв у базі даних ДРГН та використання цієї інформації у картографії та ГІС. Система показників відображає географічні, лінгвістичні, історичні та етнічні особливості топонімів. На основі визначеної системи інформаційних показників розроблено реєстраційно-облікові форми топонімів України та зарубіжних країн з метою їх унормування, реєстрації, обліку та збереження. Топоніми України характеризують 46 інформаційних показників, зарубіжних країн, відповідно, 37 показників.

6. Встановлено, що унормування географічних назв передбачає застосування системного підходу та врахування таких аспектів: 1) відповідність назви правилам українського правопису; 2) місцеву традицію вживання назви; 3) специфіку топонімічної системи території; 4) використання назви в офіційних документах, наукових виданнях, картографічних творах. Основним підходом до унормування топонімів запропоновано поєднання наукових досліджень із місцевою традицією вживання.

7. Визначено основні підходи до унормування топонімів різних рівнів використання: офіційних топонімів, топонімів у поліетнічних регіонах; топонімів за наявності більш ніж однієї назви для одного географічного об'єкта (варіативність); топонімів мовами національних меншин; та топонімів, що викликають суперечності.

8. Установлено, що унормування географічних назв передбачає здійснення топонімічних досліджень та використання загальнонаукових методів спостереження, аналізу і синтезу. Унормування топоніма передбачає його комплексне дослідження з використанням спеціальних методів: 1) описового; 2) географічного; 3) картографічного; 4) історичного; 5) лінгвістичного; 6) статистичного.

РОЗДІЛ 4

СТВОРЕННЯ ТА ВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

4.1. Порядок формування Державного реєстру географічних назв

ДРГН створюється і ведеться у вигляді електронної бази унормованих географічних назв з використанням автоматизованої інформаційно-пошукової системи. Електронна база даних постійно актуалізується з метою внесення відповідних змін та оновлення інформації про топоніми.

Автоматизована інформаційно-пошукова система реалізує такі функції:

- підготовку вихідної інформації і введення її у базу даних;
- реєстрацію унормованих географічних назв (присвоєння реєстраційних номерів назвам географічних об'єктів на території України);
- облік унормованих географічних назв (присвоєння облікових номерів назвам географічних об'єктів зарубіжних країн);
- коректуру та редагування інформації;
- зберігання інформації в базі даних;
- ведення бази даних (доповнення бази даних новими географічними назвами та інформацією про них, корегування чи оновлення внесеної інформації);
- обробка інформації;
- пошук і надання вихідних даних на запити користувачів [127, 173].

Інформація щодо встановлення географічних назв для проведення їх обліку та реєстрації вноситься до ДРГН на підставі рішень Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, офіційних документів органів державної влади та місцевого самоврядування, державних реєстрів, баз даних, довідників та картографічних джерел. Назви географічних об'єктів, що були присвоєні з порушенням вимог законодавства про географічні назви, обліку не підлягають і до ДРГН не вносяться.

Створення ДРГН у контексті вирішення науково-прикладних завдань національної стандартизації географічних назв, передбачає такий порядок його формування:

- розроблення нормативно-технічних та нормативно-методичних документів;

Загальні засади створення та ведення ДРГН, здійснення унормування, обліку, державної реєстрації географічних назв, збереження топонімів України та зарубіжних держав узагальнено у нормативно-технічних документах – Кодексі усталеної практики „Структура та зміст Державного реєстру географічних назв” та Технічному проекті на виконання робіт за темою „Створення та ведення Державного реєстру географічних назв”. Ці нормативно-технічні документи розроблені за участю автора дослідження. Автором самостійно розроблено 6 інструкцій з унормування різних класів топонімів (ойконімів, гідронімів, оронімів, гідрооронімів, назв ландшафтних одиниць, екотопонімів).

- збирання інформації про географічні назви з різних джерел (офіційних, довідкових, картографічних);
- систематизація зібраних даних;
- унормування географічних назв;
- внесення офіційних унормованих назв до уніфікованих реєстраційно-облікових форм географічних назв;
- присвоєння реєстраційних номерів назвам географічних об’єктів на території України та назвам географічних об’єктів зарубіжних країн;
- наповнення бази даних [173].

Реєстрація та облік географічних назв здійснюється при внесенні унормованої географічної назви до ДРГН. Реєстрація унормованої назви географічного об’єкта України та зарубіжних країн супроводжується присвоєнням їй індивідуального реєстраційного номера та фіксуванням дати реєстрації у базі даних. Реєстраційний номер формується автоматично для кожного об’єкта після збереження інформації в базі даних.

При перейменуванні географічного об'єкта інформація про нову назву вноситься до ДРГН під іншим номером.

Адміністративно-територіальні об'єкти окрім реєстраційного номера мають код Державного класифікатора об'єктів адміністративно-територіального устрою України (КОАТУУ), який однозначно визначає адміністративно-територіальний об'єкт та використовується для синхронізації ДРГН в частині адміністративно-територіальних об'єктів з КОАТУУ.

Джерелами інформації про топоніми є:

- документальні дослідження (систематичний огляд і каталогізація інформації про топоніми, отриманої з географічних карт та інших джерел);
- дослідження на місцях (систематичний збір місцевих варіантів топонімів) [173].

Головним завданням на початковому етапі створення ДРГН є збирання, вивчення та оцінка матеріалів, пов'язаних із географічними назвами. При формуванні бази даних реєстру найбільш працемістким процесом є збір інформації, її аналіз та систематизація. Дані про назви, що підлягають унормуванню, виявляють та збирають за документальними джерелами і польовими дослідженнями. Польові дослідження є ідеальним методом збору назв, що використовує місцеве населення. Дослідження географічних назв на місцях передбачає збір топонімічної інформації шляхом опитування місцевих жителів. Але практика, що склалася, не співпадає з ідеальним уявленням. Дослідження на місцях – працемісткий процес, що потребує значних витрат. Тому польовий збір інформації доповнюють, а іноді й повністю замінюють камеральні дослідження – виявлення інформації про назви за офіційними джерелами, довідниками, словниками, географічними картами, рукописами, доповідями, краєзнавчою літературою тощо. Інформація, що підготовлена для внесення до бази даних реєстру повинна бути підтверджена надійними офіційними джерелами. Джерелами для формування ДРГН є акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки

Крим, органів місцевого самоврядування з питань найменування і перейменування географічних об'єктів, а також архівні, картографічні, статистичні, енциклопедичні та інші довідкові видання.

Зібрані назви підлягають аналізу, у процесі якого встановлюють:

- повноту збору назв (забезпеченість назвами)
- наявність розбіжностей (неузгодженостей) в назвах одних і тих самих об'єктів у різних джерелах;
- правильність написання назв, їх відповідність офіційним джерелам, правилам українського правопису, вимогам інструкцій з передачі назв зарубіжних країн українською мовою [173, 177].

Унормування географічних назв – це вибір найбільш вживаних і прийнятних географічних назв та визначення їх написання мовою, якою вони вживаються, за встановленими правилами. З економічної точки зору доцільно здійснювати унормування більшості топонімів відповідно до визначених принципів та підходів. Проте, у випадках, коли існують конкретні проблеми, що стосуються вибору та вживання топоніма, необхідне здійснення досліджень. Найважливішою складовою таких досліджень є оцінка, оброблення та унормування географічних назв.

Головним завданням досліджень в камеральних умовах є вивчення документації та різномірних джерел, пов'язаних із географічними назвами. Це передбачає вивчення, оцінку та збір інформації про назви, що представлені на картах та в інших виданнях, рукописах, доповідях та цифрових джерелах. Інформаційні джерела, необхідні для здійснення досліджень, включають:

- офіційні топографічні карти великого масштабу на територію країни;
- інші офіційні карти і схеми на територію усєї країни або її частини;
- тематичні карти (автошляхів, залізниць тощо);
- застарілі карти, що вийшли з ужитку, та історичні карти;
- науково-методичну та науково-технічну документацію зі стандартизації географічних назв (топонімічні керівництва, інструкції, рекомендації);
- топонімічні видання (газетири, словники, глосарії);

- спеціальну літературу та інші друковані видання, що містять переліки географічних назв (адресні довідники, розклади руху транспорту тощо);

- національні, регіональні та спеціальні атласи;

- енциклопедичні видання;

- літературу з географії, краєзнавства, геології, історії країни;

- матеріали перепису населення;

- щорічники та спеціальні публікації, що ґрунтуються на використанні географічних назв у довідкових цілях (наприклад, туристичні путівники) [177].

Відомості, зібрані за різними джерелами, можуть містити неточності, помилки, протиріччя, не відповідати наявним вимогам, і тому потребують обробки. Оброблення зібраних даних про географічні назви є ключовим процесом їхнього унормування. На цьому етапі дослідження зібрані дані систематизовано та проаналізовано, після чого встановлено унормовану назву та зареєстровано її у базі даних ДРГН.

Дослідження у процесі унормування передбачають також детальне вивчення та оцінку кожної окремої географічної назви, а саме:

- варіантів, запропонованих для стандартизації;

- джерел встановлення усіх варіантів назви та їх письмових форм;

- топонімічної історії географічного об'єкта, до якого належить назва;

- мов, якими вживається ця назва, та її письмових форм цими мовами;

- специфічних етнічних, культурних та політичних інтересів;

- місцевої традиції вживання назви;

- ступеня достовірності та надійності вживання назви на місцевому та національному рівнях [177].

Українські географічні назви передаються відповідно до вимови за нормами і правилами українського правопису. Основні принципи й правила написання українських географічних назв державною мовою та українською латинкою за нормами і правилами українського правопису зібрано й узагальнено у Кодексі усталеної практики „Топонімічні настанови (для видавців карт та інших

видавців)” [143]. Українські географічні назви передаються латинськими літерами шляхом транслітерації з унормованої українською мовою назви географічного об’єкта України, відповідно до “Таблиці транслітерації українського алфавіту латиницею” (2010).

Важливим завданням є збір та збереження назв, що мають історичне значення. У базі даних ДРГН представлені назви (переважно населених пунктів та об’єктів залізниць), що вийшли з ужитку. Це назви об’єктів, що вже не використовуються внаслідок перейменування, або назви географічних об’єктів, які нині не існують. Досвід свідчить, що незважаючи на втрату ними актуальності для сучасних карт, вони являють інтерес для широкого та різноманітного загалу користувачів, оскільки прикладна топоніміка затребувана не лише в картографії, а й у багатьох інших галузях.

Унормування назв географічних об’єктів зарубіжних країн електронного газетиру топонімів світу, що стануть складовою ДРГН, здійснюється за відповідними Інструкціями (Кодексами усталеної практики) з передачі українською мовою географічних назв і термінів зарубіжних країн.

Як відомо, звуковий і графічний склад мов різний і до незнайомих звуків іноземної мови можна наблизитися, відтворюючи їх приблизно, усно чи письмово. Завжди існувала проблема передачі географічних назв з інших мов, особливо, коли мови використовують різні графічні системи. Це, зокрема, повною мірою стосується української мови, яка базується на кириличному шрифті. Для досягнення уніфікованої передачі зарубіжних географічних назв українською мовою розроблено інструкції з передачі українською мовою географічних назв з різних мов, в яких сформульовані детальні правила.

Передача географічних назв зарубіжних країн українською мовою здійснюється за допомогою одного або поєднання декількох методів: транслітерації, транскрипції, перекладу або екзонімізації. Розглянемо ці методи детальніше. Термін «транслітерація» походить від латинського слова *littera* – «буква» та є методом відтворення буквеного складу іноземної назви мовою перекладу. *Транслітерація* — це якомога точніше передавання власних назв

однієї мови графічними засобами іншої. Складність транслітерації полягає у тому, що, фонологічні системи різних мов відрізняються, та кожна мова має свою графіку і правила вимови окремих букв і буквосполучень. Наприклад, в англійській мові вирізняють дві фонemi – w і v, а в українській є лише одна – в. І навпаки, якщо в українській мові вирізняють фонemi т і т', н і н', и та і, то в англійській їм відповідає лише одна – t, n, i [207].

Транскрипція – це відтворення звучання іноземної назви, тобто фонетична трансформація назви з однієї мови на іншу. Транскрипцію використовують для точного запису звучання слів тієї чи іншої мови незалежно від її графічних та орфографічних норм. При передачі іноземних географічних назв розповсюджений так званий симбіоз транслітерації і транскрипції. З огляду на те, що графічна і фонетична структури мов дуже відрізняються, то процес транслітерації і транскрипції географічної назви є досить умовним. Основною перевагою транслітерації для унормування географічних назв (хоча вона не завжди досягається) є так звана зворотність, тобто можливість реконструювати з мови перекладу оригінальну форму топоніма [207].

Переклад – це вираження значення слова з певної мови засобами іншої мови – мови перекладу. Переклад застосовують у якості методу передачі назв нечасто, а лише тоді, коли вихідний топонім повністю або частково має семантичне або лексичне значення. Це унеможлиблює застосування перекладу до назв, що складаються з одного слова. Переклад застосовують лише до складних назв, елементами яких є родові елементи, які являють собою слова з лексичним значенням, наприклад, ріка, море, гора, плато, низовина, височина, мис, озеро тощо. Слід зауважити, що родовий елемент може бути справжнім або хибним. Наприклад, Mississippi River дійсно є рікою Міссісіпі, тому у цій назві родовий елемент є справжнім. Натомість топонім Elk River (дослівно ріка Елк) не є рікою. Це назва міста в США (штат Міннесота), тому родовий термін River у цьому випадку є хибним. Сучасна практика конверсії зарубіжних географічних назв українською мовою майже повністю відмовилась від їх перекладу. Як правило, перекладні назви – найстаріший шар топонімічної номенклатури. Вживання

перекладних назв – це своєрідна традиція, як національна, так і міжнародна. Прикладами є острів Вогняна Земля (іспанською *Isla Grande de Tierra del Fuego*), острів Ведмежий (норвезькою *Vjǿrnøya*), Лазуровий берег (французькою *Côte d'Azur*) тощо.

4.2. Підходи до використання екзонімів у сучасній українській картографії.

Частково питання екзонімів розглянуто у першому розділі дисертації. Говорячи про екзонім того чи іншого об'єкту, необхідно завжди говорити про мову, у якій він вживається. Ось кілька прикладів із великого розмаїття екзонімів: *Brunswick* – це англійський екзонім німецького ендоніма *Braunschweig*, *Kopenhagen* – німецький екзонім, а *Köpenhamn* – шведський екзонім данської назви *København* (англійський екзонім – *Copenhagen*). Так само англійський екзонім *Cairo* відповідає арабському ендоніму *al-Qāhira* (український екзонім – *Kaір*). До екзонімів необхідно ставитися не тільки як до назви іноземного об'єкта, а і як до свого історичного спадку.

Використання екзонімів обумовлене насамперед історичними передумовами та культурними чинниками. До екзонімів необхідно ставитися не тільки як до назви іноземного об'єкта, а і як до власного топонімічного спадку. Використання екзонімів залежить також від типу картографічного твору. При вживанні екзонімів варто керуватися рівнем комунікації: на топографічних картах і картах автошляхів слід намагатися вживати якомога менше екзонімів, не вживати екзонімів на дорожніх знаках, або давати їх в дужках після ендоніму, а в навчальних картах, атласах і підручниках вони мають право на існування. Підхід до передачі географічних назв у вітчизняних навчальних картах і атласах інший: передача географічних назв на таких картах має максимально відповідати українському правопису.

Утворення екзонімів нерідко обумовлено тим, що в певні періоди історії і за певних політичних обставин екзоніми досить широко вживалися в періоди

колоніалізму, диктатури і мовного тоталітаризму. Наприклад, за часів існування Османської імперії, турки присвоїли назви *Селанік* (*Selanik*) грецькому місту *Салоніки*, *Бюкрес* (*Bükres*) – румунській столиці *Бухарест* тощо. Тому найчастіше екзоніми використовують на історичних картах та в атласах (додаток М, додаток Н). Але таке „політичне нашарування” мають далеко не всі екзоніми. Нерідко творення екзонімів відбувалося внаслідок мовної адаптації назви, що спричиняло її спотворення. У цих випадках форма написання та вимова значно відрізняються від форми у мові-оригіналі. Так італійська назва *Roma* в українській мові перетворилася на *Рим*, німецька *Wien* – на *Відень*, грецька *Athinai* на *Афіни*, турецька *Istanbul* на *Стамбул*, італійські *Firenze* та *Napoli* відповідно на *Флоренцію* та *Неаполь* тощо.

Основний принцип вживання екзонімів у державній стандартизації полягає у відмові творення нових екзонімів, натомість існуючі та широко вживані, не вилучати з мови, а систематизувати їхнє вживання [36, 39]. Нині в українській топонімічній науці нараховується понад 1200 екзонімів [256]. Найбільше екзонімів (близько 600) припадає на країни Європи (найбільше – на Францію, Велику Британію, Грецію та сусідні країни).

Вищезгадані інструкції з передачі українською мовою географічних назв зарубіжних країн містять окремо списки екзонімів, передача яких не відповідає усталеним правилам, проте вони усталилися в мові, давно вживаються та використовуються на картах. Загалом кількість українських екзонімів не збільшується. Натомість підтримується вживання відомих та стабільних екзонімів. За способом творення можна виділити такі типи українських екзонімів:

- спотворені форми топонімів, які укорінилися в мові (Paris – Париж, København – Копенгаген, Běijīng – Пекін, Wien – Відень);

Іноді іноземна назва потрапляє до певної мови через мову-посередник, що обумовлює її написання, наприклад, назва англійського міста Dover прийшла в українську мову за посередництва французької, тому звучить як “Дувр”, а назва української столиці прийшла в більшість мов світу через російську мову, і тому

багатьма мовами передається як Kiev, Kiew. Проте останнім часом, завдяки зусиллям українського уряду, українських картографів, топонімістів, простежується тенденція до правильного, тобто ендонімічного вживання назви столиці України: Kyiv.

- назви, адаптовані до української орфографії (Ладозьке озеро (Росія) – Ладозьке озеро, Сибирь (Росія) – Сибір, Віцебск (Білорусь) – Вітебськ, Магілёў (Білорусь) – Могилев);
- перекладні назви (Great Slave Lake (Канада) – Велике Невільничє озеро, Slovenský kras (Словаччина) – Словацький Карст, Great Barrier Reef – Великий Бар'єрний риф).

Найчисельнішу групу екзонімів становлять назви фізико-географічних об'єктів (географічних областей, островів, архіпелагів, височин, морів, гірських систем, річок). Використання екзонімів на українських картах більш характерне для великих і відомих фізико-географічних об'єктів (plateau Lorraine – Лотаринзьке плоскогір'я, Baffin Island – острів Баффінова Земля, Thüringen Wald – гори Тюрінзький ліс, Slovenské rudohorie – Словацькі Рудні гори).

Найдетальніше на українських картографічних творах відображена топонімія прикордонних регіонів суміжних з Україною держав – Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії, Молдови, Росії та Білорусі. Щодо подання назв прикордонних географічних об'єктів слід відзначити, що на українських картах, як правило, використовуються ендоніми. Для передачі топонімів Білорусі та Росії, які використовують кириличний шрифт, в українській мові застосовується принцип транскрипції. Основний підхід полягав у якомога близькому відтворенні оригінальних назв географічних об'єктів країн, які використовують латинську абетку (Польщі, Словаччини, Румунії, Молдови, Угорщини), засобами української мови, яка базується на кирилиці. Для географічних назв, які є мікротопонімами, екзоніми використовуються дуже рідко.

Традиційно передаються назви окремих частин гірських систем Татр, Карпат та Бескидів, назви рік, що протікають територіями двох та більше держав, рукавів Дунаю, географічних та історичних областей.

Наприклад, для території Румунських Карпат, в українській картографії використовується невелика кількість екзонімів орографічних об'єктів: **Carpații Orientali** – Східні Карпати, **Maramureș** – Мармарош, **Apuseni, Munții** – Західні Румунські гори.

Приклади екзонімів історичних областей Польщі: *Małopolska* – Мала Польща, *Pomorze* – Помор'я, *Warmia* – Вармія, *Wielkopolska* – Велика Польща.

Традиційно передаються також назви міст, що давно увійшли в українську мову і укорінилися в ній: *Tatranská Lomnica* (Словаччина) – Татранська Ломниця, *Košice* (Словаччина) – Кошиці, *Łódź* (Польща) – Лодзь, *Kraków* (Польща) – Краків, *București* (Румунія) – Бухарест, *Chișinău* (Молдова) – Кишинів, *Маларыта* (Білорусь) – Малорита, *Целина* (Росія) – Цілина та ін.

Як відомо, часто екзонімами є назви міст, на території яких в різні історичні періоди мешкали різні етнічні групи та які були підконтрольні різним державним утворенням. Наприклад, угорський екзонім *Ungvár* для українського топоніма Ужгород. Традиційно в Україні екзоніми використовуються для географічних назв прикордонних регіонів Польщі (Холмщина, Підляшшя, Надсяння), які упродовж століть входили до складу різних держав й були населені поляками та українцями, наприклад, *Chełm* – Холм, *Hrubieszów* – Грубешів, *Przemyśl* – Перемишль, *Rzeszów* – Ряшів. Екзоніми використовують також для назв міст прикордонних районів Білорусі: *Брэст* – Берестя (Брест), *Драгічын* – Дрогичин, *Лунінец* – Лунинець, *Маларыта* – Малорита, *Столін* – Столін.

Слід відзначити окремі властивості традиційних назв, які вказують на користь їх використання у картографії та необхідність збереження як частини історичної і культурної спадщини. Вони полягають у тому, що:

1. Екзоніми стійкіші та стабільніші, ніж ендоніми.
2. Екзоніми часто вказують на існування традиційних зв'язків, що склалися між країнами (історія, культура, торгівля).

3. Екзоніми пов'язують назви географічних об'єктів різних мовних спільнот.
4. Екзоніми завжди потребують урахування історичного та етнічного аспектів.

4.3. Унормування географічних назв як компонентів топонімічної системи території України.

Сукупність топонімів певної території утворює її топонімічну систему, усі елементи якої взаємопов'язані між собою. Топонімічна система будь-якої території не є випадковою, вона сформувалася під впливом відповідних чинників, а саме:

1. *географічного середовища та природних умов.* У географічних назвах відображено природні характеристики території: особливості рельєфу, кліматичні умови, ґрунтовий та рослинний покрив, тваринний світ та ін.

2. *етносів, які проживали у межах певної території.* Відповідно, топоніми мають ознаки (словотвірні елементи), властиві тій чи іншій мові.

3. *історичних, соціальних та господарських умов.* У топонімах знаходять відображення господарські, культурні, релігійні, етнічні, побутові ознаки етносу у певний історичний період.

Процес вибору, встановлення та унормування українських географічних назв потребує їхнього вивчення та аналізу у контексті формування та розвитку сучасної топонімічної системи території України. Ретроспективний аналіз топонімічного матеріалу свідчить, топоніми території України мають різноманітне походження, етимологію, вік тощо. Сучасна топонімічна система України окрім власне українських топонімів містить велику кількість географічних назв, утворених під впливом інших мов народів світу, які дійшли до нас зі стародавніх часів. Існування цих назв у сучасній українській топонімії спричинене тісними взаємозв'язками прадавнього корінного населення з іншими етносами. Угорське походження мають річки *Серне, Вагаш, Галош* (Закарпатська область), урочища *Острош, Лігет, Горонда* (Закарпатська область), гори *Нодьшарок, Дийда, Вашбіка* (Закарпатська область) тощо. Румунського

походження назви потоків *Лешул, Брадул* (Закарпатська область), потоки *Трусунецул, Цирлагата, Куцу* (Чернівецька область), гір *Бребенескул* (на межі Івано-Франківської та Закарпатської областей), *Унгаряска, Ненєска, Петрос, Менчул, Магура* (Закарпатська область), хребта *Урду-Флавантуч* (Закарпатська область). Польське походження мають полонини *Гропа* (Івано-Франківська область), *Пожижевська* (на межі Івано-Франківської та Закарпатської областей), *Головчеська* (Закарпатська область), гори *Гостилув, Добжана* (Львівська область). Тюркське походження мають більшість фізико-географічних назв Кримського півострова – річки *Бельбек, Ускут, Сари-Узень*; гори *Демерджі, Демір-Капу, Еклізі-Бурун, Карабі-яйла* тощо.

Українська мова належить до слов'янської групи індоєвропейської мовної сім'ї. Як відомо, індоєвропейська мовна сім'я склалася в епоху бронзи (рубіж III—II тис. до н.е.). Праслов'янська мова індоєвропейської мовної сім'ї, від якої походить і українська мова, за деякими припущеннями сформувалася в I тис. до н.е. Топонімічна система України характеризується наявністю багатьох географічних назв, що унаочнюють тривалі взаємовідносини пращурів з представниками інших груп індоєвропейської сім'ї. Про це свідчить таблиця (додаток О), що укладена за хронологічною схемою генетичної апробації лексико-топонімічної стратиграфії України, яку запропонував К.М. Тищенко [138].

Історія української мови розпочалася від формування праслов'янської мови у I тис. до н.е. до 6 ст. н. е. У цей період відбувалися мовні запозичення з іранських, іллірійської, фракійської, фінікійської, грецької, кельтської, готської, латинської мов, а також мов азійських етносів – монголів, гунів, аварів (так звані монголізми), що також відобразилися у географічних назвах України. У VII – XIII ст. на території сучасної України з'являються топоніми, що походять від кавказьких, хозарської, давньоєврейської, тюркської, скандинавських, грецької мов. У XV – XVIII ст. відбувається відчутний вплив на топонімічну систему України польської мови, та локальний – білоруської, литовської, румунської, угорської, татарської, німецької та італійської мов. Російськомовні запозичення розпочинаються у XVIII ст., які у XIX – XX ст. переросли у русифікацію топонімії

Східної та Південної України. Таким чином, топонімічна система України має складну багат шарову структуру та характеризується неоднорідністю та мовною диференціацією, оскільки сформувалася під впливом мов багатьох етносів, які мешкали на її території та мали тісні взаємозв'язки із її корінним населенням.

4.4. Унормування назв населених пунктів, інших об'єктів адміністративно-територіального устрою та соціально-економічних об'єктів України. Збереження історичних топонімів як частини історичного та культурного спадку.

Стандартизація назв населених пунктів та інших об'єктів адміністративно-територіального устрою (АТУ) в Україні має давні традиції. Видання довідників АТУ Української РСР зі стандартизованими назвами населених пунктів, областей, районів, міських, селищних та сільських рад українською мовою розпочато у 30-ті роки ХХ ст. Потреба в унормованих назвах населених пунктів та інших об'єктів адміністративно-територіального поділу була напряду пов'язана з управлінням республікою, тобто організацією її господарської, соціальної, громадської та культурної діяльності.

Сучасні назви населених пунктів та адміністративно-територіальних об'єктів території України унормовано відповідно до офіційних даних, опублікованих в офіційному нормативному бюлетені „Відомості Верховної Ради України” та довіднику „Адміністративно-територіальний устрій України”. Важливим завданням ДРГН є не тільки збереження даних про сучасні назви населених пунктів, але і їхній моніторинг (об'єднання, роз'єднання, перехід до іншої категорії, перейменування, вилучення з облікових даних тощо). Зазначені нормативні видання містять офіційну інформацію про зміни, що відбуваються в АТУ України та офіційні перейменування.

Назви населених пунктів (ойконіми) та інших об'єктів АТУ України є найменш стабільним класом топонімів, що обумовлено відповідними причинами.

Нестабільність ойконімів та інших об'єктів АТУ відображається в офіційних перейменуваннях поселень, та, відповідно, й адміністративних одиниць, утворених від назв перейменованих населених пунктів, ліквідації населених пунктів, і відповідно їхніх назв, об'єднання або поділу населених пунктів та адміністративних одиниць, існуванні варіантів назви та різних форм написання у картографічних та інших виданнях.

Одним із завдань створення ДРГН було збирання та збереження історичних ойконімів України. Дослідження динаміки назв населених пунктів та об'єктів АТУ України базувалося на використанні історичного та картографічного методів досліджень, що передбачали ретроспективний аналіз довідників АТУ різних років видання (від 1946 р. до 2012 р.) із залученням відповідних законодавчих актів Української РСР та відомостей Верховної Ради Української РСР (України) [3, 87, 88, 147, 148-157] та топографічних і політико-адміністративних карт різних років видання.

Одним із чинників, що впливає на зміни назв об'єктів АТУ країни, є динаміка чисельності населення. Зростання міст у середині ХХ ст., укрупнення колгоспів та радгоспів спричинили значний відтік трудових ресурсів із дрібних сіл. Внаслідок внутрішніх міграцій деякі населені пункти було вилучено з облікових даних. Іноді декілька дрібних поселень об'єднували в один населений пункт. Утворювалися також нові населені пункти, яким присвоювали назви. Таким чином змінювалися кількість назв та їхні письмові форми.

При об'єднанні населених пунктів відбувалися такі зміни топонімів:

1. Скасування порядкових числівників у назвах. Наприклад, при об'єднанні сіл *Тростянець Перший* та *Тростянець Другий* утворений населений пункт отримав назву *Тростянець* (Одеська обл.).

2. Вилучення прикметників в топонімах. При об'єднанні сіл *Велике Дерев'янче* та *Мале Дерев'янче* населений пункт отримав назву *Дерев'янче* (Рівненська обл.).

3. Вилучення з обліку назви населеного пункту, який був утворений пізніше. Наприклад, села *Березівка* і *Границя* об'єднані із селом *Скнилів*

(Пустомитівський район Львівська обл.) в один населений пункт – село *Скнилів*. Таким чином, втраченими є назви *Березівка* та *Границя*.

4. Вилучення з облікових даних назв усіх населених пунктів, об'єднаних в один, та присвоєння йому нового найменування. Наприклад, населені пункти *Ольвіополь*, *Богоніль* та *Голта* 1 травня 1919 р. об'єднано в один населений пункт – місто *Первомайськ* (Миколаївська область).

Найбільше змін зазнали ойконіми України внаслідок перейменувань. Офіційне перейменування – це ліквідація колишнього топоніма та заміна його новоутвореним, що обумовлене певними чинниками (політичними, ідеологічними, соціальними тощо).

Найбільше офіційних перейменувань топонімів, і насамперед ойконімів, відбулося за часів радянської влади. Характерною рисою змін топонімії радянського періоду стала її ідеологізація. Це відбувалося шляхом надання ідеологічних символічних назв новоутвореним поселенням, а також через перейменування вже існуючих.

Аналіз накопиченої внаслідок проведених досліджень інформації свідчить про те, що присвоєні назви можна класифікувати таким чином:

1. Перша група – це меморіальні назви населених пунктів, що увічнювали пам'ять вождів Комуністичної партії та героїв Жовтневої революції, тогочасних державних діячів, полководців – Леніна, Сталіна, Держинського, Кірова, Будьонного, Мокроусова, Троцького, Жданова, Ворошилова, Молотова, Кагановича, Фрунзе та ін. (Ленінське, Леніна, Сталіна, Кірове, Котовське, Карло-Марксівське, Куйбишеве, Фрунзе, Орджонікідзе, Будьоннівка, Щорс, Хрущовка, Кагановичі Перші, Мікояна, Чапаєвка, Ворошиловський тощо).

2. Друга група – назви, які мали яскраво виражений ідеологічний характер:

- назви, що мають абстрактно-ідеологічний зміст (*Більшовик*, *Комуністичне*, *Комсомольськ*, *Комунар*, *Пролетарське*, *Першотравневе*, *Соцпуть* тощо).

- назви, пов'язані з подіями Жовтневої революції, воєнними подіями Другої світової війни та перемогою у ній СРСР (*Жовтень*, *Жовтневе*, *Октябрське*, *Революційне*, *Переможне*, *Перемога*, *Гвардійське*, *Передове*, *Оборонне* тощо).

- назви із прикметниками „червоний” та „красний”, що символізували колір Жовтневої революції (*Червона Зірка, Червонопропорне, Червоноармійське, Красне Знамя, Червоний Запорожець, Червоний Жовтень, Червоний Маяк, Червоний Промінь, Червоний Плугатар, Червоний Хлібороб, Червоний Шлях* тощо).

3. Третю групу становили назви, що повторювали найменування промислових, сільськогосподарських та оздоровчих об’єктів (*Лісозавод Немовичі, Радгосп Другий, селище Мохначанської лісодослідної станції, селище санаторію імені Орджонікідзе, селище Степної ділянки колгоспу «Москва – Донбас»* та ін.)

4. Четверта група найменувань – це штучні назви, які жодним чином не пов’язані з географічними, історичними, культурними реаліями, проте символізували такі суспільно-політичні ідеали як „світле майбутнє” та „нове життя” (*Щасливе, Щастя, Веселе, Радісне, Вільне, Вільне Життя, Нове, Сонячне, Світле, Краще Життя, Нове Життя* (нині 8 населених пунктів мають таку назву), *Нова Праця, Новий Труд, Новий Шлях, Новий Мир, Новий Світ, Новий Лад* тощо).

5. П’ята група найменувань – прикметники-похідні від назв рослин, тварин, ландшафтів, кліматичних особливостей та природних умов (*Березове, Вільхівка, Смереки, Чижівка, Лебедівка, Гаївка, Ярівка, Діброва, Степове, Берегове, Зарічне, Плавні*). У цій групі слід виділити назви, утворені від найменувань природних об’єктів (переважно об’єктів гідрографії), поблизу яких розташований новоутворений населений пункт або той, що перейменовували (*Золотий Потік, Тисянка, Бузьке, Дніпряни, Задністряни, Притур’я, Ятранівка, Деснянка*).

6. Шоста група найменувань – це так звані нейтральні назви, які не характеризують географічний об’єкт (*Мостове, Вінкове, Рівне, Квітневе, Садове, Прозоре, Молочне, Надійне* тощо).

Зміни політичних обставин обумовлювали неодноразові перейменування деяких населених пунктів. Наприклад, місто *Єлисаветград* (нині Кіровоград), після Жовтневої революції було перейменовано тричі: *Зінов’євськ – Кірове – Кіровоград*. Місто *Донецьк* мало три назви: *Юзівка – Сталіне – Донецьк; Світловодськ* – також: *Хрущов – Кремгес – Світловодськ* [87, 88].

Для дослідження автором було обрано період від 1946 р. до сьогодні. Повоєнному періоду передувала низка перейменувань населених пунктів, що розпочалися ще в 1941-1944 рр. За період від 1 січня 1941 р. до 1 вересня 1946 р. на території України було перейменовано понад 4,5 тис. населених пунктів та адміністративно-територіальних об'єктів (у тому числі сільських, селищних та міських рад). Мотивуючи свої дії уточненням та впорядкуванням існуючих назв населених пунктів влада ліквідувала велику кількість автентичних українських назв. Характерним було перейменування назв населених пунктів іншомовного походження, хоча більшість таких назв уже були перейменовані упродовж 1917-1941 рр. З карти Української РСР повністю зникли назви німецькомовного походження, дуже мало залишилося історичних назв кримськотатарського, грецького, болгарського, польського походження. Зазвичай присвоювали одноманітні нейтральні або ідеологічно навантажені назви, інколи назву перекладали. Наприклад хутір *Аджиголь* було перейменовано на *Заозерний* (Херсонська область), село *Вулька-Качинська* – на *Ставище* (Волинська область), хутір *Розенталь* – на *Долинівка* (Дніпропетровська область), хутір *Аккермань* – на *Промінь* (Запорізька область), село *Гасан-Аспага* – на *Першотравневе* (Ізмаїльська область), село *Діордієшти* – на *Чапаєвка* (Одеська область), хутір *Реці* – на *Підлісний* (Полтавська область) тощо.

Зазнали змін також численні колоритні автентичні українські назви, які, на думку ідеологів, були вульгарними, немилозвучними, образливими та мали релігійне або інше "негативне" забарвлення. Наприклад, хутір *Жлоби* було перейменовано на *Подільський* (Львівська область), село *Гної* – на *Зелена Діброва* (Дніпропетровська область), село *Помийник* – на *Вікторівка* (Київська область), село *Куце-Ганебне* – на *Лебедівка* (Харківська область), село *Злодіївка* – на *Зелена Долина* (Сталінська (нині Донецька) область), село *Ксьондзівка* – на *Дібровка* (Одеська область), село *Хрестовоздвиженка* – село *Хрущове* (Херсонська область) [148]. Наприкінці 40-х років ХХ ст. було перейменовано більшість радгоспів. 14 січня 1952 р. ухвалено Указ Президії Верховної Ради СРСР щодо перейменування залізничних станцій.

Часто при утворенні нового населеного пункту при виробничому об'єкті він отримував громіздке найменування за назвою об'єкта – *населений пункт колгоспу «Вільна праця», населений пункт 3-го Українського будинку відпочинку ВЦРПС, населений пункт Юзефо-Миколаївського цукрозаводу* тощо. Такі складні та незручні у своїй вимові назви населених пунктів згодом теж було перейменовано. Наприклад, *населений пункт ферми № 3* отримав назву *хутір Степовий* (Запорізька область), селище *колонії НКВС* – назву *Надбужьке* (Миколаївська область), селище *10 років Червоного Жовтня* – назву *Червоне* (Одеська область) та ін.

Зміна офіційної форми назви залежала також і від зміни категорії поселення. Так, в Україні упродовж 1950-х років хутори та селища були віднесені до категорії сіл. Таким чином необхідність узгодження родового закінчення терміну і топоніма призвела до змін у назвах. Наприклад, хутір *Михайленків*, але село стало називатися *Михайленкове* (Кіровоградська область); хутір *Берестовий* – село *Берестове* (Харківська область), хутір *Вільшанський* – село *Вільшанське* (Харківська область) [148].

На зміни форм топонімів та їхній морфологічний та фонетичний вигляд впливали також внутрішні лінгвістичні фактори, насамперед зміни у правилах українського правопису. Відомо, що 1 грудня 1946 р. на території України було запроваджено зведення правил української орфографії, яке проіснувало до 1960 р. У 1960 р. спеціальна правописна комісія удосконалила «Український правопис», внівши деякі зміни у вживання розділових знаків, написання слів окремо, разом і через дефіс. Тому в довіднику «Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ» 1947 р. видання складені назви населених пунктів подано через дефіс – *Ново-Дмитрівка, Ново-Василівка, Ново-Іванківці, Ново-Олексіївка* тощо. У довідниках, виданих після 1960 р. внаслідок змін у правилах української орфографії, такі назви ойконімів подано разом: *Новодмитрівка, Нововасилівка, Новоіванківці, Новоолексіївка* тощо [147, 148-157].

Повоєнна хвиля перейменувань найбільше зачепила топонімію Кримського півострова. Тотальні зміни кримських топонімів мали трагічну передісторію. 11 травня 1944 р. Державний комітет оборони СРСР ухвалив Постанову № 5859сс

про виселення корінного кримського народу – татар – до Середньої Азії. Офіційною причиною депортації було звинувачення їх у співпраці з Третім рейхом під час Другої світової війни та оголошення зрадниками Батьківщини. Депортація (тоді було виселено 194 тис. кримських татар) тривала 18-20 травня 1944 р. У червні 1944 р. радянською владою з Криму було виселено також греків (15 тис.), болгар (12 тис.) та вірмен (9,6 тис.). Німецьке населення, що компактно мешкало на території Криму, було депортоване ще у 1941 р. У 1945 р. Кримська АРСР була перетворена на область у складі РРФСР. Радянська влада намагалася знищити все, що було пов'язано із депортованими етносами та пам'яттю про них у вигляді економічних, соціальних та культурних традицій, у тому числі й історичну топонімію. Згідно з постановою Державного комітету оборони СРСР № 6372с «Про переселення колгоспників у райони Криму» від 12 серпня 1944 р. та спеціальними урядовими планами по заселенню і переміщенню населення у колгоспи Кримської області (1950 р.), у Крим масово почали переселятись росіяни та (в значно меншій кількості) – українці й білоруси. Паралельно відбувалося тотальне знищення етнічних топонімів та їхня русифікація і «радянізація». Спочатку (20 жовтня 1944 р.) було ухвалено постанову бюро Кримського обкому ВКП(б) «Про перейменування населених пунктів, річок та гір, назви яких пов'язані з татарським, грецьким та німецьким походженням». Пізніше, згідно з указом Президії Верховної Ради РСФСР № 621/6 від 14 грудня 1944 р. «Про перейменування районів і районних центрів Кримської АРСР», було перейменовано 11 із 26-ти наявних районів та районних центрів:

1. *Ак-Мечетський район* – на *Чорноморський* (районний центр – село *Ак-Мечеть* – на *Чорноморське*);
2. *Ак-Шейхський район* – на *Роздольненський* (районний центр – село *Ак-Шейх* – на *Роздольне*);
3. *Біюк-Онларський район* – на *Октябрський* (районний центр – село *Біюк-Онлар* – на *Октябрське*);
4. *Ічкинський район* – на *Советський* (районний центр – селище *Ічки* – на *Советський*);

5. *Карасубазарський район* – на *Білогорський* (районний центр – місто *Карасубазар* – на *Білогорськ*);
6. *Колайський район* – на *Азовський* (районний центр – село *Колай* – на *Азовське*);
7. *Лариндорфський район* – на *Первомайський* (районний центр – село *Джурчи* – на *Первомайське*);
8. *Маяк-Салинський район* – на *Приморський* (районний центр – село *Маяк-Салинь* – на *Приморське*);
9. *Сейтлерський район* – на *Нижньогірський* (районний центр – селище *Сейтлер* – на *Нижньогірський*);
10. *Тельманський район* – на *Красногвардійський* (районний центр – село *Курман-Кемельчі* – на *Красногвардійське*);
11. *Фрайдорфський район* – на *Новоселівський* (районний центр – *Фрайдорф* – на *Новоселівське*).

Згідно з указом Президії Верховної Ради РРФСР «Про перейменування сільських рад і населених пунктів Кримської області» № 619/3 від 21 серпня 1945 р. на півострові було перейменовано 333 населені пункти. Згідно з Указом Президії Верховної Ради РСФСР «Про перейменування населених пунктів Кримської області» № 745/3 від 18 травня 1948 р. було перейменовано ще 1062 населені пункти. Необхідність таких масових перейменувань назв татарського, німецького, болгарського, грецького, вірменського походження влада обґрунтовувала тим, що історична топонімія втратила своє значення у зв'язку зі спеціальним переселенням представників цих етносів за межі Криму.

Серед нових назв переважали найменування, пов'язані з географією місцевості (Гористе, Верхоріччя, Скелясте, Долинне, Міжгір'я), похідні від власних імен людей (Павлівка, Альошине, Олексіївка, Панфіловка, Миронівка, Анатолівка), так звані нейтральні назви (Сусіднє, Суміжнє, Велике, Голубе, Спокійне, Заводське, Вільне, Дивне, Райдужне, Кропивне, Вершинне, Глибоке) або наймення, пов'язані з радянською комуністичною ідеологією (Комсомольське, Піонерське, Первомайське, Советське, Красний Крим,

Пролетарка, П'ятирічка). Велику частку становили так звані меморіальні назви (на честь полководців, героїв війни, партійних ідеологів, комуністичних діячів, вчених, письменників, поетів, композиторів) – Ленінське, Завіт-Ленінський, Іллічеве, Будьоннове, Пушкіне, Тургенєве, Маяковське, Фрунзе, Куйбишеве, Кірове, Чапаєве, Суворове, Чехове, Лазо, Лермонтівка, Мокроусове, Чайковське. Багато назв було пов'язано з воєнною тематикою та присвячено перемозі у Другій світовій війні: Армійське, Фронтове, Передове, Геройське, Генеральське, Майорське, Солдатське, Тилове, Победа, Бойове, Партизани, Танкове [34, 187].

Багато сіл було поійменовано за назвами місцевих колгоспів. Якщо колгосп називався "Оборона країни", то село, відповідно, Оборонне, якщо – "Червоне Знамено", то село ставало Знам'янським тощо. Деякі назви перекладали російською мовою з татарської, грецької або німецької, і якщо переклад був «милозвучним», тоді таку назву присвоювали об'єкту. Наприклад, назва *Ак-Баши* у перекладі з кримськотатарської мови означає "біла голова", отже, село перейменували на Білоголове; *Кичкине* кримсько-татарською мовою означає "малютка", тому село Сімферопольського району було перейменоване на Маленьке; *Майфельд* німецькою означає "травневе (рос. майское) поле", відповідно і населений пункт став називатися Майське та ін.

Іноді кримськотатарські назви змінювали співзвучними російськими назвами, наприклад *Чуйке* – на Чайкине, *Топли* – на Тополівку, *Барак-Елі* – на Бараки, *Карасубаші* – на Карасівку. Таким чином, станом на 1948 р. було перейменовано близько 80 % населених пунктів, що мали «неросійське» походження. Окрім того на півострові, було перейменовано близько 1000 назв залізничних станцій, роз'їздів, гідронімів, оронімів, ландшафтних одиниць, вулиць та історико-культурних об'єктів [34, 187].

Відома дослідниця історичної топонімії Криму О.В. Суперанська зауважила: «Для місцевого населення, яке було депортоване, це була повна втрата свого коріння. Для нас, вчених, нові назви, що виникли, не становлять інтересу, вони абсолютно «нетопонімічні». Для культурної історії краю це дуже великий крок назад, майже деградація» [135].

До середини 50-х років ХХ ст. процес тотальних перейменувань сягнув таких масштабів, що партійне керівництво змушене було увести обмеження на увічнення імен та прізвищ комуністичних ідеологів та революційних діячів на географічній карті. 11 вересня 1957 р. Президія Верховної Ради СРСР видала Указ «Про впорядкування діла присвоєння імен державних та громадських діячів адміністративно-територіальним одиницям, населеним пунктам, підприємствам, установам, організаціям та іншим об'єктам». Законодавчий акт забороняв присвоєння географічним об'єктам імен діячів при житті. Називати географічні об'єкти іменами видатних особистостей дозволялось лише посмертно. Документ вказував також на доцільність перейменувань тих географічних об'єктів, які було названо на честь живих державних та інших видатних діячів. З 1957 р. після засудження сталінського режиму почалося перейменування населених пунктів Української РСР, пов'язаних з іменами Сталіна, Ворошилова, Кагановича, Молотова та інших діячів, що були звинувачені у масових репресіях. Проте, при повторному перейменуванні об'єктам не повертали їхні автентичні назви, а присвоювали інші назви, що відображали ідеологічні мотиви комуністичного режиму, наприклад, місто Ворошиловськ перейменовано на Комунарськ (1961 р., Луганська обл.), село Молотове – на Першотравневе (1957 р., Сумська обл.), село Сталінське – на Комунарівка (1961 р., Донецька обл.) тощо [149]. Цей період перейменувань тривав до середини 70-х років ХХ ст. Загадом, тенденційність до надання назвам адміністративно-територіальних одиниць ідеологічного навантаження прослідковується до 1986 р.

За роки радянської влади в Україні з'явилися також русифіковані назви населених пунктів, форма написання яких не відповідає нормам української мови – Красний Лиман, Красний Луч, Красний Партизан, Красний Пахар, Красноармійськ, Краснодон, Октябрське, Первомайськ, Победа, Северне, Северодонецьк, Советський, Южне, Южноукраїнськ тощо). Найбільше таких найменувань в Криму, східних та південних областях.

З 1986 р. в Україні розпочався зворотний процес перейменувань, пов'язаний із поверненням автентичних історичних географічних назв населених пунктів та адміністративно-територіальних об'єктів, який прискорився після 1991 р. [27].

Перейменування були обумовлені низкою причин:

1. Найчастіше це були уточнення назв населених пунктів, тобто замість «деформованих» офіційних назв було прийнято їх традиційні місцеві форми: *Ангелівка* (офіційна форма) – *Янгелівка* (місцева форма), *Бабина* – *Бабино*, *Балаклія* – *Балаклея*, *Приворіття* – *Привороття*, *Підмихайло* – *Підмихайля*, *Поділки* – *Подільки* тощо. Найбільше таких перейменувань було у Західній Україні [87, 88].

2. Повернення перейменованому населеному пунктові його історичної назви: *Першотравневе* – *Моквин*, *Комсомольське* – *Гадинківці*, *Куйбишеве* – *Малоянисоль*, *Комунарка* – *Бзовиця*, *Червоноармійськ* – *Радивилів*, *Привітне* – *Божиків*, *Переможне* – *Мшанець*, *Ленінське* – *Голубієвичі*, *Червоногради* – *Голігради*, *Славне* – *Слобідка*, *Жовтневе* – *Кобиловолоки*, *Комунарівка* – *Дзвинячка* та ін. [87, 88].

3. У районах компактного проживання національних меншин деякі українські назви населених пунктів замінено на назви відповідними мовами: угорські : *Дяково* – *Неветленфолу*, *Петрово* – *Пийтерфолво*, *Деренковець* – *Шом*, *Бобове* – *Тисобикень*, *Дівичне* – *Форголань*, *Заболоття* – *Фертешолмаш*, *Клиновецька Гора* – *Оклі Гедь*, *Липове* - *Гетен*, *Ліскове* – *Форнош* у Закарпатській області; румунські та молдавські: *Широка Поляна* – *Сучевени*, *Дубівка* – *Опришени*, *Клинівка* – *Панка*, *Підлісне* – *Йорданешти* у Чернівецькій області. Перейменування деяких населених пунктів Криму з метою відновлення історичних назв відбулися після повернення із депортації кримсько-татарського народу наприкінці 80-х років ХХ ст. та розпаду СРСР у 1991 р. Відновлено назви таких населених пунктів: *Коктебель* (*Планерське*), *Партеніт* (*Фрунзенське*), *Нікіта* (*Ботанічне*), *Інкерман* (*Білокам'янськ*). Деяким селам за ініціативи кримських татар також повернуто автентичні назви. Прикладами є село *Сари-Баиш* Первомайського району (1948-1990 рр. – *Таніне*) та село *Ходжа Сала* (відновлене у 1993 р.) Бахчисарайського району [87, 88].

Упродовж 1 січня 1986 – 31 грудня 2014 рр в Україні було перейменовано 605 населених пунктів. Найбільше перейменувань відбулося у західних областях. Так, у Закарпатській області перейменовано 138 населених пунктів (включаючи з уточненнями), у Львівській – 186, Івано-Франківській – 39, Чернівецькій – 9, Тернопільській – 42, Хмельницькій – 13, Волинській – 9, Рівненській – 32, Вінницькій – 6, Київській – 9, Житомирській – 9, Чернігівській – 18, Сумській – 6, Кіровоградській – 4, Черкаській – 4, Полтавській – 19, Дніпропетровській – 5, Запорізькій – 3, Харківській – 8, Луганській – 6, Донецькій – 20, Автономній Республіці Крим – 7, Херсонській – 1, Одеській – 3, Миколаївській – 9 населених пунктів [147, 155, 206].

Попри це багато автентичних історичних назв як українського, так і іншомовного походження втрачено. З карти України стерто самобутні українські назви сіл Кадигріб, Кацапка, Фільварки, Ковцьки, Ледахів, Лихварі, Над Поток, На Закутках, Нижні Верецьки, Босяки тощо. Втрачено більшість німецьких топонімів, яких було багато на Півдні України, де компактно проживали німецькі поселенці (*Принцфельд*, *Райхфельд*, *Фрайлебен*, *Кронау*, *Вайнау* тощо). З карти Кримського півострова було стерто майже всю ойконімію кримсько-татарського походження (*Куру-Узень* (нині *Сонячногірськ*), *Улу-Узень* (нині *Генеральське*), *Біюк-Ламбат* (нині *Малий Маяк*), *Бурульча* (нині *Долинівка*), *Коран-Елі* (нині *Берегове*) та багато інших [147, 148 – 156].

У травні 2015 р. набув чинності Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки», яким внесено зміни до статей 5, 8 Закону України «Про географічні назви»: забороняється присвоєння географічним об'єктам найменувань, що є іменами або псевдонімами особистостей, що посідали керівні посади в комуністичній партії, вищих органах влади СРСР, УРСР, інших союзних республік, а також назви, пов'язані з діяльністю комуністичної партії, встановленням радянської влади. Це не стосується назв, пов'язаних із розвитком української науки та культури або вигнанням нацистських окупантів з України. Законом передбачено перейменування географічних об'єктів, назви яких містять

символіку комуністичного тоталітарного режиму. Використовуючи інформацію ДРГН, автор розробила карту «Ойконіми України, пов'язані з комуністичною ідеологією» масштабу 1:5 млн. Вона відображає кількісні показники назв населених пунктів, що *підлягають перейменуванню*. Інформацію подано станом на 1 січня 2016 року (додаток П). Станом на 14 липня 2016 р. в Україні перейменовано понад 900 назв населених пунктів. Перейменування відображає карта «Ойконіми України, перейменовані внаслідок декомунізації» масштабу 1:5 млн (додаток Р).

Значення географічних назв лежить не тільки у географічній площині, вони є частиною історичної та культурної спадщини нашої країни та представників усіх національностей, що проживають на її теренах. Географічні назви несуть в собі культурну ідентичність та культурно-історичну безперервність розвитку етносів України. Проте, з огляду на історичні та політичні умови, у яких існувала Україна, багато топонімів, що становлять історичну та культурну цінність, зникли або знаходяться на межі зникнення. Нині існує нагальна потреба у систематичних дослідженнях та збереженні таких назв. Слід відзначити, що у вирішенні цієї наукової проблеми ключовою є роль карти як засобу збереження історичної топонімії, її наочного представлення та поширення. Автором досліджено динаміку назв населених пунктів та адміністративних одиниць за період 1944 – 1990 та 1991 - 2015 рр. На основі цих досліджень зібрано, унормовано та збережено у базі даних ДРГН історичні ойконіми України, які були перейменовані переважно у радянський період та нині вийшли з ужитку. Автором зібрано та систематизовано історичні кримськотатарські ойконіми Криму оригінальною мовою. Автор розробила стінну карту «Топонімія Криму» масштабу 1:225 000, де представлені подвійні назви ойконімів – сучасні та історичні кримськотатарською мовою. Окрім цих назв на карті подано історичні німецькі, грецькі, турецькі, російські ойконіми півострова (Додаток С).

Своєрідним вказівником у процесі дослідження і відновлення історичних назв населених пунктів були назви залізничних станцій. Залізничним станціям зазвичай присвоюють назви населених пунктів, у яких розташовані ці транспортні об'єкти. Масові перейменування не торкнулися назв залізничних об'єктів. Це

було обумовлене веденням європейського реєстру назв залізничних станцій. Наприклад, залізнична станція в селищі *Леніне* (АР Крим) має назву *Сім Колодязів* (названа від села *Сім Колодязів*, що розташоване поблизу і перейменоване за радянських часів на село *Іллічеве*); зупинковий пункт у місті Дзержинськ (Донецька обл.) називається Щербинівський, оскільки до 1936 р. місто мало назву Щербинівка; залізнична станція у місті Первомайський (Харківська обл.) називається Лихачове (таку назву мало селище до 1952 р.). Загалом в Україні нараховується понад 60 населених пунктів, назви яких не співпадають з назвами залізничних станцій, розташованих на їх території [27, 137].

До унормування назв соціально-економічних об'єктів України (об'єктів залізниць та інших шляхів сполучення) залучено Тарифне керівництво № 4 [125, 137] та офіційні матеріали Міністерства інфраструктури України.

4.5. Унормування назв фізико-географічних об'єктів.

Назви фізико-географічних об'єктів України змінюються рідко і є відносно стійкими топонімами. Згідно з класифікацією топонімів за об'єктами номінації виділено такі класи топонімів фізико-географічних об'єктів: гідроніми, ороніми, гідроороніми, назви ландшафтних одиниць та екотопоніми (назви об'єктів природно-заповідного фонду).

На основі аналізу картографічних, географічних та енциклопедичних джерел було виокремлено види фізико-географічних об'єктів у межах території України, що мають власні назви.

Серед гідронімів України виділено назви таких видів об'єктів: море, затока, протока, бухта, банка, лиман, ріка (річка), річка, що пересихає, потік, струмок (потічок), боковий рукав, рукав гирла, стариця, водоспад, джерело, озеро, солоне озеро, болото, ківш, водосховище, канал, став, канава.

Виділено також об'єкти орографії України, що мають власні назви: рівнина, западина, височина, низовина, хребет, гірська система, кряж, гора, перевал, горб, ущелина, долина, скеля, яр, каньйон, пороги, обрив, печера, курган, могила.

Серед гідрооронімів України виділено назви таких видів об'єктів: островів, півостровів, мисів, кіс, балок, мокрих балок тощо.

На території України представлені ландшафтні назви – лісів, урочищ, пісків, торф'яників (торфовищ), солончаків.

З-поміж об'єктів природно-заповідного фонду України, що мають власні назви, виділено такі: біосферні заповідники, природні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Назви фізико-географічних об'єктів є найчисельнішими та найстабільнішими з-поміж топонімів. Крім того, вони є архаїчними і утворюють найдавніший шар топонімів. Попри це вони є найменш унормованими топонімами території України, що пов'язано із відсутністю систематичних досліджень. Накопичений матеріал потребує аналізу, систематизації та впорядкування. Однією із причин є також відсутність великомасштабних топографічних карт території України з унормованими назвами українською мовою.

В основу встановлення та унормування назв фізико-географічних об'єктів території України було покладено кілька принципів. Одним із них є **к о м п л е к с н и й**. Він передбачає застосування наукових методів картографії, мовознавства, історії до унормування топоніма. У процесі унормування назв фізико-географічних об'єктів було враховано:

- 1) дотримання відповідності його написання правилам українського правопису;
- 2) етимологію та історію творення;
- 3) використання на картах, у топонімічних та інших виданнях;
- 4) традиційність використання назви на місцевому рівні [35].

Другий важливий принцип, який покладено в основу унормування фізико-географічних топонімів – це **с и с т е м н і с т ь**, тобто дослідження назви певної території у її взаємодії з іншою географічною номенклатурою цієї ж території.

Використовуючи картографічний та лінгвістичний (формантний) методи у комплексі, топоніми порівнювалися:

- з назвами інших топонімів того ж класу в межах певної території;
- з назвами топонімів інших класів на цій же території [35].

Картографічним методом встановлено поширення певних моделей географічних назв, щільність топонімів або повторюваність на одиницю площі, виявлено їх просторові взаємозв'язки. Формантний метод дозволив проаналізувати географічні назви на рівні формантів і виокремити характерні для певної території особливості утворення топонімів.

За допомогою описового методу укладено довідки про назви та фізико-географічні об'єкти, яким вони належать.

У процесі унормування топонімів особливу увагу приділено використанню родових термінів (наприклад, «море» у назві Чорне море, «балка» – у назві Заяча балка, «хребет» – у назві Вододільний хребет, «яр» – у назві Осовий яр). Родовий термін у назві, що часто є окремим словом, являє собою невід'ємну частину великої кількості географічних назв і повинен входити до складу офіційної назви як її елемент, наприклад, Шацькі озера, Азовське море, Олешківські піски тощо [36].

Гідроніми (назви річок, озер, проток, заток, морів та ін.) є найстійкішим класом топонімів та найбільш унормованими серед назв фізико-географічних об'єктів території України.

Стандартизація гідронімів має в Україні свої традиції. У 1957 р. Інститут гідрології та гідротехніки та Інститут мовознавства імені О. Потебні АН УРСР уклали «Каталог річок України», до якого увійшло 2613 назв об'єктів гідрографії України (українською та російською мовами). Більшість українських гідронімів було систематизовано та унормовано у 70-ті роки ХХ ст. «Словник гідронімів України» (1979) є найповнішим зібранням (близько 20 тис. одиниць) назв протічних вод та гідрооронімів (балок, ярів) України [117]. У 2004 р. виданий «Словник мікрогідронімів України (Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина)», укладений фахівцями Інституту української мови НАН України. Він вміщує назви непротічних водних

об'єктів (озер, лиманів, ставків, боліт, криниць, колодязів) окремих регіонів України [118].

Незважаючи на наявність унормованих гідронімів, багато назв потребували уточнень. Було виявлено також численні випадки розходжень у просторовій локалізації, яку вказували картографічні джерела та Словник гідронімів. Інформація у Словнику містила неточності щодо просторової локалізації притоків рік (праві, ліві) відносно рік-реципієнтів. Встановлення просторової локалізації гідронімів здійснено за допомогою картографічного методу досліджень, який передбачав аналіз інформації, поданої на картах. З цією метою було залучено додаткові картографічні джерела: топографічні карти масштабів 1: 50 000 і 1:200 000, топографічні карти на територію України, що видані у ХІХ – на початку ХХ ст.

У процесі формування ДРГН в обсязі топографічної карти масштабу 1: 100 000 виявлено близько 3 000 гідронімів, що не були унормовані. Серед них – назви малих рік та потоків Українських Карпат, невеликих озер, ставків, боліт, балок, ярів, колодязів тощо.

Ороніми території України є одними із найменш унормованих класів топонімів. Причинами цього є, насамперед, відсутність уваги на державному рівні до проблеми дослідження, унормування і збереження оронімів та низька документально-інформативна база. Оронімний матеріал недостатньо зібраний, належним чином не проаналізований та не впорядкований.

Найчисленнішим та найменш дослідженим класом географічних назв є мікротопоніми. У наукових працях подаються різні визначення терміна «мікротопонім». Скажімо, В.А. Ніконов визначає мікротопоніми – як назви малих географічних об'єктів: полів, лісів, струмків, долин, доріг, мостів тощо [77-79]. Таким чином пропонує трактувати цей термін у своїх працях і Ю.О. Карпенко [49-54]. Н.В. Подольська дає таке визначення: мікротопонім – це власне найменування фізико-географічного об'єкта, або (рідше) створеного людською діяльністю, що має вузьке сферу вживання, функціонує лише у межах мікротериторії та відоме лише вузькому колу людей (мікрогідроніми,

мікроойконіми, мікроороніми, назви урочищ, господарських угідь, мікроспоруд (колодязів, мостів, будок тощо)) [89]. Отже, до мікротопонімів відносять назви частин населених пунктів, урочищ, полонин, курганів, могил, лісів, невеликих гір, боліт, джерел, урвищ, балок, ярів, скель тощо. На топографічних картах мікротопоніми представлені не надто широко, оскільки використовує їх вузьке коло людей, переважно ті, хто мешкають поблизу цих об'єктів.

Регіоном України, де зосереджена найбільша кількість оронімів, є Українські Карпати. Цей регіон України має також найгустішу річкову мережу і, відповідно, найбільшу кількість гідронімів. Завдяки природній географічній відокремленості Українських Карпат упродовж багатьох століть тут сформувалася унікальна система автентичних географічних назв із місцевою специфікою. У них знайшли своє відображення історія, культура, побут місцевих жителів, особливості природних умов, вірування людей, їхні традиції тощо.

Переважна більшість оронімів та гідронімів Карпат дійшла до наших днів у своїй оригінальній формі. Проте багато назв змінили свою автентичну форму (написання та вимову), що пов'язано із входженням цих земель у певні історичні періоди до складу різних держав – Австро-Угорщини, Польщі, Румунії, а потім приєднання до Української РСР у складі СРСР. Тому на сучасних географічних картах та в літературі часто зустрічаються невідповідності у назвах одних і тих самих орографічних об'єктів. Ці чинники обумовили потребу ґрунтовних досліджень для унормування оронімів та гідронімів Українських Карпат.

Ретроспективний аналіз картографічних джерел свідчить, що детальну інформацію про назви фізико-географічних об'єктів Українських Карпат містять австрійські топографічні карти масштабу 1:75 000, видані у другій половині XIX – початку XX ст., польські топографічні карти Західної України масштабу 1:100 000, видані Військово-географічним інститутом (WIG) у 20 – 40-і роки XX ст., чеські топографічні карти Закарпаття масштабу 1:75 000, видані Військово-географічним інститутом у Празі (VZU) у 1921 – 1947 рр., румунські топографічні карти Буковини та Бессарабії масштабу 1: 75 000, 1:100 000, видані у 1920 – 1930-х роках [267 – 270]. Найдокладніше у радянські часи орографічні назви Карпат були

відображені на топографічних картах великих масштабів, укладених російською мовою.

У СРСР з початку 70-х років ХХ ст. на регіон Українських Карпат почали видавати туристичні карти. Оскільки тогочасна система картографічного виробництва не дозволяла використовувати у якості основи для укладання карт великомасштабні карти, то картографічні твори не вміщували великої кількості назв орографічних об'єктів. Проте у процесі редагування карт завжди поставало питання правильної передачі оронімів. Адже багато оронімів на радянських топографічних картах подано без належного лінгвістичного опрацювання з польських, австрійських, чеських та румунських топографічних карт. Головні джерела для написання назв географічних об'єктів – «Словарь географических объектов Украинской ССР» (1976) та «Словарь названий орографических объектов СССР» (1976), містили обмежену кількість оронімів Українських Карпат. Деяке унормування орографічних назв Українських Карпат було здійснено на картах Української Радянської Енциклопедії (1959 – 1964) та Географічної енциклопедії України (1989 – 1993) [86].

Україномовні карти регіону Українських Карпат з'явилися лише наприкінці 1980-х років – це були політико-адміністративні карти західних областей України масштабу 1:400 000. Згодом унормування оронімів відбувалося на політико-адміністративних, загальногеографічних та рельєфних картах України масштабів 1:1 000 000, 1: 500 000, картах областей масштабу 1: 250 000.

Ороніми та гідроніми містять у собі цінну географічну та мовну інформацію. Більшість назв утворено від карпатських місцевих говірок та діалектів. Для оронімів та гідронімів Українських Карпат характерним є те, що в процесі їх творення задіяні не лише українські словотворчі засоби, а широко використовувалися запозичення з інших мов – румунської, угорської, польської, словацької. Це зумовлено суміжністю територій і тісними та тривалими зв'язками різних етносів у процесі їх історичного розвитку, господарської і культурної діяльності.

Більшість орографічних назв є слов'янськими, українськими за походженням. На відміну від назв населених пунктів ороніми та гідроніми України не зазнали масових перейменувань у радянський період [86].

Найточнішу вимову карпатських оронімів відображають місцеві жителі. Результати ґрунтовних регіональних топонімічних досліджень назв орографії, здійснених вченими О.Ю. Карпенком [49-54], К.Й. Галасом [23], М. Габораком [20-22] та іншими дослідниками [46, 69], на жаль, до цього часу не узагальнені. Відсутність нормативного видання оронімів унеможливило їхнє практичне застосування в картографії.

Нерідко українські ороніми та мікрогідроніми спотворені внаслідок перекладу автентичних назв польською, чеською, румунською та російською мовами, що передбачало певну адаптацію назв до цих мов за рахунок додавання відповідних суфіксів, закінчень тощо (*Błozwja* – *Болозівка*, *Boryczówka* – *Боричівка*, *Brodek* – *Брідок*, *Młynek* – *Млинок*, *Dział* – *Діл*, *Tomnatikul* – *Томнатик*, *Smotrez* (карти VZU) – *Смотрич*, *Bliznice* (карти WIG) – *Близиця*). Для унормування та подання на картах українських назв орографічних об'єктів та мікрогідронімів Українських Карпат здебільшого доводилося перекладати їх з російської, польської, чеської, румунської мов. Тобто, такі назви зазнавали зворотного перекладу (українська мова – російська мова – українська мова, українська мова – польська мова – українська мова тощо). При зворотному перекладі українською з російської, польської, чеської або румунської мов їх намагалися українізувати. Отримані варіанти назв не завжди збігалися з автентичними, оскільки при перекладі втрачалися словотвірні елементи. Наприклад, *Стій* замість *Стой*, *Клева* замість *Клива*, *Присліп* замість *Прислон*, *Гостилів* замість *Гостилув*, *Рипида* замість *Рупида*, *Печкове* замість *Пічкове*. Іноді назви було спотворено внаслідок неправильного перекладу – *Полонина Руна* (*Polonina Równa*) замість *Полонина Рівна*, потік *Червоний Звір* (*Красный Звор*) замість *Черлений Звір* (Закарпатська обл.). Деякі об'єкти орографії було поймаєно австрійськими, польськими та радянськими картографами. Ці топоніми ніколи не вживалися місцевим населенням попри те, що були

представлені на картах. Наприклад, вершину хребта Свидовець гору *Котел* місцеві жителі називають *Татувською*.

Характерною особливістю назв фізико-географічних об'єктів України, яка враховувалась при їх унормуванні, є їхня варіативність (багатоіменність). Вони можуть мати дві й навіть більше місцевих назв. **В а р і а т и в н і с т ь** (багатоіменність) топонімів – це топонімічне поняття, що відображує різноманіття процесу освоєння та сприйняття людиною навколишнього природного середовища.

Багатоіменність є характерною ознакою багатьох гірських вершин Карпат. Прикладом є відома *Чорна Гора* (2022 м) – вершина хребта Чорногора (розташована на межі Івано-Франківської та Закарпатської областей), яка має ще одну назву, яка також широко використовується, – *Піп Іван*. Приклади варіативності оронімів Карпат – *Чортові Гори (Балагури)*, гора *Овидова (Овідієва, Чуприк)*, гора *Малий Верх (Зруби)*. Альтернативні назви мають також гідроніми – річка *Десенка (Чорторий)*, річка *Мож (Мжа)*, річка *Бабка (Велика Бабка)*, річка *Рудня (Луб'янка)*, річка *Перевізня (Дубничка)*, річка *Журавлінка (Чумата)*, річка *Мокрий Ташлик (Сирий Ташлик)*, озеро *Сасик (Кундук)*, та назви ландшафтів – урочище *Задибинський Ліс (Задибщина)*, урочище *Одєрадчини (Одєращина)*, урочище *Куликівщина (Куликів)*, урочище *Затучне (Затучення)* [35].

Альтернативні назви фізико-географічних об'єктів потребують дослідження та збереження, оскільки часто використовуються нарівні з офіційною назвою. Тому при укладанні ДРГН частину досліджень становили збирання, обробка та встановлення варіантів основної назви об'єкта.

Для об'єктів, що мають більше ніж одну назву, процес унормування та встановлення основної назви передбачає застосування картографічного, географічного та історичного методів дослідження, оскільки важливу роль у творенні такої назви відіграє природне середовище й історичні умови і події. У ході досліджень виявляється належність топоніма до певних географічних та історичних реалій, встановлюється назва, яка є давнішою, автентичною.

Багатойменними часто бувають протяжні фізико-географічні об'єкти (ріки, гірські пасма), розташовані на територіях декількох країн. Вони мають свою назву або свою фонетичну форму назви у кожній країні. Наприклад, ріка Дунай бере початок на території Німеччини. Ріка протікає територіями десяти держав – Німеччини, Австрії, Угорщини, Хорватії, Сербії, Болгарії, Румунії, Молдови та України. Таким чином фонетичні форми цього гідроніма є такими: німецькою – *Donaui*, румунською – *Dunărea*, угорською – *Duna*, сербською та болгарською – *Дунав*, словацькою – *Dunaj*, хорватською – *Dunav*, українською – *Дунай*. Ріка Рейн протікає територіями шести країн – Німеччини, Швейцарії, Австрії, Ліхтенштейну, Франції, Нідерландів. Фонетичними формами цього гідроніма є такі: німецькою – *Rhein*, французькою – *Rhine*, нідерландською – *Rijn*. Ріка Сян на території Польщі має назву *San*. Ріка *Дністер* на території Молдови називається *Nistru*. У таких випадках, коли немає об'єктивних підстав надавати перевагу одній формі назви, на картах відображають усі назви об'єкта – відповідно на території кожної з країн свою. У базі даних Державного реєстру, що містить топоніми території України, для фізико-географічних об'єктів, які перетинають державний кордон та частково розташовані за межами нашої держави, подано лише їхню українську назву. Письмові форми топонімів, що перетинають кордони декількох держав, відображені відповідними мовами у базі даних географічних назв зарубіжних країн ДРГН.

Трапляються випадки, коли протяжний об'єкт має декілька фрагментарних назв у межах однієї країни. Так, ріка Молочна у Запорізькій області бере початок на західних схилах Приазовської височини під назвою Токмак. Назву Молочна ріка має після впадіння в неї річки Чингул. Інший приклад – річка Селянка (Івано-Франківська область), правий рукав ріки Лімниці, у верхній течії має назву Млинівка. При виборі офіційної (основної) назви враховується використання (вживання) топоніма на топографічних картах, місцевому та національному рівнях.

У таких випадках у базі даних ДРГН реєструються обидві назви (заповнюються дві реєстраційно-облікові форми для кожної назви) – офіційну, і

так звану, фрагментарну (назву відрізка ріки) з обов'язковим зазначенням, що це назва верхньої, середньої або нижньої течії ріки.

Явище варіативності у вживанні найбільш притаманне **мікротопонімам**. Специфіка та своєрідність мікротопонімів полягає у тому, що вони містять у собі географічну, історичну та лінгвістичну інформацію, яку не засвідчують жодні інші джерела. Через своє обмежене використання багато мікротопонімів втрачаються та виходять з ужитку, тому їм потребують дослідження та збереження. Унікальність мікротопонімів ще й у тому, що вони частіше, ніж інші класи найменувань, утворюються на основі діалектів та місцевих говірок. Тому процес унормування назв мікротопонімів поєднує два аспекти: норми сучасного українського правопису та оригінальну (діалектну) вимову. Для унормування мікрооронімів (а нерідко й макрооронімів), мікрогідронімів, назв ландшафтних одиниць важливим є дослідження діалектної лексики регіону, що не належить до літературної мови, але є складовою частиною назви або й власною назвою об'єкта орографії. Це так звані народні (місцеві) географічні терміни, що сформувалися впродовж століть і вживаються у різних регіонах нашої держави. Наприклад, *кичера* – гора, яка вкрита вся лісом, окрім вершини; *магура* – висока відокремлена вершина; *грунь* – верхня частина хребта; *клива* – незалісна гора; *горган* – висока кам'яниста вершина; *бескид* – гірський хребет, що є вододілом або нагір'я; *макітра* – гора, поросла лісом; *гало (гале)* – сире, перезволене місце; *вікно* – ділянка чистої води в зарослих озерах (Полісся) або джерело, омут (Карпати); *багно* – болотисте місце, трясовина; *фоса* – канава, рів, рівчак; *старик* – старе русло річки; *згари (погар)* – випалене місце у лісі; *стрижень* – найглибше місце річки, де надто швидко тече вода, бистрина; *мочарі* – болото, трясовина; *гук* – водоспад тощо [86, 118 – 120]. Приклади унормованих топонімів, складовими яких є народні географічні терміни: *струмок Фоса, озеро Старик, болото Гало, гора Магура, гора Малий Горган, гора Чорна Клива, гора Чорний Грунь, урочище Макітра, урочище Згари, урочище Стрижень, водоспад Женецький Гук, урочище Багно Жидувка, урочище Мочарі*. Місцева географічна термінологія своєрідна та унікальна, проте поступово вона виходить з ужитку, а тому потребує збереження.

Назви малих ландшафтних одиниць мають свою специфіку, обумовлену мінливістю географічного середовища. Особливістю будь-якого ландшафту є те, що його тип з часом може змінюватися, тобто на місці луків може утворитися болото або на місці вирубаного лісу – луки або населений пункт чи його частина. Тому, дуже часто, ландшафтна назва, що закріпилася за певним географічним об'єктом, переходить на змінений об'єкт (наприклад, ліс Довге Болітце (Рівненська область)). Нерідко географічний об'єкт перестає існувати або змінює свій вид, а мікротопонім зберігає географічні або історичні умови, що склалися колись у певній місцевості. Наприклад, урочище має назву Над Річкою, але сама річка висохла, а назва лишилася. Назва урочища Ігорів Брід походить від часів давніх історичних подій, пов'язаних з походами проти древлян київського князя Ігоря. Назва урочища Татарська Долина вказує на те, що колись у цій місцевості знаходилася стоянка татарської орди [35].

Унормування мікротопонімів спиралося на аналіз різноманітних джерел інформації, зокрема наукових праць та монографій з регіональної мікротопонімії, краєзнавчої літератури, регіональних етимологічних словників топонімів, топографічних карт території України кінця XIX – початку XX ст., виданих у Австрійській імперії, Румунії, Військово-географічним інститутом (WIG) у Польщі, Військово-географічним Інститутом у Празі (VZU) тощо.

Іншого підходу вимагало унормування назв фізико-географічних об'єктів Кримського півострова, які на картах та у довідкових джерелах представлені переважно російською мовою. Топонімічна система Кримського півострова формувалася впродовж тисячоліть, вона є результатом взаємодії багатьох етносів, які мешкали на цій території і має складну багат шарову структуру і містить назви, які походять з іранської, грецької та тюркської мов. Процедура унормування назв фізико-географічних об'єктів Кримського півострова передбачала виявлення і встановлення історичних назв та їх унормування українською мовою. Це потребувало додаткових досліджень, оскільки топонімія Кримського півострова, навіть автентична, представлена переважно у російській транскрипції і часто є спотвореною. Окрім того, деякі з них, переважно гідроніми,

були перейменовані після депортації радянською владою корінного кримськотатарського етносу до Середньої Азії. Перейменування стосувалися об'єктів гідрографії, що мали тюркське походження, хоча й у набагато меншій кількості у порівнянні із назвами населених пунктів півострова. Часто до автентичних назв додавалися російські суфікси та закінчення (наприклад, ріка *Коккоз* – *Коккозка*), оригінальну назву замінювали співзвучною російською (ріка *Біюк-Карасу* отримала назву *Велика Карасівка*) або давали надуману назву, що ніяк не була пов'язана з географією чи історією об'єкта гідрографії (річка *Мелек-Чесме* – Приморська, річка *Дерекойка* – *Швидка*).

Процес виявлення та встановлення автентичних назв фізико-географічних об'єктів Кримського півострова ґрунтувався на дослідженнях В.А. Бушакова [15], О.В. Суперанської [8], І.Л. Белянського [8], Д.С. Челебі [163], та інших довідкових та краєзнавчих матеріалів.

Для унормування назв об'єктів морів та морського шельфу (островів, півостровів, заток, проток, бухт, кіс, банок) залучалися морські навігаційні карти і лоції [264].

Процедура унормування назв об'єктів природно-заповідного фонду України включала залучення матеріалів Департаменту заповідної справи Міністерства екології та природних ресурсів України та Указів президента України, згідно із якими ці об'єкти було створено та присвоєно їм назви [98, 236].

4.6. Просторова локалізація топонімів.

Кожну назву географічного об'єкта характеризують показники, необхідні для використання бази даних ДРГН при укладанні картографічних творів будь-якої тематики:

- вид географічного об'єкта, якому належить відповідна назва;
- географічні координати – широта і довгота.

ДРГН пов'язує топоніми географічних об'єктів з їх локалізацією – географічні координати (з точністю до секунд), номенклатурні аркуші топографічної карти масштабу 1: 100 000.

Для населених пунктів у ДРГН визначено географічні координати їх умовного центру. Для площинних об'єктів АТУ зазначено координати їхніх адміністративних центрів.

Географічні координати об'єктів залізниць встановлені як для точкових об'єктів.

Для річок у ДРГН визначено координати їхнього гирла. Для річок, позначених на топографічній карті однією лінією, визначено координати точки дотику притоки з рікою-реципієнтом. Для великих рік, русла яких представлені на топографічній карті відповідно до її масштабу, координати подано за принципом, який ілюструє рис. 4.1.

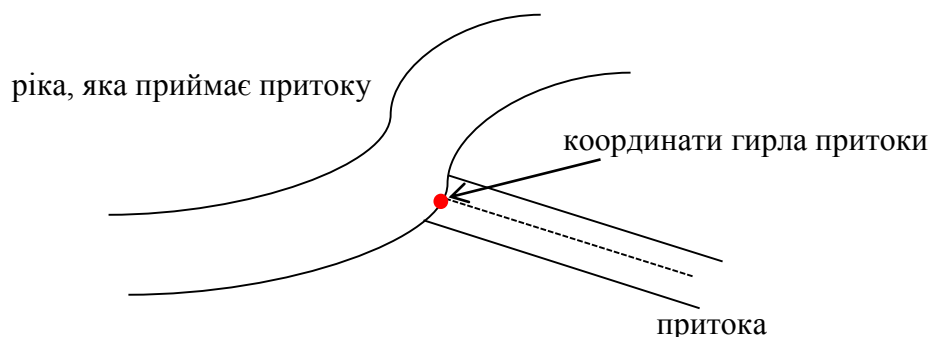

Рис. 4.1. Визначення координат рік

Для рік, що перетинають державний кордон, але мають витoki в Україні, подано координати точки перетину річки з кордоном. Для водотоків, які мають фрагментарні назви (різні назви у верхній та нижній течії), подано географічні координати точки на місцевості, де згідно зі встановленими даними річка змінює свою назву. Це можуть бути координати гирла притоки або населеного пункту, нижче яких ріка змінює назву (рис. 4.2).

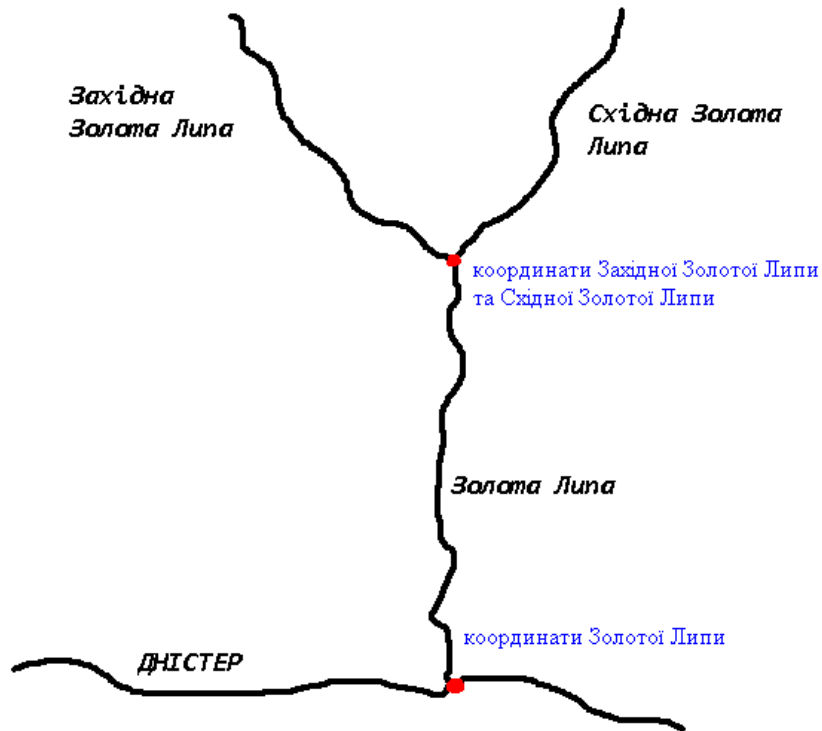

Рис. 4.2. Визначення координат рік, що мають фрагментарні назви

Для каналів обчислено координати за тими самими принципами, що й для рік.

Для площинних фізико-географічних об'єктів (озер, ставків, водосховищ, об'єктів природно-заповідного фонду) подано географічні координати їхнього приблизного центру. Для фізико-географічних об'єктів, що не мають чітко визначених меж (гірські хребти, затоки, протоки, балки, яри, урочища, об'єкти морського шельфу) визначено координати центру їхніх підписів. Якщо площинний об'єкт перетинає державний кордон, то вказано координати умовного центру його української частини.

Географічні координати джерел, водоспадів, окремих гір, курганів встановлені як для точкових об'єктів.

- адміністративно-територіальна прив'язка (вказані область, район, міська/селищна/сільська рада);
- географічна прив'язка.

З метою ідентифікації географічних об'єктів окрім координатної прив'язки визначено їхню прив'язку до інших географічних об'єктів:

- населені пункти прив'язано до об'єктів гідрографії;
- для річок вказано ріку-реципієнт, просторову орієнтацію відносно ріки-реципієнта (ліва, права притока) та водозбірний басейн;
- джерела та водоспади прив'язано до річок;
- дрібніші об'єкти орографії (окремі гори, невеликі хребти) прив'язано до великих орографічних об'єктів (хребтів, фізико-географічних областей Українських Карпат та Кримських гір, височин, низовин);
- для залізничних об'єктів вказано приналежність до відповідної залізниці.

4.7. Унормування та використання на картах паралельних топонімів.

Паралельні назви мають зазвичай об'єкти, розташовані у межах багатомовних територій, тобто в країнах, де дві або більше офіційні державні мови, наявні регіональні мови на поліетнічних територіях, або мешкає корінне населення із власною мовою або мовами. На цих територіях один об'єкт часто має назви двома мовами – державною та мовою національної меншини. Яскравим прикладом є місто у Південному Тіролі на території Італії, яке має офіційну подвійну назву Antholz/Anterselva (Антгольц/Антерсельва) відповідно німецькою та італійською мовами. Це обумовлене тим, що дві третини населення Південного Тіроля є німецькомовними. Отже назву дублюють італійською (державною) та німецькою мовами. Оскільки програми міжнародної стандартизації беруть за основу принцип орієнтації на місцеві варіанти топонімів, то для унормування топонімів застосований підхід, що враховує існування географічних назв різними мовами.

Україна також є поліетнічною державою, на теренах якої проживають представники багатьох етносів. Оскільки Україна є багатонаціональною державою, збереження потребують географічні назви національних меншин поліетнічних регіонів. 2003 р. Україна ратифікувала Європейську хартію

регіональних мов або мов меншин 1992 р. видання і прийняла закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», який набув чинності 1 січня 2006 р. Цим Законом, Положення Хартії були застосовані до мов таких національних меншин України: білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримськотатарської, молдавської, німецької, польської, російської, румунської, словацької та угорської. Закон визначив перелік положень та пунктів Хартії, що застосовуються щодо кожної мови. Характерною особливістю топонімів України, розташованих на поліетнічних територіях, є використання паралельних назв географічних об'єктів – державною мовою та мовою національної меншини. У процесі укладання Державного реєстру до його бази увійшли топоніми мовами національних меншин України. Такі назви подані як українською мовою, так і в їх оригінальній формі – орфографії та вимові, що властиві цій мові. Назва мовою національної меншини у межах даної території відображає етнічні особливості топоніма.

Наприклад, у Закарпатській області у прикордонних з Угорщиною районах проживає численна угорська меншина. Найбільшу частку угорське населення становить у Берегівському (76,1%), Ужгородському (33,4%) та Виноградівському (26,2%) районах. Тісне тисячолітнє співіснування українського та угорського народів у цьому регіоні позначилося на його топонімічній системі. Топоніми тут мають подвійні назви – українською та угорською мовами. У Берегівському районі, де угорська меншина є найчисельнішою, поруч з українськими назвами можна спостерігати дублювання угорською мовою назв населених пунктів, вулиць, дорожніх вказівників, різноманітних вивісок тощо. У 2012 р. ДНВП «Картографія» видало двомовну туристичну карту «Берегівський район / Jágás Beregszászi» масштабу 1: 60 000, де подано паралельні назви українською та угорською мовами [259] (рис. 4.3).

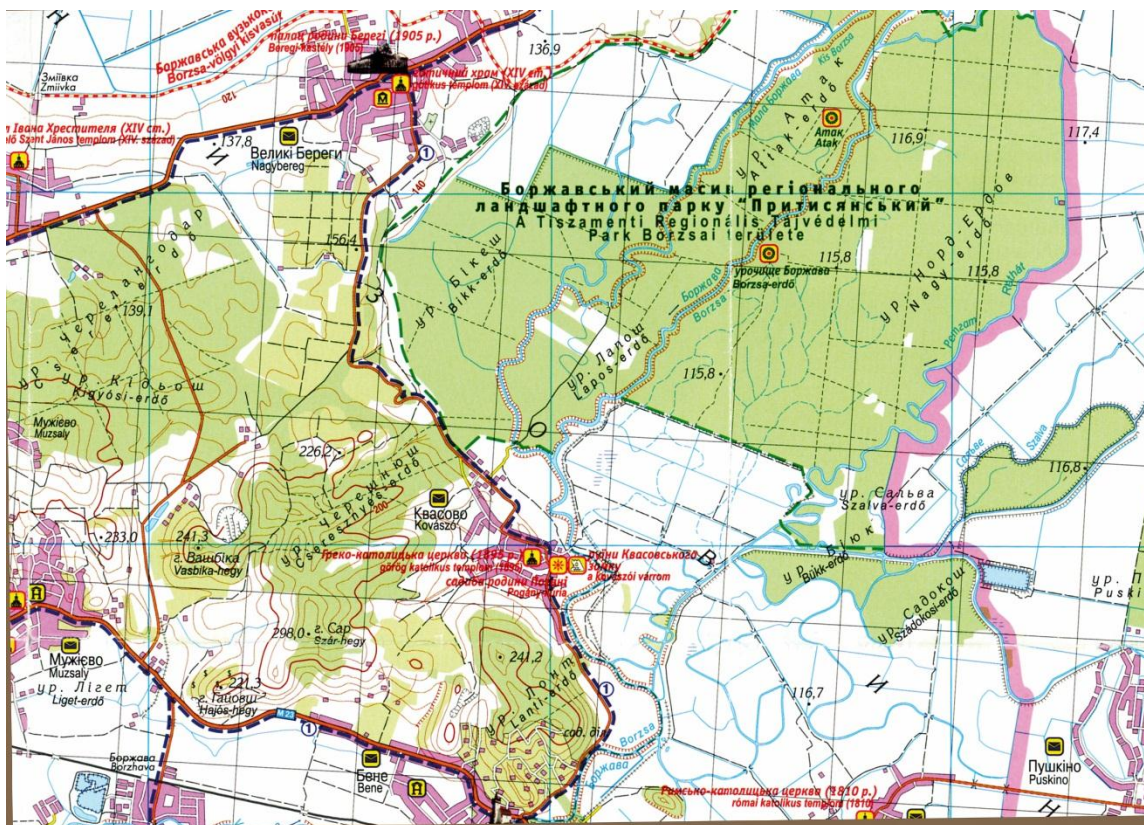

Рис.4.3 Фрагмент двомовної туристичної карти «Берегівський район / Jágás Beregszászi» масштабу 1: 60 000

Найбільша російська національна меншина України представлена у Автономній Республіці Крим, більшість населення якої за даними перепису 2001 р. становлять етнічні росіяни. У 2013 р. видано також карту автошляхів Автономної Республіки Крим масштабу 1: 250 000, де подано паралельні назви населених пунктів українською та російською мовами [261].

Мовна політика по відношенню до таких назв у різних країнах неоднакова. Так, у Швейцарії перевагу надають місцевому вживанню топоніма, для Канади характерним є юрисдикційний принцип відбору назв, у Фінляндії застосовують подвійну топонімічну номенклатуру (фінською та шведською, які є державними мовами у Фінляндії). У Нідерландах віднедавна муніципалітети можуть на власний розсуд присвоювати назви об'єктам, розташованим на їхній території, мовою національної меншини. Так сталося у провінції Фрисландія на півночі країни, де населення деяких муніципальних округів прагне відновлення оригінальних фризських топонімів. Скориставшись цією можливістю, вони виправили

географічні найменування на картах своєї території та унормували їх відповідно до орфографічних правил фризської мови. Колишні офіційні назви голландською мовою можуть бути представлені на картах у дужках після фризських назв.

Внаслідок того, що практика вибору офіційної назви національними топонімічними органами багатомовних країн є неоднаковою, виникають труднощі у застосуванні картографічного та лінгвістичного методів для відбору основних назв для таких країн. Орієнтиром для вибору основної назви слугують найбільш авторитетні національні картографічні твори. Щодо передачі географічних назв країн із подвійною топонімічною номенклатурою у вітчизняній картографії склалась певна традиція – перевага надається назвам державною мовою. Для країн із декількома державними мовами використовують назви мовою тієї національності, яка переважає у відповідному регіоні країни. Наприклад, на територію Фінляндії, де дві державні мови (фінська, шведська) в якості основних назв перевага надається фінським [256 – 258].

Паралельні назви характерні також для прикордонних об'єктів та об'єктів, розташованих на кордоні між країнами. Кожне із цих найменувань також має свій ареал поширення – країну, в якій воно побутує.

4.8. Ведення Державного реєстру географічних назв.

Нині база даних ДРГН України містить близько 65 000 найменувань географічних об'єктів, серед яких – близько 46 000 населених пунктів та об'єктів АТУ (включаючи історичні назви та назви, що вийшли з ужитку), понад 15 000 назв фізико-географічних об'єктів (включаючи назви об'єктів природно-заповідного фонду), близько 4 000 назв соціально-економічних об'єктів (об'єктів залізниць, морських і річкових портів, аеропортів).

ДРГН України є державним інформаційним ресурсом, який повинен регулярно оновлюватись. Регулярне та якісне здійснення операцій ведення бази даних є запорукою її ефективного використання та успішного функціонування.

Ведення бази даних ДРГН містить два основні види робіт: створення нових реєстраційно-облікових форм топонімів та внесення змін до реєстраційно-облікових форм топонімів, що наповнюють базу даних. Такими роботами є виявлення та занесення у базу даних офіційних відомостей про перейменування географічного об'єкта, про присвоєння назви новоутвореним або безіменним географічним об'єктам, про вилучення об'єктів з облікових даних, про зміну адміністративно-територіальної прив'язки об'єкта, про зміну виду об'єкта, про зміну адміністративного статусу об'єкта. У процесі ведення реєстру до бази даних вносять також додаткову інформацію, виявлену після реєстрації даних про найменування відповідного географічного об'єкта. Нові відомості, що заносять у базу даних реєстру у процесі його ведення, супроводжуються посиланнями на джерела цієї інформації та датою реєстрації у базі даних. Паралельно із наповненням бази даних виконуються роботи, спрямовані на забезпечення практичного використання інформації, наявної у ДРГН.

Залежно від потреб топонімічну інформацію можна відібрати за різними критеріям або групою критеріїв. Відібрані дані також можливо сортувати. Можлива також і складніша обробка інформації, в результаті якої можна отримати готовий аркуш публікації.

Інформація, представлена у базі даних ДРГН, нині вже використовується під час вирішення наступних завдань:

1. укладання та коректура карт та атласів на територію України та світ;
2. проведення експертизи географічних назв в Україні;
3. здійснення моніторингу змін офіційних назв географічних об'єктів;
4. підготовка відповідей на запити і пропозиції громадян та різноманітних установ щодо найменувань певних географічних об'єктів.

З метою оприлюднення інформації про географічні назви та спрощення обміну топонімічними даними на національному та міжнародному рівнях необхідним є створення національного топонімічного геопорталу для розміщення бази даних ДРГН, доповнений картою, до якої буде прив'язано його топонімічну інформацію. Функціональні можливості геопорталу будуть визначати:

- *пошукові сервіси*. Програмне забезпечення автоматизованої системи забезпечуватиме можливість здійснювати оброблення та отримання результатів відповідно до визначених типових запитів. Інформація буде надаватися користувачам у різних обсягах відповідно до рівнів доступу.

- *сервіси візуалізації*, які надаватимуть можливість перегляду даних, навігації, графічного представлення даних реєстру на карті тощо.

- *сервіси для завантажування інформації*, що дозволятимуть копіювання отриманої інформації;

- *сервіси перетворення даних*, що забезпечуватимуть можливість трансформації отриманої інформації в інші системи (наприклад, функція експорту до таблиці Microsoft Excel).

Висновки до розділу 4.

1. Встановлено, що Державний реєстр географічних назв створюється і ведеться у вигляді електронної бази унормованих топонімів з використанням автоматизованої інформаційно-пошукової системи. Визначено порядок формування бази даних ДРГН: 1) розроблення нормативно-технічних та нормативно-методичних документів; 2) збирання інформації про географічні назви; 3) систематизація зібраних даних; 4) унормування географічних назв; 5) внесення унормованих топонімів до реєстраційно-облікових форм географічних назв; 6) присвоєння реєстраційних номерів назвам; 7) наповнення бази даних.

2. Унормування топонімів передбачає комплексні дослідження та оцінку географічної назви (існування варіантів назви та джерел їх встановлення, топонімічної історії географічного об'єкта; мов, на яких існує географічна назва та її письмових форм; місцевої традиції вживання назви тощо).

3. Проаналізовано основні аспекти творення традиційних назв (екзонімів) та окреслено тенденції їх використання у національній стандартизації географічних назв та картографії. Визначено, що основним принципом вживання екзонімів у національній стандартизації є їхнє використання відповідно до

усталеної картографічної та мовної традиції та відмова від утворення нових традиційних назв. На основі комплексного аналізу екзонімів автором визначено типи українських екзонімів за способом їх творення: 1) спотворені форми топонімів, що традиційно усталилися; 2) орфографічні адаптації; 3) перекладні назви.

4. Дослідження географічної назви території України можливе лише у взаємозв'язку з іншими компонентами її топонімичної системи, яка сформувалася під впливом відповідних чинників (географічного середовища та природних умов; етносів, які проживали на її теренах; історичних, соціальних та господарських умов) та має складну багат шарову структуру й характеризується неоднорідністю і мовною диференціацією.

5. Встановлено, що назви населених пунктів (ойконіми) та інших об'єктів АТУ України є найменш стабільним класом топонімів, що зумовлено офіційними перейменуваннями, ліквідацією об'єктів та, відповідно, й назв, об'єднанням та поділом населених пунктів та адміністративних одиниць, варіативністю їх письмових форм. Обґрунтовано проблему збереження географічних назв України як частини її історичної та культурної спадщини та визначено ключовою роль картографії у її вирішенні. Автором досліджено динаміку назв населених пунктів та адміністративних одиниць за період 1944 – 1990 рр. та 1991 – 2015 рр. В рамках аналізу перейменувань автором запропоновано класифікацію перейменованих у радянський період ойконімів України, яка виокремлює шість основних типів назв (меморіальні; власне ідеологічні; назви, що повторювали найменування промислових та інших соціальних об'єктів; штучні назви-символи; прикметники-похідні від природних умов та явищ; нейтральні назви). На основі аналізу топонімів за областями України створено карту «Ойконіми України, пов'язані з комуністичною ідеологією». Дослідження містили також збирання, унормування та збереження у базі даних ДРГН історичних ойконімів України, які були перейменовані у радянський період та нині вийшли з ужитку. Практичним результатом досліджень є розроблена автором стінна карта «Топонімія Криму» масштабу 1:225 000, де представлені подвійні ойконіми – сучасні та історичні кримськотатарською мовою, а також німецькі, грецькі, турецькі, російські назви.

6. Найстабільнішим класом топонімів визначено назви фізико-географічних об'єктів України. Їх характерною особливістю є варіативність (наявність та використання більше, ніж однієї назви об'єкта). В основу встановлення та унормування назв фізико-географічних об'єктів території України покладено два основні принципи – комплексний (використання різних методів дослідження) та системний (дослідження назви території у її взаємодії з іншою географічною номенклатурою цієї території). Основними методами, використаними для унормування назв фізико-географічних об'єктів, є описовий, картографічний, формантний та історичний, які дають змогу встановити належність топоніма до певних географічних та історичних реалій.

7. Складову процесу унормування географічних назв становили дослідження мікротопонімів, які мають обмежену сферу вживання, утворюються на основі діалектів і говірок та містять народну географічну термінологію. Дослідження мікротопонімів спиралися на комплексне використання географічного, картографічного та лінгвістичного методів. Визначено, що унормування мікротопонімів поєднує два аспекти: норми сучасного українського правопису та оригінальну (діалектну) вимову.

8. Встановлено, що для карт поліетнічних регіонів найдоцільніше використовувати підхід, що враховує існування географічних назв різними мовами, та подавати паралельні (подвійні) назви – державною мовою та мовою національної меншини регіону.

9. Потреби картографії обумовлюють визначення просторової прив'язки географічних назв. Для лінійних, точкових та площинних географічних об'єктів, до яких належать назви, встановлено правила визначення географічних координат (широти і довготи).

10. Визначено, що база даних ДРГН (близько 65 000 унормованих топонімів території України) є основою для подальшого розвитку національної стандартизації географічних назв. ДРГН є державним інформаційним ресурсом, який потребує ведення з метою підтримання його на рівні сучасності. Ведення реєстру полягає у актуалізації та доповненні інформації.

ВИСНОВКИ

Результати дисертаційного дослідження дають змогу зробити висновки теоретичного, методичного та практичного характеру щодо національної стандартизації географічних назв, яка реалізується шляхом створення ДРГН України.

1. Картографічна діяльність напряму пов'язана з наявністю точної інформації про географічні назви, її повнотою і сучасністю. Від точної унормованої письмової форми назви географічного об'єкта залежить якість картографічного твору. Актуальність та достовірність інформації карти обумовлена точною просторовою прив'язкою топоніма до географічного об'єкта, який вона ідентифікує. Географічні назви є обов'язковим компонентом прив'язки елементів будь-якої інформаційної просторової системи. Вони є безпосередньою ланкою, що забезпечує доступ до інших джерел інформації. Окрім картографії географічні назви широко використовуються у багатьох сферах людської діяльності та є одним із засобів утвердження суверенітету та державності.

2. Аналіз світового досвіду національної стандартизації географічних назв показав різні підходи до організації робіт з унормування географічних назв, проте всюди ключовою є роль держави. Канада та країни Євросоюзу мають одну або декілька державних баз даних географічних назв із просторовою прив'язкою, що забезпечують потреби картографії та інших видів діяльності інформацією про географічні назви. Високий рівень розвитку досліджень у цій сфері характерний для Канади, Польщі, Естонії, Литви, Латвії. Стан національної стандартизації географічних назв окремих країн СНД (Росія, Білорусь, Казахстан) не вирішує повною мірою завдання картографії та інших галузей економіки цих країн.

Встановлено, що сучасний стан національної стандартизації географічних назв в Україні не задовольняє потреб держави та суспільства, включно з картографічними потребами у географічних назвах.

3. Головним науково-прикладним завданням національної стандартизації географічних назв є створення та ведення Державного реєстру географічних назв. ДРГН призначений для забезпечення однакового усталеного вживання

унормованих назв географічних об'єктів, а також з метою збереження топонімів як частини історичної і культурної спадщини України. Стандартизовані географічні назви стануть складовою національної інфраструктури геопросторових даних. Важливим завданням створення ДРГН є забезпечення картографії, як основного «споживача» географічних назв, унормованими топонімами з їх просторовою прив'язкою (координатами).

4. Розроблено та апробовано методику створення ДРГН як системи для реалізації завдань національної стандартизації географічних назв, впорядкування топонімічної інформації з метою її цілеспрямованого та різнобічного використання.

Концептуальний підхід до створення ДРГН ґрунтується на системі принципів, що мають двохаспектний характер: 1) *організація на засадах формування національної інфраструктури просторових даних* (цілісність, сучасність, відкритість та доступність даних, публічність, інформаційна безпека даних, етапність створення, розвитку та ведення ДРГН як складної багатофункціональної системи); 2) *представлення інформаційного наповнення бази даних та здійснення топонімічних досліджень* (системність, комплексність, однозначність, актуальність). Безпосереднє проектування бази даних Державного реєстру обумовлене багаторівневою організацією даних та складається із трьох рівнів: *концептуального, логічного та фізичного*.

5. Визначено структуру ДРГН, що складається з двох частин – назв географічних об'єктів на території України та назв географічних об'єктів, що знаходяться на території інших країн світу й використовуються в Україні. З метою систематизації географічних назв у базі даних обрано класифікацію топонімів за об'єктами номінації. Відповідно до обраної класифікації топоніми згруповано у базах даних території України та зарубіжних країн: 1) назви населених пунктів та об'єктів адміністративно-територіального устрою; 2) назви фізико-географічних об'єктів; 3) назви соціально-економічних об'єктів; 4) назви об'єктів природно-заповідного фонду.

6. Використовуючи комплексний підхід до унормування топонімів, визначено інформаційні показники, які необхідні для унормування, реєстрації та збереження географічних назв у базі даних ДРГН і використання цієї інформації у картографії та ГІС. Основними з-поміж них є такі: унормована назва, вид об'єкта, адміністративна та географічна прив'язки, географічні координати.

7. Встановлено, що унормування топонімів потребує комплексних досліджень та оцінки географічної назви, а саме визначення наявності варіантів назви та джерел їх встановлення, топонімічної історії географічного об'єкта; мов, на яких існує географічна назва та її письмових форм; місцевої традиції вживання назви тощо.

Визначено основні підходи до унормування різнорівневих за умовами використання топонімів (офіційних назв, назв мовами національних меншин, назв багатомовних регіонів; назв, що викликають сумніви; варіантів назви одного географічного об'єкта). Ключовим підходом до унормування топонімів є поєднання наукових досліджень із традиційністю вживання назви на місцевому рівні.

8. Найбільш нестабільними та динамічними серед різних класів топонімів України є ойконіми – внаслідок перейменувань, ліквідації та об'єднання об'єктів, особливо в радянський період, а тепер – у рамках процесу декомунізації. Складову дослідження становили збирання, унормування та збереження у базі даних ДРГН історичних ойконімів України, які були перейменовані, нині вийшли з ужитку та є частиною її історичної та культурної спадщини.

9. Найстабільнішим класом топонімів визначено назви фізико-географічних об'єктів. Варіативність цих назв обумовила використання двох основних підходів: комплексного і системного. Унормування мікротопонімів, що мають обмежену сферу вживання і утворені на основі діалектів, поєднує два аспекти: норми сучасного українського правопису та діалектну вимову.

10. Основним принципом вживання екзонімів у національній стандартизації є усталена картографічна та мовна традиція та відмова від

утворення нових традиційних назв. На основі комплексного аналізу екзонімів встановлено типи українських екзонімів за способом їх творення: 1) спотворені форми топонімів, що традиційно усталилися; 2) орфографічні адаптації; 3) перекладні назви.

11. Для лінійних та площинних географічних об'єктів, до яких відносяться назви; об'єктів, що перетинають державний кордон; об'єктів, що не мають чітких меж та об'єктів, що мають фрагментарні назви, встановлено правила визначення географічних координат. Для рік у межах України визначають координати їх гирла; для рік, що мають фрагментарні назви – координати пункту зміни назви; для рік, що перетинають кордон, але мають витoki в Україні – координати точки перетину з кордоном; для інших фізико-географічних об'єктів, що перетинають кордон – координати умовного центру їх української частини; для площинних об'єктів – координати умовного центру; для об'єктів, що не мають чітких меж – координати центру їх підпису на карті.

12. Створена база даних ДРГН (близько 65 000 унормованих топонімів території України) є основою для подальшого розвитку національної стандартизації географічних назв та збереження географічних назв території України як частини її історичної та культурної спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Абдрахманов Р.З.* 10-я Конференция ООН по стандартизации географических названий и 27-я сессия Группы экспертов ООН по географическим названиям / Р.З. Абдрахманов, В.М. Богинский, М.Н. Морозова // Геодез. и картогр. – 2012. – № 11. – С. 2 - 13.
2. *Адміністративно-територіальний* поділ УСРР. – Харків: Вид-во ВУЦВК «Радянське будівництво і право», 1933. – 176 с.
3. *Адміністративно-територіальний* устрій України. Довідник. – К.: ДП „Укркартгеофонд”, 2005. – 798 с.
4. *Армашевська Т.В.* Географо-топонімічний аналіз території Чернігівської області: автореферат дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.11 / Т.В. Армашевська ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ: Б.в., 2015. - 20 с.
5. *Асланикашвили А.Ф.* Метакартографія. Основные проблемы / А.Ф. Асланикашвили. – Тбилиси, 1974. – 125 с.
6. *Афанасьєв О.Є.* Географічне дослідження топонімічної системи України: автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.11 / О.Є. Афанасьєв; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К: Б.в., 2006. - 22 с.
7. *Бабишин С.Д.* Топоніміка в школі (на матеріалі Хмельницької області) / С.Д. Бабишин. – К.: Радянська школа, 1962. – 186 с.
8. *Белянский И.Л.* Крым. Географические названия: Краткий словарь / И.Л. Белянский, И.Н. Лезина, А.В. Суперанская – Симферополь: Таврия-Плюс, 1998. – 160 с.
9. *Берлянт А.М.* Образ пространства: карта и информация / А.М. Берлянт. – М.: Мысль, 1986. – 240 с.
10. *Берлянт А.М.* Картография: учебник / А.М. Берлянт. – 3-е изд. – М.: КДУ, 2011. – 464 с.
11. *Білецький А.О.* Гідронімія Кримського півострова / А.О. Білецький // Питання гідроніміки. – К., Наукова думка, 1971. – С. 33 – 46.

12. *Богинский В.М.* Научные разработки ЦНИИГАиК по картографии и их применение на практике / В.М. Богинский // Геодез. и картогр. – 1998. – № 9. – С. 41 - 46.
13. *Богинский В.М.* Создание государственного каталога географических названий России – одна из первоочередных задач ЦНИИГАиК / В.М. Богинский, Г.И.Донидзе, В.В. Кардычкин // Геодез. и картогр. – 1998. – № 9. – С. 46 - 50.
14. *Богинский В.М.* 26-я сессия Группы экспертов ООН по географическим названим / В.М. Богинский, М.Н. Морозова, С.Н. Шестаков // Геодез. и картогр. – 2011. – № 6. – С. 2 - 7.
15. *Бушаков В.А.* Лексичний склад історичної топонімії Криму / А.В. Бушаков. – К.: Інститут сходознавства НАН України, 2003. – 226 с.
16. *Вербич С.О.* Гідронімія басейну Верхнього Дністра. Етимологічний словник-довідник / С.О. Вербич. – НАН України; Інститут української мови. — К. : Пульсари, 2007. – 120 с.
17. *Вербич С.О.* Гідронімія басейну Нижнього Дністра. Етимологічний словник / С.О.Вербич. – Луцьк: ВМА "Терен", 2013. – 156 с.
18. *Вербич С.О.* Гідронімія басейну Середнього Дністра. Етимологічний словник / С.О. Вербич. – Луцьк: ВМА «Терен», 2009. – 236 с.
19. *Верменич Я.* Реформування адміністративно-територіального устрою УРСР у 20-30-х рр.: прорахунки й уроки / Я. Верменич // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр. — 2003. — Вип. 10. — С. 82-92.
20. *Габорак М.М.* Гідронімія Івано-Франківщини. Словник – довідник / М.М. Габорак. – Снятин, 2003. - 142 с.
21. *Габорак М.М.* Назви гір Івано-Франківщини. Словник-довідник / М.М. Габорак.— Івано-Франківськ, 2005. – 352 с.
22. *Габорак М.* Топонімія Галицької Гуцульщини : етимологічний словник-довідник / М. Габорак. - Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. - 655 с.
23. *Галас К.Й.* Українська топонімія Закарпаття в лінгвістичному аспекті / К.Й. Галас. – Ужгород, 1979 р. – 119 с.

24. *Географічна* енциклопедія України. В 3 томах. – К.: „Українська енциклопедія” ім. М.П. Бажана”, 1989 – 1993. – 416 с.; 480 с.; 480 с.
25. *Географические* названія на карті // Сб. науч. тр. ЦНИИГАиК. – М., 1985. – Вып. 236. – 138 с.
26. *Гідронімічний атлас України* : Проспект . – 1967 . – 50 с.
27. *Гриценко П.Ю.* Проблеми збереження географічних назв в Україні / П.Ю. Гриценко, Н.І. Сивак, Р.І. Сосса, О.М. Федунків // Національне картографування: стан, проблеми та перспективи розвитку. – К.: ДНВП «Картографія», 2008. – Вып. 3. – С. 217 – 223.
28. *Гумецька Л.Л.* Нарис словотворчої системи української актової мови XIV- XV ст. / Л.Л. Гумецька. – К.: В-во АН УРСР, 1958. – 298 с. (розділ «Топонімічні назви», с. 34–75).
29. *Довідник адмінтерподілу УСРР.* – К.: Вид-во “Радянське будівництво і право”, 1936. – 228 с.
30. *Донидзе Г.И.* Стандартизация географических названий / Г.И. Донидзе // Аннотированный указатель нормативных и методических изданий 1939 - 1990 гг. – М.: ЦНИИГАиК, 1993. – 79 с.
31. *Дрогушевська І.Л.* Географічні назви / І.Л. Дрогушевська, Н.І. Сивак, І.С. Руденко // Україна: географія цілей та можливостей: зб. наук. пр. – Ніжин: ФОП"Лисенко М.М.", 2012. – Т. 3. – С. 121-126.
32. *Дрогушевська І.Л.* Державний реєстр географічних назв / І.Л. Дрогушевська, І.С. Руденко, Н.І. Сивак // Національне картографування: стан, проблеми та перспективи розвитку. – К.: ДНВП «Картографія», 2014. – Вып. 6. – С. 25 – 29.
33. *Дрогушевська І.Л.* Досвід Російської Федерації у справі національної стандартизації географічних назв / І.Л. Дрогушевська / Вісн. геодез. та картогр. – 2013. – № 2. – С. 41 – 44.
34. *Дрогушевська І.Л.* Ідеологія і практика русифікації історичної топонімії Кримського півострова / І.Л. Дрогушевська / Вісн. геодез. та картогр. – 2014. - № 4. – С. 18 – 23.

35. *Дрогушевська І.Л.* Методологічні та прикладні аспекти унормування назв фізико-географічних об'єктів України при створенні Державного реєстру географічних назв / І.Л. Дрогушевська // Вісн. геодез. та картогр. - 2015. - № 3. - С. 19-24.

36. *Дрогушевська І.Л.* Міжнародний досвід вживання традиційних географічних назв / І. Л. Дрогушевська, І. С. Руденко, Н. І. Сивак // Вісн. геодез. та картогр. - 2012. - № 1. - С. 25-28.

37. *Дрогушевська І.Л.* Міжнародні навчальні курси з топоніміки та можливість використання світового досвіду в Україні / І.Л. Дрогушевська, В.В. Молочко / Вісн. геодез. та картогр. – 2006. - № 4. – С. 24-28.

38. *Дрогушевська І.Л.* Наукові засади розроблення та створення Державного реєстру географічних назв України / І.Л. Дрогушевська // Науковий вісник Ужгородського університету.

39. *Дрогушевська І.Л.* Особливості систематизації матеріалів та формування змісту картографічних творів із всесвітньої історії для загальноосвітніх навчальних закладів / І.Л. Дрогушевська, В.І. Остроух // Національне картографування: стан, проблеми та перспективи розвитку. – К.: ДНВП «Картографія», 2010. – Вип. 4. – С. 97 – 101.

40. *Друга республіканська ономастична нарада (тези).* – Київ, 1962. – 120 с.

41. *Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі* / Відп. ред. О. С. Стрижак. – К.: Наук. думка, 1985. – 256 с.

42. *Жучкевич В. А.* Общая топонимика / А.В. Жучкевич. — Мн: Вышэйш. школа, 1968. – 432 с.

43. *Закон України «Про географічні назви»* (Постанова Верховної Ради України № 2604-IV від 31 травня 2005 р.).

44. *Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»* (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 26, ст.219).

45. Закон України «Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 5-6, ст.46)
46. *Зборовський П.А.* Топоніміка Турківщини / П.А. Зборовський. – Львів : Камула, 2004. – 258 с.
47. *Історія міст і сіл Української РСР*: В 26 т. – К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1967 – 1973.
48. *Йосифінська (1785–1788) і Францисканська (1819–1820) метрики.* Перші поземельні кадастри Галичини. Показчик населених пунктів. – К., 1965. – 355 с.
49. *Карпенко О.Ю.* До питання про слов'янські назви річок Буковини / О.Ю. Карпенко // Доповіді та повідомлення Ужгородського держ. ун-ту. Серія філологічна. — Ужгород, 1958. — № 3. — С. 30-31.
50. *Карпенко О.Ю.* До походження назв буковинських річок (Слов'янські назви) / О.Ю. Карпенко // Вісті Чернівецького відділу Географічного товариства Союзу РСР. — Чернівці, 1958. — Вип. 1. — С. 181-192.
51. *Карпенко О.Ю.* Топоніміка гірських районів Чернівецької області. Конспект лекцій / О.Ю. Карпенко. — Чернівці, 1964. — 80 с.
52. *Карпенко О.Ю.* Топонімія Буковини / О.Ю. Карпенко. — Київ: Наукова думка, 1973. — 238 с.
53. *Карпенко О.Ю.* Топонімія східних районів Чернівецької області. Конспект лекцій / О.Ю. Карпенко. — Чернівці, 1965. — 62 с.
54. *Карпенко О.Ю.* Топонімія центральних районів Чернівецької області. Конспект лекцій / О.Ю. Карпенко. — Чернівці, 1965. — 76 с.
55. *Каталог річок України*; відп. ред. В.І. Мокляк. – К.: Вид-во АН УРСР, 1957. – 192 с.
56. *Керфут Х.* Роль Организации Объединенных Наций в стандартизации географических названий: 50 лет работы / Х. Керфут // Руководство по национальной стандартизации географических названий. – Нью-Йорк, 2007. – С. 79 – 94.

57. *Койчубаев (Қойшыбаев) Е.* Краткий толковый словарь топонимов Казахстана / Е. Койчубаев. – Алма-Ата, 1974.

58. *Кодекс* усталеної практики: Структура та зміст Державного реєстру географічних назв. – К.: ДНВП «Картографія», 2009. – 74 с.

59. *Кодекс* усталеної практики: Топонімічні настанови (для видавців карт та інших видавців). – К.: ДНВП «Картографія», 2010, 2011. – 51 с.

60. *Копач А.І.* Проблема стандартизації національних географічних назваў у кантэксце паўночнаамерыканскага вопыту / А.І. Копач. – Беларуская лінгвістыка. – Вып. 64. – 2010. – С. 53–59.

61. *Копач О.И.* Издание руководства по передаче топонимов в международных источниках как важный этап процесса стандартизации национальных географических имен / О.И. Копач // Беларуская амастыка. Гісторыя і сучаснасць. Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі (Мінск, 20 красавіка 2010 г.). – Мінск: “Права і эканоміка”, 2010. – С. 279–283.

62. *Кордуба М.М.* Що кажуть нам назви осель? / М.М. Кордуба. – Львів : Наша Батьківщина, 1938. – 22 с.

63. *Краткое* топографическое описание Новгород-Северского наместничества 1787 г. // Сіверянський літопис. – Чернігів, 1995 р. – Вип. № 5. – с. 149 – 156.

64. *Кривульченко А.І.* Водні об’єкти Кіровоградської області. Частина I. Словник водних об’єктів. Частина II. Атлас гідрографічної мережі. Класифікатор водотоків. Водосховища: Монографія / А.І. Кривульченко. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2011. – 356 с.

65. *Купач Т.Г.* Методика географо-топонімічного аналізу території України (на прикладі ойконімів) : автореф. дис ... канд. геогр. наук: 11.00.11 / Т.Г. Купач . – Київ : Б.В., 2008 . – 20 с.

66. *Лазаревский А.М.* Описание рек Черниговского наместничества 1785 г. / А.М. Лазаревский // Записки Черниговского губернского статистического комитета. – Чернигов, 1868. – Кн. 2. – Вип. 1–2. – С. 1 – 34.

67. *Любарець О.І.* Стандартизація географічних назв в Україні на тлі міжнародних норм стандартизації географічних назв / О.І. Любарець // Відтворення українських власних назв (антропонімів і топонімів) іноземними мовами (міжнародна наукова конференція, Київ 7 – 8 грудня 1993 р.): доповіді та повідомлення. – К., 1995. – С. 75 – 81.

68. *Лютый А.А.* Язык карты: сущность, система, функции / А.А. Лютый. – М. : ИГ АН СССР, 1988. – 292 с.

69. *Лящук Б.Ф.* Географічні назви Українських Карпат і прилеглих територій: навч. посібник / Б.Ф. Лящук – К.: ІСДО, 1993. – 202 с.

70. *Матвеев А.К.* Методы топонимических исследований: учебное пособие / А.К. Матвеев. – Свердловск, 1986.

71. *Мурзаев Э.М.* География в названиях / Э.М. Мурзаев. – М., Наука, 1979. – 168 с.

72. *Мурзаев Э.М.* Очерки топонимики / Э.М. Мурзаев. – М., Мысль, 1974. – 380 с.

73. *Мурзаев Э.М.* Словарь народных географических терминов / Э.М. Мурзаев. – Т. 1., Т. 2. – М.: Мысль, 1984. – 656 с.

74. *Наместников А.М.* Построение баз данных в среде Oracle. Практический курс / А.М. Наместников. – Ульяновск: УлГТУ, 2008 – 118 с.

75. *Нанда, А.* Oracle PL/SQL для администраторов баз данных. / А. Нанда, С. Фейерштейн. – Пер. с англ. – Спб: Символ-Плюс, 2008. – 496 с.

76. *Нефьодов Є.Л.* Про стандартизацію географічних назв / Є.Л. Нефьодов, І.С. Руденко, Р.І. Сосса // Вісн. геодез. та картогр. – 1998. – № 3. – С. 40 - 45.

77. *Никонов В.А.* Введение в топонимику / В.А. Никонов. — М.: Наука, 1965. — 180 с. (обл.)

78. *Никонов В.А.* Введение в топонимику / В.А. Никонов. — Изд. 2-е. — М.: Изд-во ЛКИ, 2011. — 184 с.

79. *Никонов В.А.* Краткий топонимический словарь / В.А. Никонов. — М.: Мысль, 1966. — 512 с.

80. *Общая инструкция по передаче географических названий на картах.* Утверждена ГУГК. - М., Геодезиздат, 1955. – 32 с.
81. *Опис Новгород-Сіверського намісництва 1779 – 1781 рр.* – К.: Вид-во ВУАН, 1931. – 592 с.
82. *Описание городов и местечек Слободско-Украинской губернии, доставленное в комиссию по составлению нового уложения 1767 г.* – СХИФИО, 1890 г. – Т. 2. – С. 196 – 216.
83. *Описание Слободско-Украинской Харьковской губернии 1802 г.* // Харьковский сборник. – Харьков, 1889. – Вип. 3. – С. 189 – 194.
84. *Описание Черниговского наместничества 1781 г.* // Черниговские губернские ведомости. – Чернігів, 1867. – № 44. – С. 215 – 216; № 45. – С. 217 – 218; № 46. – 224 – 226; № 47. – С. 230 – 232; № 48. – С. 235 – 237.
85. *Описи Київського намісництва 70–80-х рр.* 18 ст. – К.: Наукова думка, 1989. – 390 с.
86. *Оронімія Українських Карпат: дослідження, упорядкування, збереження: Матеріали науково-практичної конференції (Чернівці, 18-19 березня 2010 р.).* – Чернівці: ЧНУ, 2010. – 72 с.
87. *Офіційне видання „Відомості Верховної Ради УРСР”.* – 1947 – 1991 рр.
88. *Офіційне видання „Відомості Верховної Ради України”.* – 1992 – 2015 рр.
89. *Подольская Н.В.* Словарь русской ономастической терминологии / Н.В.Подольская. – М.: Наука, 1978. – 186 с.
90. *Попов А.И.* Географические названия (Введение в топонимику) / А.И. Попов. — М.—Л.: Наука, 1965. – 186 с.
91. *Посацька-Черняхівська Є.М.* Питання словотворчої структури топонімічних назв Львівщини / Є.М. Посацька-Черняхівська // Питання топоніміки і ономастики. — К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – С. 101 – 108.
92. *Постановление Президиума Верховного Совета СССР от 25 сентября 1964 г.* «О порядке наименования и переименования краев, областей, районов, а

также городов и других населенных пунктов, предприятий, колхозов, учреждений и организаций».

93. *Постановление* Президиума Верховного Совета СССР от 17 сентября 1979 г. «О практике применения законодательства о порядке наименования и переименования административно-территориальных единиц и населенных пунктов».

94. *Постановление* Совета Министров СССР № 914 от 20 ноября 1966 г. «О порядке наименования и переименования государственных объектов союзного подчинения и физико-географических объектов».

95. *Постановление* Совета Министров СССР № 753 от 3 сентября 1980 г. «О внесении изменений и дополнений в постановление Совета Министров № 914».

96. *Правда Я.* Картографический язык / Я. Правда // Картография. Зарубежные концепции и направления исследований. Сборник переводных статей. – Вып. 1. – М.: Изд-во «Прогресс», 1983. – с. 66-75.

97. *Правила* написания на картах географических названий СССР. Утверждены ГУГК. - 2-е изд. - М., Недра, 1967 (сфера действия общеобязательная).

98. *Природно-заповідний фонд України : території та об'єкти загальнодержавного значення /* М-во охорони навколишнього природного середовища України. - К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2009. - 330 с.

99. *Ресстр* населених пунктів України від найдавніших часів до початку ХХІ ст. Т.1: Львівська область. Вип.1: Городоцький район / Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. – Упоряд. Б. Смерека; наук. ред. М. Капраль. – Львів, 2014. – 68 с.

100. *Руденко І.С.* Внесок ДНВП «Картографія» в розвиток стандартизації географічних назв в Україні / І.С. Руденко, І.Л. Дрогушевська, Н.І. Сивак // Вісн. геодез. і картогр. – № 2. – 2014. – С. 46 – 48.

101. *Руденко І.С.* Про стандартизацію географічних назв // Геогр. та основи економіки в шк. – 1999. - № 1. – С. 16.

102. *Руденко І.С.* Стандартизація географічних назв / І.С. Руденко, Н.І.Сивак // Державна картографо-геодезична служба України (1991 – 2006); за ред. Р.І.Сосси. – К.: НДІГК, 2006. – С.159 – 171.
103. *Рудницький Я.* Географічні назви Бойківщини [Друге виправлене видання] / Я. Рудницький. – Українська Вільна Академія Наук, 1962. – 246 с.
104. *Рудницький Я.* Українське назовництво / Я. Рудницький / *Енциклопедія українознавства. Загальна частина: Перевидання в Україні.* – НАН України, Інститут української археографії; НТШ у Сарселі; Фондація Енциклопедії України в Торонто. — Репринтне відтворення видання 1949 року. — К., 1994 – 1995. – С. 366 – 368.
105. *Руководство по сбору и установлению географических названий на топографических картах и планах (ГКИНП 13-42-82).* – М., Наука, 1985.
106. *Русская ономастика и ономастика России. Словарь* / Под ред. акад. О. Н. Трубочева. – М.: Школа-Пресс, 1994. – 288 с.
107. *Салищев К.А.* Картоведение / К.А. Салищев. – Москва: Издательство Московского университета, 1990. – 400 с.
108. Салищев К.А. Картография / К.А. Салищев. – М., 1971. – 248 с.
109. *Санжаровец В.Ф.* Алфавитный список старых и новых названий населенных пунктов и станций Крыма, встречающихся в текстах / В.Ф. Санжаровец // Керчь военная. – Керчь, 2004. – С. 480-485.
110. *Сборник законов и указов Президиума Верховного Совета СССР 1938-1958 гг.* – М.: Гос. изд-во юридической литературы, 1959. – 535 с.
111. *Селищев А. М.* Из старой и новой топонимии / Селищев А.М. // Избранные труды. – М., 1968. – С. 45–96.
112. *Семенов-Тянь-Шанский В.П.* Как отражается географический пейзаж в народных названиях населенных мест: антропогеографический этюд / В.П. Семенов-Тянь-Шанский // Землеведение. – Т. 26 – 1924. – Вып. 1 – 2. – С. 133-158.
113. *Сивак Н.І.* Проблеми стандартизації географічних назв при створенні картографічної продукції / Н.І. Сивак, Ж.Є. Соляр // Вісн. геодез. і картогр. – 2004. - № 2. – С. 53 – 55.

114. *Словарь географических названий СССР* (ГКИНП-13-107-81). Утвержден ГУГК 23.08.81. - М., Недра, 1983. – 296 с.
115. *Словарь географических названий Украинской ССР* – Т. 1, 2, 3 и 4 (в двух частях). – М., Наука, 1976. – Т.1. – 258 с.; Т. 2. – 248 с.; Т. 3. – 253 с.; Т. 4, ч.1. – 95 с.; Т. 4, ч.2. – 99 – 347 с.
116. *Словарь названий орографических объектов СССР*. - М., Недра, 1976. – 302 с.
117. *Словник гідронімів України* / Уклад. І.М. Железняк, А.П. Корепанова, Л.Т. Масенко; Редкол.: (голова) К.К. Цілуйко. – Київ : Наукова думка, 1979 . – 781 с. + 1 арк.карт.
118. *Словник мікрогідронімів України: Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина* / Уклад. І.М. Железняк. - К. : Обереги, 2004. - 440 с.
119. *Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель*. Т. 1 / Волин. держ. ун-т імені Лесі Українки; Упорядкув. Г.Л. Аркушина. - Луцьк: РВВ "Вежа" ВДУ ім. Лесі Українки, 2006. - 408 с.
120. *Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель*. Т. 2 / Волин. держ. ун-т імені Лесі Українки; Упорядкув. Г.Л. Аркушина. - Луцьк: РВВ "Вежа" ВДУ ім. Лесі Українки, 2007. - 536 с.
121. *Сосса Р.І. Діяльність Укргеодезкартографії з унормування географічних назв* / Р.І. Сосса, І.С. Руденко, Н.І. Сивак // Вісн. геодез. і картогр. – № 5. – 2011. – С. 41 – 44.
122. *Сосса Р.І. Картографування адміністративно-територіального устрою радянської України у міжвоєнний період* / Р.І. Сосса // Регіональна історія України. Збірник наукових статей. – Вип. 4. – К., 2010. – С. 149 – 166.
123. *Сосса Р.І. Унормування географічних назв* / Р.І. Сосса, І.С. Руденко, Н.І. Сивак // Національне картографування: стан, проблеми та перспективи розвитку. – К.: ДНВП «Картографія», 2010. – Вип. 4. – С. 15 – 21.
124. *Списки населенных мест Российской империи, составленные и издаваемые Центральным статистическим комитетом Министерства внутренних*

дел : [По сведениям 1859]. - СПб. : изд. Центр. стат. ком. Мин. внутр. дел, 1861-1885.

125. *Справочная* інформація к Тарифному руководству № 4 железных дорог Украины. – К.: Укрзалізниця, 2001. – 160 с.

126. *Створення* національного інформаційного банку географічних назв: Всеукраїнська науково-практична конференція з топоніміки. – Вінниця: Державна картографічна фабрика, 1995. – 36 с.

127. Створення та ведення Державного реєстру географічних назв України. *Технічний* проект. – К.: ДНВП «Картографія», 2011. – 74 с.

128. *Стрижак О.С.* Етнонімія Геродотової Скіфії / О.С. Стрижак. – К.: Наук. думка, 1988. – 224 с.

129. *Стрижак О.С.* Етнонімія Птолемеєвої Сарматії. У пошуках Русі / О.С. Стрижак. – К.: Наук. думка, 1991. – 224 с.

130. *Стрижак О.С.* Назви річок Запоріжжя і Херсонщини: нижньонаддніпрянське Лівобережжя / О.С. Стрижак. – К.: Наукова думка, 1967. – 127 с.

131. *Стрижак О.С.* Назви річок Полтавщини / О.С. Стрижак. – К.: вид. АН УРСР, 1963. – 111 с.

132. *Суперанская А.В.* Общая терминология: вопросы теории / А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильева. – М.: Наука, 1989. – 246 с.

133. *Суперанская А.В.* Общая терминология: терминологическая деятельность / А.В. Суперанская. – М., 1993. – 288 с.

134. *Суперанская А.В.* Ономастическая стандартизация: Допустимость. Возможности. Ограничения / А.В. Суперанская // Восточнославянская ономастика: исследования и материалы. – М., Наука, 1979. - С. 84-112.

135. Суперанская А.В. Чтобы каждому кустику и ручейку дать свое особенное название, нужно веками жить на данной территории / А.В. Суперанская // Полуостров. - № 28 (332). – 2009. – С. 5 – 7.

136. *Таранова Н.Б.* Фізико-географічна зумовленість топонімії Гологоро-Кременецької гряди та Малого Полісся : автореф. дис ... канд. геогр. наук: 11.00.01 / Н.Б. Таранова. – Львів : Б.в., 2004 . – 20 с.
137. *Тарифное* руководство № 4 железных дорог Украины. – К.: Укрзалізниця, 2001. – 404 с.
138. *Тищенко К.М.* Генетична апробація студій словникових контактів і топонімії України / К.М. Тищенко. – К., КНУ імені Тараса Шевченка, 2012. – 48 с.
139. *Топографическое* описание городов Чернигова, Нежина и Сосницы с их поветами // Труды Черниговской учёной архивной комиссии. – Чернигов, 1902. – Т. 4. – Отд. 2. – С. 137 – 222.
140. *Топографическое* описание Харьковского наместничества 1787 г. – Харків, 1878 г. – 34 с.
141. *Топографическое* описание Харьковского наместничества с историческим предуведомлением о бывших в сей стране с древних времён переменах // Харьковский сборник. – Т. 2. – Харьков, 1888. – С. 1 – 82.
142. *Топографо-геодезична* та картографічна діяльність: Законодавчі та нормативні акти. – У 2 ч. – Вінниця: Антекс, 2000. – Ч. 1 – 408 с.; Ч. 2. – 2002. – 656 с.
143. *Топонімічні* настанови (для видавців карт та інших видавців). – К.: Укргеодезкартографія, 2010. – 52 с.
144. *Топоров В.Н.* К проблеме классификации в топонимии / В.Н. Топоров // Исследования по структурной типологии. – М., 1963. – С. 226-231.
145. *Тутковський П.А.* Словник геологічної термінології / П.А. Тутковський; Нац. акад. наук України, Ін-т енциклопед. дослідж. – Відтвор. вид. 1923 р. – К. : [Поліграфкнига], 2008. – 171 с.
146. *Указ* Президиума Верховного Совета СССР от 13 августа 1980 г. «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты СССР о порядке наименований и переименования административно-территориальных единиц, населенных пунктов и других объектов, а также о присвоении имен государственных и общественных деятелей».

147. *Україна: Адміністративно-територіальний устрій (станом на 1 січня 2012 р.)* / Верховна Рада України. – К.: Парламентське видавництво, 2012. – С. 11-24.

148. *Українська РСР: Адміністративно-територіальний поділ: на 1 вересня 1946 року. Вид. перше* / Відп. ред. М. Ф. Попівський. Інформаційно-статистичний відділ при Секретаріаті Президії Верховної Ради Української РСР. – К.: Українське вид-во політичної літератури, 1947. – 1064 с.

149. *УССР – політико-адміністративний справочник. 1957 г.* – 404 с. (машинописний).

150. *Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ* / Відп. ред. В.Є. Нижник; Ред. С.Я. Касович. - К.: Держ. вид-во політ. л-ри, 1962. – 416 с.

151. *Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ* / Відп. ред. В.Є. Нижник; Ред. Л.М. Колядкіна. - К.: Держ. вид-во політ. л-ри, 1965. – 432 с.

152. *Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ, Т. 1,2* / Відп. ред. В.Є. Нижник; Ред. Б.О. Каленський. - К.: Держ. вид-во політ. л-ри, 1969. – 540 с.; 630 с.

153. *Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ, Т. 1* / Упоряд. Д.О. Шелягін; Відп. ред. В.І. Кирненко. – К.: Держ. вид-во політ. л-ри, 1973. – 270 с.

154. *Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ, Т. 2* / Упоряд. Д.О. Шелягін; Відп. ред. В.І. Кирненко. - К.: Держ. вид-во політ. л-ри, 1973. – 554 с.

155. *Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ* / Відп. ред. В.І. Кирненко, В.І. Стадник; Упоряд.: П.М. Гринюк, А.Я. Сидорін; Зав. ред. Є.І. Стеценко; Ст. наук. ред. М.С. Бачинська; Ред. В.М. Лев. - К.: Голов. ред. УРЕ, 1987. – 504 с.

156. *Украинская ССР. Административно-территориальное деление* / Ред. коллегия: В.И. Кирненко, Л.Е. Горевой, П.М. Гринюк, В.И. Стадник; Науч. ред. В.Н. Денисова, Н.Д. Михальская, З.Г. Туранская. – К.: Глав. ред. УСЭ, 1979. – 512 с.

157. *Український правопис* / НАН України, Інститут мовознавства імені О. О. Потебні; Інститут української мови — К.: Наукова думка, 2007. — 288 с.
158. *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка: В 4-х т.: Пер. с нем / М. Фасмер. — 2-е изд., стереотип. — М.: Прогресс, 1986—1987.
159. *Федеральный Закон „О наименованиях географических объектов”.* — М., 1998.
160. *Хеллеланд Б.* Социальная и культурная ценность географических названий / Б. Хеллеланд // *Руководство по национальной стандартизации географических названий.* — Нью-Йорк, 2007. — С. 117 – 124.
161. *Цілуйко К.К.* Програма для збирання матеріалів по топоніміці Радянської України / К.К. Цілуйко // *Діалектологічний бюлетень.* Вип 2. - К.: Вид-во АН УРСР, 1950. — С. 3–13.
162. *Цілуйко К.К.* Топоніміка Полтавщини як джерело історії краю / К.К. Цілуйко // *Полтавсько-київський діалект – основа української національної мови :* зб. наук. статей. — К., 1954. — С. 130 – 154.
163. *Челеби Д. С.* Башташ язы : историческая топонимия Крыма. Т.1 / Д.С. Челеби. — Симферополь : Оджакъ, 2007. — 333 с.
164. *Шафонский А.Ф.* Черниговского наместничества топографическое описание / А.Ф. Шафонский. — К.: Унив.тип., 1851. — 697 с.
165. *Щерба Л.В.* Транслитерация латинскими буквами русских фамилий и географических названий / Л.В. Щерба // *Изв. Акад. наук СССР. Отд. лит. и языка.* — М.: Изд-во АН СССР, 1940. — Т. I. — № 3 — С. 118 - 126.
166. *Янко М.Т.* Топонімічний словник України: Словник-довідник / М.Т. Янко. — К.: «Знання», 1998. — 432 с.
167. *І Республіканська* топонімічна нарада: тези доп. і вист. — К., 1959. — 90 с.
168. *Canada's Geographical Names Approved in English and French Geographical Names Board of Canada,* 2006. — 40 p.

169. *Choiński A.* [Katalog jezior Polski / Adam Choiński ; Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Cz. 1, Pojezierze Pomorskie.](#) - Poznań : Wydaw. Naukowe UAM, 1991. – 221 s.
170. *Choiński A.* Katalog jezior Polski / Adam Choiński ; Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Cz. 2, Pojezierze Mazurskie.- Poznań : Wydaw. Naukowe UAM, 1991. – 157 s.
171. *Choiński A.* [Katalog jezior Polski / Adam Choiński. Cz. 3, Pojezierze Wielkopolsko-Kujawskie i jeziora na południe od linii zasięgu zlodowacenia bałtyckiego.](#) - Poznań : Fundacja "Warta", 1992. – 149 s.
172. *Consistent use of place names.* – United Nations, 2001. – 24 p.
173. *Drohushevska I.* State Register of Geographical names of Ukraine / I. Drohushevska. – Polski Przegląd Kartograficzny. – 2014. - № 4. – P. 443 – 453.
174. *Geographical names and the Geographical Names Board of Canada.* – Geographical Names Board of Canada, 2004. – 32 p.
175. *Glossary of Terms for the Standardization of Geographical Names.* – United Nations: New York, 2002. – 262 p.
176. *Guide to the Field Collection of Native Geographical Names.* – Canadian Government Publishing, 1992 – 40 p.
177. *Manual for the National Standardization of Geographical Names.* – United Nations: New York, 2006. – 170 p.
178. *Naming Canada's geographical features.* – Geographical Names Board of Canada, 2004. – 48 p.
179. *Nazwy państw świata, ich stolic i mieszkańców / Names of Countries, Their Capitals and Inhabitants* Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Polski przy Ministerstwie Edukacji Narodowej. – Warszawa: Główny Urząd Geodezji i Kartografii, 1997. – 119 s.
180. *Ostrouch V.* Podejście systemowe do tworzenia elektronicznych kartograficznych pomocy dydaktycznych dla szkół na Ukrainie / V. Ostrouch, I. Drohuszewska. – Polski Przegląd Kartograficzny. – 2015. - № 2. – S. 443 – 453.

181. *Polskie nazwy geograficzne świata. Część I. Europa (bez Europy Wschodniej).* - Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Polski przy Ministerstwie Edukacji Narodowej. – Warszawa: Państwowa Służba Geodezyjna i Kartograficzna, Główny Geodeta Kraju, 1994. – 91 s.

182. *Polskie nazwy geograficzne świata. Część II. Europa Wschodnia i Azja.* - Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Polski przy Ministerstwie Edukacji Narodowej. – Warszawa: Państwowa Służba Geodezyjna i Kartograficzna, Główny Geodeta Kraju, 1996. – 243 s.

183. *Polskie nazwy geograficzne świata. Część III. Afryka, Ameryka Północna, Ameryka Południowa, Australia i Oceania, Antarktyka.* - Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Polski przy Ministerstwie Edukacji Narodowej. – Warszawa: Państwowa Służba Geodezyjna i Kartograficzna, Główny Geodeta Kraju, 1994. – 118 s.

184. *Polskie nazwy geograficzne świata. Część IV. Oceany i morza.* - Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Polski przy Ministerstwie Edukacji Narodowej. – Warszawa: Państwowa Służba Geodezyjna i Kartograficzna, Główny Geodeta Kraju, 1994. – 22 s.

185. *Principles and procedures for geographical naming.* – Natural Resources Canada, 2001. – 24 p.

186. *Rospond S.* Słownik nazw geograficznych Polski zachodniej i północnej : według uchwał Komisji Ustalania Nazw Miejscowych pod przewodnictwem Stanisława Srokowskiego / S. Rospond ; Polskie Towarzystwo Geograficzne. Cz. 1: Polsko-niemiecka. Cz. 2: Niemiecko-polska. Uzupełnienia. – Wrocław : Pol. Tow. Geograficzne, 1951. – 794 s.

187. *Rudenko I.* Toponymy of the Crimean Peninsula / I. Rudenko, I. Drogushevskaya, N. Syvak. - The UNGEGN Bulletin no. 48. – P. 31 – 33.

188. *Słownik terminów używanych przy standaryzacji nazw geograficznych* Glossary of Terminology Used in the Standardization of Geographical Names Edited by Naftali Kadmon. Tłumaczenie Jerzy Kondracki. Komisja Standaryzacji Nazw

Geograficznych poza Granicami Polski przy Ministerstwie Edukacji Narodowej. – Warszawa: Główny Urząd Geodezji i Kartografii. – 1998. – 86 s.

189. *Stewart G.- R. Names on the Globe* (1st ed.). Oxford University Press. – 1975. – 422 p.

190. *Taszycki W. Słowiańskie nazwy miejscowe : (ustalenie podziału)* – Kraków 1946. – 264 s.

191. *The Polish Toponymic Guidelines*. Prepared by Kazimierz Rymut. – Warsaw: The National Geodetic and Cartographic Service, Surveyor General of Poland, 1993. – 28 p.

192. *Toponymic guidelines for map and other editors for international use*. Ukraine. – SSPE „Kartographia”, 2011. – 48 p.

193. *Toponymic guidelines for map and other editors for international use*. Ukraine. – SSPE „Kartographia”, 2012. – 48 p.

194. *Toponymic Guidelines of Poland for Map Editors and Other Users*. Prepared by Ewa Wolnicz-Pawłowska. – Warszawa: Główny Urząd Geodezji i Kartografii, 1999. – 74 s., 1 zał. wkł.

195. *Toponymic Guidelines of Poland for Map Editors and Other Users*. Prepared by Ewa Wolnicz-Pawłowska. – Warszawa: Główny Urząd Geodezji i Kartografii, 2002. – 86 s., 1 zał. wkł.

196. *Urzędowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych*. – *Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych Polski*, 1963 – 1974. – 116 s.

197. *Wykaz urzędowych nazw miejscowości w Polsce*. – *Komisja Standaryzacji nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych*, 1980 – 1982. – 2328 p.

198. *Wykaz urzędowych nazw miejscowości i ich części w Polsce*. – *Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych Polski*, 2013. – 2628 st.

Интернет-джерела:

199. *Авраменко Н. Состояние правовой, нормативной, методической и организационной базы проведения работ по национальной стандартизации*

географических названий Республики Беларусь / 9-ое заседание Балтийского отдела Группы экспертов ООН по географическим названиям (Юрмала, 11 – 12 октября, 2005). – <http://www.eki.ee/knn/ungegn>.

200. *Богинский В.М.* Состояние и перспективы развития работ по созданию автоматизированного государственного каталога географических названий Российской Федерации / Девятое заседание Балтийского отдела Группы экспертов ООН по географическим названиям (Юрмала, 11–13 октября, 2005). – <http://www.eki.ee/knn/ungegn>.

201. *Большой топонимический словарь Крыма.* – <http://crimean-titles.org/>

202. *Государственный комитет по имуществу Республики Беларусь.* – <http://ate.nca.by>.

203. *Институт української мови.* – <http://www1.nas.gov.ua/institutes/iuim/Pages/default.aspx>.

204. *Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі (Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан).* – <http://adilet.zan.kz>.

205. *Краузе-Томчик И.* Информация о работах в области географических названий, выполненных в Польше / 9-ое заседание Балтийского отдела Группы экспертов ООН по географическим названиям (Юрмала, 11 – 12 октября, 2005). – <http://www.eki.ee/knn/ungegn>.

206. *Офіційний сайт Верховної Ради України* www.rada.gov.ua/

207. *Офіційний сайт української мови* <http://ukrainskamova.com>

208. *Пангоните А.* Информация о работах в области стандартизации географических названий в Литве / 15-ое заседание Балтийского отдела Группы экспертов ООН по географическим названиям (Рига, 27 – 29 марта 2012 г.). – <http://www.eki.ee/knn/ungegn>.

209. *Пяль П.* О стандартизации географических названий в Эстонии (1994 – 1996 гг.) / II заседание Отдела Восточная Европа, Северная и Средняя Азия (Москва, 16–18 июля 1996 г.). – <http://www.eki.ee/knn/ungegn>.

210. *Рагаускайте А.* Публикация книги регистрации крещений города Йонишкис за период 1599 – 1621 гг / 15-ое заседание Балтийского отдела Группы экспертов ООН по географическим названиям (Рига, 27 – 29 марта 2012 г.). – http://www.eki.ee/knn/ungegn/bd_ru.htm.

211. *Уразаева К.Б.* Топонимика современного Казахстана и языковая политика. – <http://www.viaevrasia.com>.

212. *Штерна М.* База данных географических названий Латвии в Государственной земельной службе / 3-е заседание Балтийского отдела Группы экспертов ООН по географическим названиям (Вильнюс, 16–17 ноября, 2000). – <http://www.eki.ee/knn/ungegn>.

213. *100 years of official toponymy in Canada, 1897–1997 / Seventh United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (New York, 13–22 January 1998).* – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.

214. *A manual for the field collection of geographical names / Fifth United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (Montréal, 18 – 30 August, 1987).* – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.

215. *Aboriginal Place Names — Charting our Heritage.* – <http://www.nativemaps.org/news/placenames.html>

216. *Canada's Geographical Names Approved in English and French.* – <http://www.nrcan.gc.ca>

217. *Canadian Geographical Names Data Base / Seventh United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (New York, 13–22 January 1998).* – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.

218. *Canadian Permanent Committee on Geographical Names and its activities, 1987–1992 / Sixth United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (New York, 25 August – 3 September 1992).* – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.

219. *Canadian Permanent Committee on Geographical Names / Seventh United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (New York, 13–22 January 1998).* – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.

220. *Cekula Z.* Place names Database of Latvia / 15 Meeting of the Baltic Division of UNGEGN (Riga, 27 – 29 March 2012). – <http://www.eki.ee/knn/ungegn/index.htm>.

221. *Commemorative Naming of Geographical Features in Canada* / Ninth United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (New York, 21 – 30 August 2007). – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.

222. *Concise Gazetteer of Canada, 1997* / Seventh United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (New York, 13-22 January 1998). – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.

223. *Country Report – Canada* / Tenth United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (New York, 31 July – 9 August 2012). – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.

224. *Developments in Canadian toponymy* / Fifth United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (Montréal, 18 – 30 August, 1987). – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.

225. *Gazetteer of Canada* / First United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (Geneva, 4 – 22 September 1967). – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.

226. *Gazetteer of Canada series* / Fourth United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (Geneva, 24 August – 14 September 1982). – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.

227. *Gazetteer production and names processing at the federal level in Canada* / Third United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (Athens, 17 August – 7 September 1977). – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.

228. *Geographical Names Board of Canada* / Eighth United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (Berlin, 27 August – 5 September 2002). – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.

229. *Geographical Names Database of Latvia* / Eighth United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (Berlin, 27 August – 5 September, 2002). – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.
230. *Kikas A. Work with Place Names in Estonia* / 12 Meeting of the Baltic Division of UNGEGN (Kaliningrad, 16–18 September 2008). – <http://www.eki.ee/knn/ungegn/index.htm>.
231. *Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Polski*. – http://ksng.gugik.gov.pl/standar_nazw_historia.php.
232. *Mardosienė D. Official Databases with Geographical Names of Lithuania* / 10th Meeting of the Baltic Division of UNGEGN (Tallinn, 9–13 October 2006). – <http://www.eki.ee/knn/ungegn/index.htm>.
233. *National gazetteers and other similar publications* / Second United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (London, 10–31 May 1972). – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.
234. *Natural Resources Canada*. – <http://www.nrcan.gc.ca>.
235. *Official web-site* <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.
236. *Official web-site* <http://www.menr.gov.ua>.
237. *Päll P. Estonian Place Names Dictionary* / 15 Meeting of the Baltic Division of UNGEGN (Riga, 27 – 29 March 2012). – <http://www.eki.ee/knn/ungegn/index.htm>.
238. *Palu A., Kuuse K. Estonian Address Data System and the Handbook* / 15 Meeting of the Baltic Division of UNGEGN (Riga, 27 – 29 March 2012). – <http://www.eki.ee/knn/ungegn/index.htm>.
239. *Pangonytė A., Palionytė J. Information of the State Commission of the Lithuanian Language. Validation of place names in 2005–2006* / 10th Meeting of the Baltic Division of UNGEGN (Tallinn, 9–13 October 2006). – <http://www.eki.ee/knn/ungegn/index.htm>.
240. *Pažemys M. National projects and products of Lithuania Handbook* / 13 Meeting of the Baltic Division of UNGEGN (Vilnius, 1–2 October 2009). – <http://www.eki.ee/knn/ungegn/index.htm>.

241. *Przyszewska K.* Polish National Register of Geographical Names / The 15th Meeting of the Baltic Division of the UNGEGN (Riga, 27–29 March 2012). – <http://www.eki.ee/knn/ungegn/index.htm>.

242. *Przyszewska K., Ziuzia J.* Polish activities concerning geographical names 2009-2012 / 15 Meeting of the Baltic Division of UNGEGN (Riga, 27 – 29 March 2012). – <http://www.eki.ee/knn/ungegn/index.htm>.

243. *Report of Estonia* / Sixth United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (New York, 25 August – 3 September 1992). – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.

244. *Storage and display of special characters from Aboriginal languages in Canadian geographical names* / Tenth United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (New York, 31 July – 9 August 2012). – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.

245. *Strautniece V.* Geographical names standardization in Latvia / 12 Meeting of the Baltic Division of UNGEGN (Kaliningrad, 16–18 September 2008). – <http://www.eki.ee/knn/ungegn/index.htm>.

246. *Strautniece V.* Information regarding the work with geographical names in Latvia / 15 Meeting of the Baltic Division of UNGEGN (Riga, 27 – 29 March 2012). – <http://www.eki.ee/knn/ungegn/index.htm>.

247. *Szyszkowska K.* National register of geographical names as a part of a modern, consistent and reference spatial data infrastructure of Poland / Tenth Conference United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (New York, 31 July – 9 August 2012). – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.

248. *The Canadian Geographical Names Data Base: an overview* / Sixth United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (New York, 25 August – 3 September 1992). – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.

249. *The Canadian Geographical Names Data Base/* Eighth United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (Berlin, 27 August – 5 September 2002). – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.

250. *The Geographical Names of Canada Web Site* / Ninth United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (New York, 21 – 30 August 2007). – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.

251. *The Estonian Law on Place Names* / Seventh United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (New York, 13–22 January 1998). – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.

252. *The Standardization and preservation of toponyms in Lithuania* / 3rd Meeting of the Baltic Division of UNGEGN (Vilnius, 16–17 November 2000). – <http://www.eki.ee/knn/ungegn/index.htm>.

253. *Toponymic databases and dictionaries in Estonia* / Tenth Conference United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names (New York, 31 July – 9 August 2012). – <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN>.

254. *Veskimäe O. Estonian National Topographic Database and other registers* / 15 Meeting of the Baltic Division of UNGEGN (Riga, 27 – 29 March 2012). – <http://www.eki.ee/knn/ungegn/index.htm>.

255. *VZD datu publicēšanas portāls*. – <https://www.kadastrs.lv/varis#>
(Державний реєстр адрес Латвії)

Картографічні джерела:

256. *Атлас Світу*. Авторизований переклад англomовного видання Collins World Atlas. – ДНВП «Картографія», 2005. – 336 с.

257. *Атлас світу*. – М-би різні. – К.: ДНВП «Картографія», 2008. – 140 с.

258. *Атлас світу для всієї родини*. – К.: ДНВП «Картографія», 2011. – 208 с.

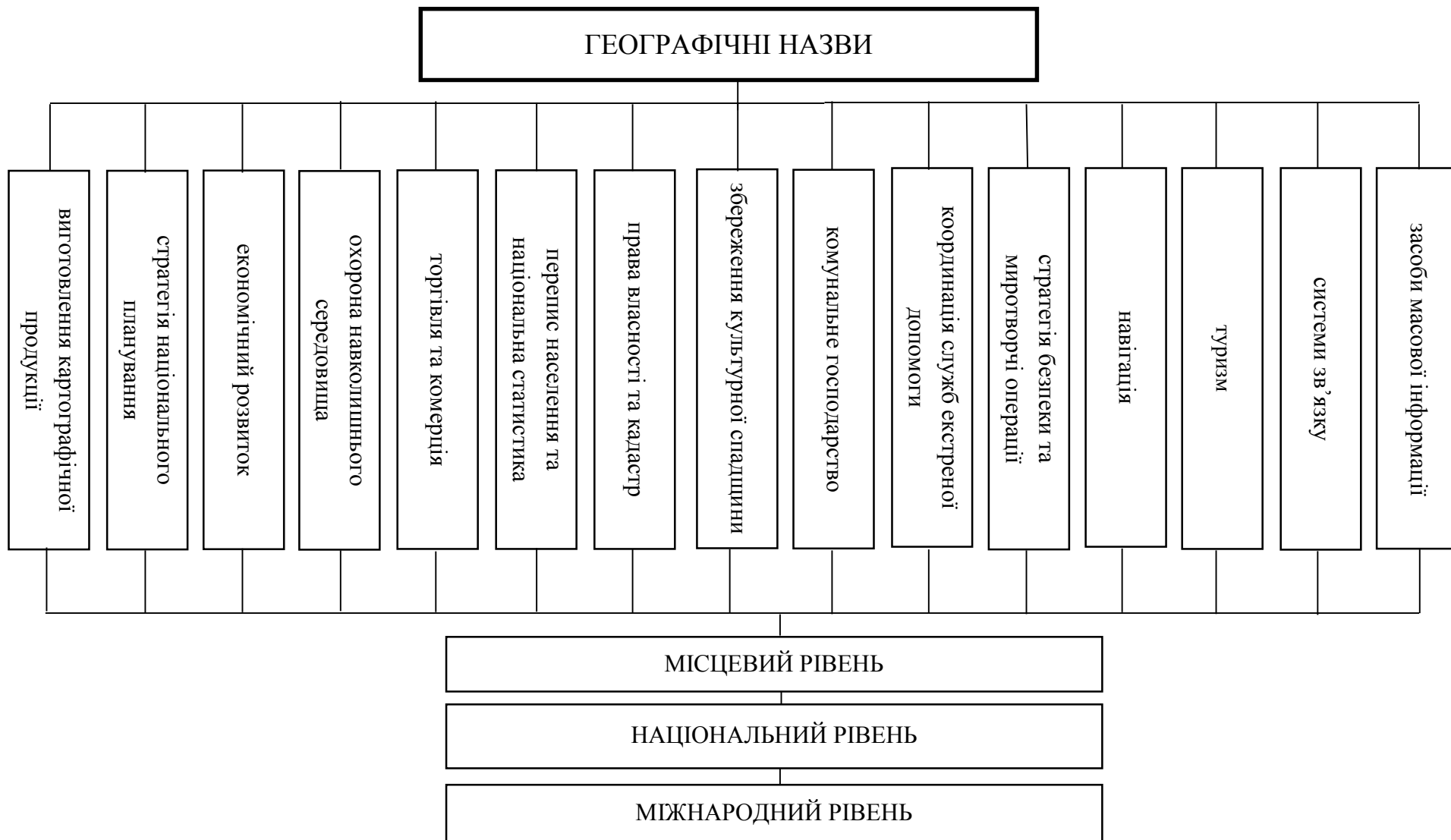
259. *Берегівський район / Járás Beregszászi*. – 1: 60 000. – К.: ДНВП «Картографія», 2012. – 1 арк., склад. – Двосторон. друк.

260. *Державна Чергова топографічна карта України масштабу 1 : 100 000* (536 аркушів).

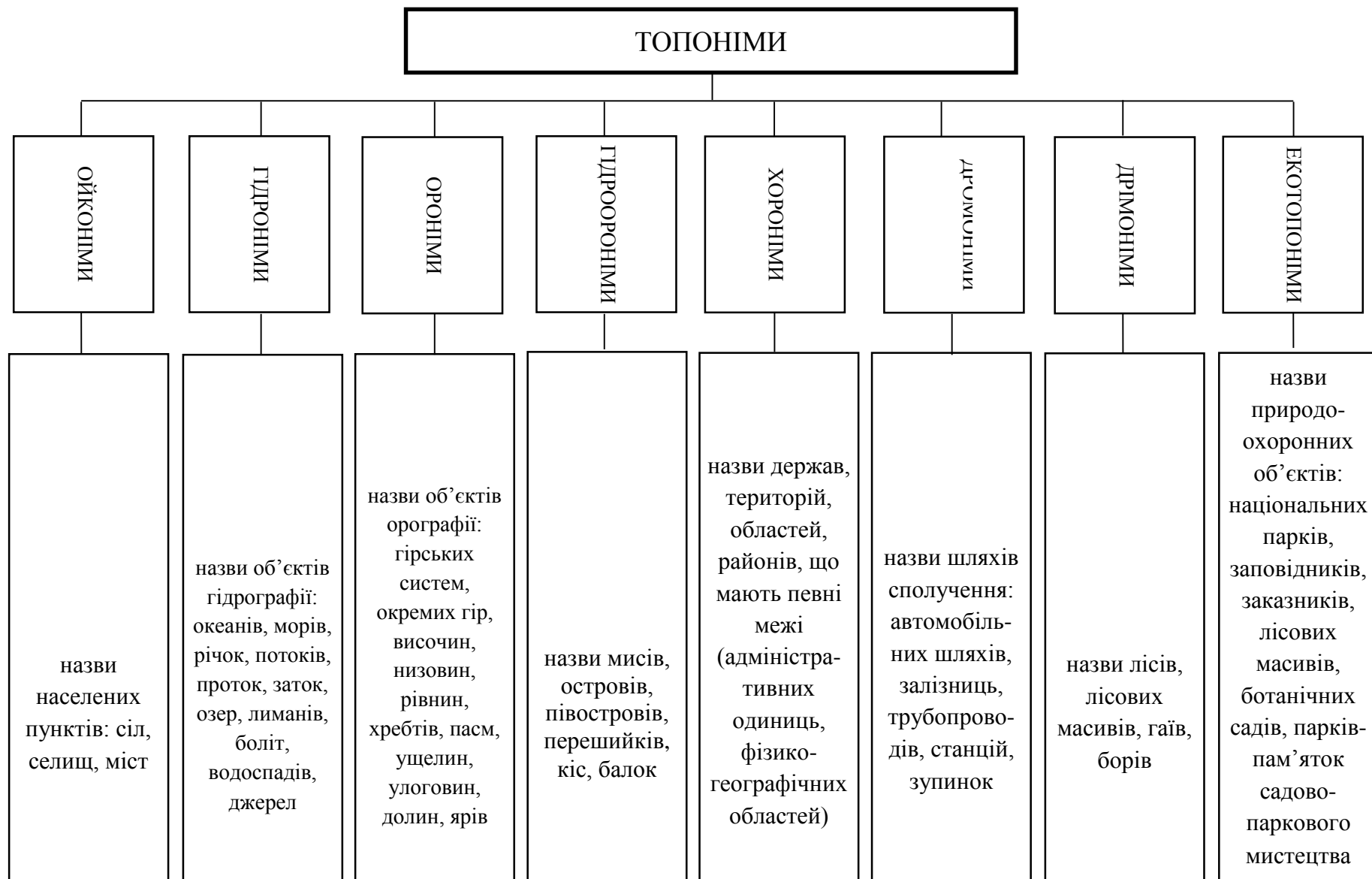
261. *Карта* автошляхів. Автономна Республіка Крим / Автономная Республика Крым. – 1: 250 000. – К.: ДНВП «Картографія», 2013. – 1 арк., склад. – Двосторон. друк.
262. Компактний атлас світу. – М-би різні. – К.: ДНВП «Картографія», 2009. – 192 с.
263. Малий атлас світу. – М-би різні. – К.: ДНВП «Картографія», 2014. – 64 с.
264. *Морські* навігаційні карти «Чорноморсько-Азовський регіон», м-б 1:100 000. – ДУ «Держгідрографія».
265. *Топографіческие* карти областей України масштаба 1:200 000. – Військова картографічна фабрика.
266. *Топографічна* карта України масштабу 1: 100 000. – Військова картографічна фабрика.
267. *Топографічні* карти Буковини та Бессарабії масштабу 1: 75 000, 1:100 000, видані у 1920 – 1930-х роках (Румунія).
268. *Топографічні* карти Закарпаття масштабу 1:75 000, видані Військово-географічним Інститутом у Празі (VZU) у 1921 – 1947 рр.
269. *Топографічні* карти Західної України масштабу 1:100 000 видані Військовим інститутом географічним (WIG) у 20 – 40-і роки ХХ ст.
270. *Топографічні* карти Західної України масштабу 1: 75 000, видані Військово-географічним інститутом у Відні у середині ХІХ – початку ХХ ст.
271. *Топографічні* карти Правобережної України масштабу 1:200 000, видані Військово-географічним інститутом у Відні у середині ХІХ – початку ХХ ст.
272. *Туристичні карти* «Карпати» м-бу 1: 50 000. – К.: ДНВП «Картографія», 2006 – 2014.
273. *Туристские* карти «Крым», м-б 1:50 000. – К.: ДНВП «Картографія», 2005 – 2010.

ДОДАТКИ

Додаток А
Використання географічних назв

Додаток Б
Класифікація топонімів за об'єктами номінації

Додаток В
Структура ГЕООНГН

Додаток Г

Поширення інформації про географічні назви

Додаток Д

Перелік нормативних документів ГУГК СРСР зі стандартизації географічних назв

А) Інструкції з передачі російською мовою географічних назв республік колишнього СРСР

1. Инструкция по русской передаче географических названий Азербайджанской ССР. (ГКИНП-59) / Утверждена ГУГК 28.11.68. - М., Известия, 1972 (сфера действия общеобязательная).

2. Инструкция по русской передаче географических названий Армянской ССР. (ГКИНП-60) / Утверждена ГУГК 25.10.73. - М., Известия, 1974 (сфера действия общеобязательная).

3. Инструкция по русской передаче географических названий Белорусской ССР (ГКИНП-61) / Утверждена ГУГК 28.10.71. - М., Известия, 1974 (сфера действия общеобязательная).

4. Инструкция по русской передаче географических названий Грузинской ССР (ГКИНП-62) / Утверждена ГУГК 28.10.71. - М., Известия, 1972 (сфера действия общеобязательная).

5. Инструкция по русской передаче географических названий Казахской ССР (ГКИНП-63) / Утверждена ГУГК. - М., Известия, 1971 (сфера действия общеобязательная).

6. Инструкция по русской передаче географических названий Киргизской ССР (ГКИНП-64) / Утверждена ГУГК. - М., Известия, 1975 (сфера действия общеобязательная).

7. Инструкция по русской передаче географических названий Латвийской ССР (ГКИНП-13-065-88) / Утверждена ГУГК 05.12.88. - М., Наука, 1989 (сфера действия общеобязательная).

8. Инструкция по русской передаче географических названий Литовской ССР (ГКИНП-66) / Утверждена ГУГК 30.10.68. - М., Известия, 1971 (сфера действия общеобязательная).

9. Инструкция по русской передаче географических названий Молдавской ССР (ГКИНП-76) / Утверждена ГУГК 16.02.71. - М., Известия, 1971 (сфера действия общеобязательная).

10. Инструкция по русской передаче географических названий Таджикской ССР (ГКИНП-68) / Утверждена ГУГК 15.09.72. - М., Известия, 1975 (сфера действия общеобязательная).

11. Инструкция по русской передаче географических названий Туркменской ССР (ГКИНП-67) / Утверждена ГУГК 30.05.69. - М., Известия, 1971 (сфера действия общеобязательная).

12. Инструкция по русской передаче географических названий Узбекской ССР / Утверждена ГУГК 19.06.79. - М., Известия, 1971 (сфера действия общеобязательная).

13. Инструкция по русской передаче географических названий Украинской ССР (ГКИНП-70) / Утверждена ГУГК 16.02.71. - М., Известия, 1971 (сфера действия общеобязательная).

14. Инструкция по русской передаче географических названий Эстонской ССР (ГКИНП-69) / Утверждена ГУГК 26.10.72. - М., Известия, 1972 (сфера действия общеобязательная).

Б) Інструкції з передачі російською мовою географічних назв мовами національних меншин РРФСР

15. Инструкция по русской передаче географических названий Абхазской АССР (ГКИНП-71) / Утверждена ГУГК 25.02.76. - М., Наука, 1977 (сфера действия общеобязательная).

16. Инструкция по русской передаче географических названий Башкирской АССР (ГКИНП-13-171-83) / Утверждена ГУГК 20.09.83. - М., Наука, 1984 (сфера действия общеобязательная).

17. Инструкция по русской передаче географических названий Бурятской АССР (ГКИНП-72) / Утверждена ГУГК 11.05.77. - М., Тип. фин.-хоз. отдела Президиума ВС РСФСР, 1979 (сфера действия общеобязательная).

18. Инструкция по русской передаче географических названий Горно-Алтайской автономной области (ГКИНП-73) / Утверждена ГУГК 11.05.77. - М., Наука, 1977 (сфера действия общеобязательная).

19. Инструкция по русской передаче географических названий Каракалпакской АССР (ГКИНП-74) / Утверждена ГУГК 04.07.75. - М., Наука, 1976 (сфера действия общеобязательная).

20. Инструкция по русской передаче географических названий Коми АССР (ГКИНП-13-202-86) / Утверждена ГУГК 21.02.86. - М., Наука, 1986 (сфера действия общеобязательная).

21. Инструкция по русской передаче географических названий Марийской АССР (ГКИНП-77) / Утверждена ГУГК 30.12.75. - М., Тип. фин.-хоз. отдела Президиума ВС РСФСР, 1977 (сфера действия общеобязательная).

22. Инструкция по русской передаче географических названий Мордовской АССР (ГКИНП-78) / Утверждена ГУГК 31.03.69. - М., Тип. фин.-хоз. отдела Президиума ВС РСФСР, 1971 (сфера действия общеобязательная).

23. Инструкция по русской передаче географических названий Тувинской АССР (ГКИНП-79) / Утверждена ГУГК 14.04.74. - М., Тип. фин.-хоз. отдела Президиума ВС РСФСР, 1975 (сфера действия общеобязательная).

24. Инструкция по русской передаче географических названий Удмуртской АССР (ГКИНП-80) / Утверждена ГУГК 24.05.73. - М., Тип. фин.-хоз. отдела Президиума ВС РСФСР, 1973.

25. Инструкция по русской передаче географических названий Хакасской автономной области (ГКИНП-81) / Утверждена ГУГК 06.12.76. - М., Наука, 1977 (сфера действия общеобязательная).

26. Инструкция по русской передаче эвенских географических названий (ГКИНП-13-214-87) / Утверждена ГУГК 22.09.87. - М., ЦНИИГАиК, 1988 (сфера действия общеобязательная).

27. Инструкция по русской передаче географических названий Якутской АССР (ГКИНП-82) / Утверждена ГУГК 25.02.76. - М., Наука, 1976 (сфера действия общеобязательная).

28. Инструкция по передаче на картах географических названий Дагестанской АССР / Утверждена ГУГК. - М., РИО ВТС, 1959 (сфера действия по отрасли).

29. Инструкция по передаче на картах географических названий Калмыцкой АССР / Утверждена ГУГК. - М., ЦНИИГАиК, 1965 (сфера действия по отрасли).

30. Инструкция по передаче на картах географических названий Татарской АССР / Утверждена ГУГК. - М., ЦНИИГАиК, 1964 (сфера действия по отрасли).

31. Инструкция по передаче на картах географических названий Чувашской АССР / Утверждена ГУГК. - М., ЦНИИГАиК, 1965 (сфера действия по отрасли).

32. Инструкция по передаче на картах корякских географических названий / Утверждена ГУГК. - М., РИО ВТС, 1960 (сфера действия по отрасли).

33. Инструкция по передаче на картах мансийских географических названий / Утверждена ГУГК. - М., ЦНИИГАиК, 1966 (сфера действия по отрасли).

34. Инструкция по передаче на картах нанайских географических названий / Утверждена ГУГК. - М., ЦНИИГАиК, 1966 (сфера действия по отрасли).

35. Инструкция по передаче на картах ненецких географических названий / Утверждена ГУГК. - М., ЦНИИГАиК, 1965 (сфера действия по отрасли).

36. Инструкция по передаче на картах ногайских географических названий / Утверждена ГУГК. - М., ЦНИИГАиК, 1965 (сфера действия по отрасли).

37. Инструкция по передаче на картах осетинских географических названий / Утверждена ГУГК. - М., Тип. Гипромеза, 1963; ОНТИ ЦНИИГАиК, 1969 (сфера действия по отрасли).

38. Инструкция по передаче на картах селькупских географических названий / Утверждена ГУГК. - М., ЦНИИГАиК, 1966 (сфера действия по отрасли).

39. Инструкция по передаче на картах хантыйских географических названий / Утверждена ГУГК. - М., ЦНИИГАиК, 1966 (сфера действия по отрасли).

40. Инструкция по передаче на картах чукотских географических названий / Утверждена ГУГК. - М., РИО ВТС, 1960 (сфера действия по отрасли).

41. Инструкция по передаче на картах эвенкийских географических названий / Утверждена ГУГК. - М., ЦНИИГАиК, 1962 (сфера действия по отрасли).

42. Инструкция по передаче на картах эскимосских географических названий / Утверждена ГУГК. - М., РИО ВТС, 1960 (сфера действия по отрасли).

В) Інструкції з передачі російською мовою географічних назв зарубіжних країн

43. Инструкция по русской передаче английских географических названий (ГКИНП-83) / Утверждена ГУГК 26.03.73. - М., ЦНИИГАиК, 1976 (сфера действия общеобязательная).

44. Инструкция по русской передаче географических названий Афганистана (ГКИНП-13-183-84) / Утверждена ГУГК 28.08.84. - М., Наука, 1985 (сфера действия общеобязательная).

45. Инструкция по русской передаче географических названий Анголы и Мозамбика (ГКИНП-13-170-83) / Утверждена ГУГК 20.09.83. - М., Наука, 1984 (сфера действия общеобязательная).

46. Инструкция по русской передаче бенгальских географических названий. - М., ЦНИИГАиК, 1971 (сфера действия по отрасли).

47. Инструкция по русской передаче географических названий Бирмы (ГКИНП-117) / Утверждена ГУГК 05.04.78. - М., Наука, 1978 (сфера действия общеобязательная).

48. Инструкция по русской передаче валлийских географических названий (ГКИНП-104) / Утверждена ГУГК 26.03.73. - М., Наука, 1976 (сфера действия общеобязательная).

49. Инструкция по русской передаче географических названий Венгрии (ГКИНП-13-217-83) / Утверждена ГУГК 24.05.88. - М., Наука, 1988 (сфера действия общеобязательная).

50. Инструкция по русской передаче географических названий Вьетнама (ГКИНП-84) / Утверждена ГУГК 01.08.73. - М., Наука, 1973 (сфера действия общеобязательная).

51. Инструкция по русской передаче географических названий Дании (ГКИНП-85) / Утверждена ГУГК 30.11.73. - М., Тип. фин.-хоз. отдела Президиума ВС РСФСР, 1974 (сфера действия общеобязательная).

52. Инструкция по русской передаче географических названий стран Западной Африки (ГКИНП-13-165-78) / Утверждена ГУГК 17.06.78. - М., Наука, 1978 (сфера действия общеобязательная).

53. Инструкция по русской передаче географических названий Индонезии (ГКИНП-86) / Утверждена ГУГК 27.05.76. - М., Наука, 1977 (сфера действия общеобязательная).

54. Инструкция по русской передаче географических названий Ирана (ГКИНП-13-166-79) / Утверждена ГУГК 23.08.79. - М., Наука, 1979 (сфера действия общеобязательная).

55. Инструкция по русской передаче географических названий Ирландской Республики (ГКИНП-87) / Утверждена ГУГК 19.01.70. - М., ОНТИ ЦНИИГАиК, 1970 (сфера действия общеобязательная).

56. Инструкция по русской передаче географических названий Исландии (ГКИНП-88) / Утверждена ГУГК 19.01.70. - М., ОНТИ ЦНИИГАиК, 1971 (сфера действия общеобязательная).

57. Инструкция по русской передаче географических названий стран испанского языка (ГКИНП-89) / Утверждена ГУГК 15.09.72. - М., Известия, 1975 (сфера действия общеобязательная).

58. Инструкция по русской передаче географических названий Италии (ГКИНП-90) / Утверждена ГУГК 27.05.76. - М., Наука, 1977 (сфера действия общеобязательная).

59. Инструкция по русской передаче географических названий Китая (ГКИНП-13-162-82) / Утверждена ГУГК 28.12.82. - М., Наука, 1983 (сфера действия общеобязательная).

60. Инструкция по русской передаче географических названий Кореи (ГКИНП-91) / Утверждена ГУГК 07.12.71. - М., ОНТИ ЦНИИГАиК, 1972 (сфера действия общеобязательная).

61. Инструкция по русской передаче географических названий Малайзии, Сингапура и Брунея (ГКИНП-13-128-79) / Утверждена ГУГК 29.08.79. - М., Наука, 1980 (сфера действия общеобязательная).

62. Инструкция по русской передаче географических названий с языка маори (ГКИНП-102) / Утверждена ГУГК 26.03.73. - М., Тип. фин.-хоз. отдела Президиума ВС РСФСР, 1974 (сфера действия общеобязательная).

63. Инструкция по русской передаче географических названий Монгольской Народной Республики (ГКИНП-13-219-88) / Утверждена ГУГК 22.06.88. - М., ЦНИИГАиК, 1988 (сфера действия общеобязательная).

64. Инструкция по русской передаче немецких географических названий (ГКИНП-103) / Утверждена ГУГК 13.06.72. - М., Известия, 1974 (сфера действия общеобязательная).

65. Инструкция по русской передаче географических названий Норвегии (ГКИНП-92) / Утверждена ГУГК 24.05.73. - М., Тип. фин.-хоз. отдела Президиума ВС РСФСР, 1974 (сфера действия общеобязательная).

66. Инструкция по русской передаче географических названий Польши (ГКИНП-93) / Утверждена ГУГК 18.02.75. - М., Наука, 1975 (сфера действия общеобязательная).

67. Инструкция по русской передаче географических названий Португалии и Бразилии (ГКИНП-94) / Утверждена ГУГК 01.08.73. - М., Тип. фин.-хоз. отдела Президиума ВС РСФСР, 1974 (сфера действия общеобязательная).

68. Инструкция по русской передаче географических названий Румынии (ГКИНП-13-155-82) / Утверждена ГУГК 31.05.82. - М., Наука, 1982 (сфера действия общеобязательная).

69. Инструкция по русской передаче географических названий Синьцзян-Уйгурского автономного района КНР (ГКИНП-95) / Утверждена ГУГК 28.10.71. - М., ОНТИ ЦНИИГАиК, 1971 (сфера действия общеобязательная).

70. Инструкция по русской передаче географических названий Сомали (ГКИНП-105) / Утверждена ГУГК 27.05.76. - М., Наука, 1976 (сфера действия общеобязательная).

71. Инструкция по русской передаче тамильских географических названий. - М., ОНТИ ЦНИИГАиК, 1971 (сфера действия по отрасли).

72. Инструкция по русской передаче географических названий Турции (ГКИНП-13-129-79) / Утверждена ГУГК 29.08.79. - М., Наука, 1980 (сфера действия общеобязательная).

73. Инструкция по русской передаче географических названий Финляндии (ГКИНП-13-154-82) / Утверждена ГУГК 26.05.82. - М., Наука, 1982 (сфера действия общеобязательная).

74. Инструкция по русской передаче географических названий Франции (ГКИНП-96) / Утверждена ГУГК 30.01.75. - М., Наука, 1975 (сфера действия общеобязательная).

75. Рекомендации по русской передаче названий внутригородских объектов Франции. Информационный сборник. Выпуск 1. - М., ЦНИИГАиК, 1989.

76. Инструкция по русской передаче географических названий Чехословакии (ГКИНП-98) / Утверждена ГУГК. - М., Наука, 1977 (сфера действия общеобязательная).

77. Инструкция по русской передаче географических названий Швеции (ГКИНП-99) / Утверждена ГУГК 08.12.74. - М., Тип. фин.-хоз. отдела Президиума ВС РСФСР, 1975 (сфера действия общеобязательная).

78. Инструкция по русской передаче географических названий Эфиопии (ГКИНП-100) / Утверждена ГУГК 27.12.68. - М., ОНТИ ЦНИИГАиК, 1971 (сфера действия общеобязательная).

79. Инструкция по русской передаче географических названий Югославии (ГКИНП-13-139-81) / Утверждена ГУГК 27.02.81. - М., Наука, 1981 (сфера действия общеобязательная).

80. Инструкция по русской передаче географических названий стран Южной Африки с африканских языков (ГКИНП-13-138-81) / Утверждена ГУГК 27.02.81. - М., Наука, 1981 (сфера действия общеобязательная).

81. Инструкция по русской передаче географических названий Японии (ГКИНП-101) / Утверждена ГУГК 18.02.75. - М., Наука, 1975 (сфера действия общеобязательная).

82. Инструкция по передаче на картах географических названий Албании / Утверждена ГУГК. - М., РИО ВТС, 1959 (сфера действия по отрасли).

83. Инструкция по передаче на картах географических названий арабских стран / Утверждена ГУГК. - М., Наука, 1966 (сфера действия по отрасли).

84. Инструкция по передаче на картах географических названий Бельгии / Утверждена ГУГК. - М., РИО ВТС, 1960 (сфера действия по отрасли).

85. Инструкция по передаче на картах географических названий Болгарии / Утверждена ГУГК. - М., Геодезиздат, 1955 (сфера действия по отрасли).

86. Инструкция по передаче на картах географических названий Бурунди, Замбии, Кении, Конго (Киншаса), Малави, Руанды, Танзании, Уганды, Южной Родезии (ГКИНП-106) / Утверждена ГУГК 29.05.68. - М., Тип. в/о Союзтеапрома Министерства культуры СССР, 1969 (сфера действия по отрасли).

87. Инструкция по передаче на картах географических названий Греции / Утверждена ГУГК. - М., Геодезиздат, 1964 (сфера действия по отрасли).

88. Инструкция по передаче на картах географических названий Западного Пакистана / Утверждена ГУГК. - М., ЦНИИГАиК, 1959 (сфера действия по отрасли).

89. Инструкция по передаче на картах географических названий Индии, Пакистана и Цейлона. - М., РИО ВТС, 1953 (сфера действия по отрасли).

90. Инструкция по передаче на картах географических названий Камбоджи / Утверждена ГУГК. - М., ЦНИИГАиК, 1967 (сфера действия по отрасли).

91. Инструкция по передаче на картах географических названий Лаоса / Утверждена ГУГК. - М., Тип. изд-ва МГУ, 1967 (сфера действия по отрасли).

92. Инструкция по передаче на картах географических названий Малагасийской Республики / Утверждена ГУГК 30.05.67. - М., ЦНИИГАиК, 1967 (сфера действия по отрасли).

93. Инструкция по передаче на картах географических названий Таиланда / Утверждена ГУГК. - М., НРКЧ, 1966 (сфера действия по отрасли).

94. Инструкция по передаче на картах географических названий Фарерских островов / Утверждена ГУГК 31.10.66. - М., Тип. изд-ва МГУ, 1967 (сфера действия по отрасли).

95. Инструкция по передаче на картах географических названий Филиппин (ГКИНП-97) / Утверждена ГУГК 03.07.68. - М., Тип. изд-ва МГУ, 1969 (сфера действия по отрасли).

96. Инструкция по передаче на картах географических названий с хинди / Утверждена ГУГК. - М., ЦНИИГАиК, 1959 (сфера действия по отрасли).

97. Инструкция по передаче на картах географических названий Южно-Африканской Республики (с языка африкаанс) / Утверждена ГУГК 30.05.67. - М., ЦНИИГАиК, 1968 (сфера действия по отрасли).

98. Инструкция по передаче на картах географических названий Нидерландов / Утверждена ГУГК. - М., РИО ВТС, 1956 (сфера действия по отрасли).

99. Руководство по нормализации названий подводных объектов Мирового океана (ГКИНП-13-189-85) / Утверждено ГУГК 17.01.85. - М., Наука, 1985.

Г) Топонімічні словники

100. Мурзаев Э.М. Словарь местных географических терминов / Э.М. Мурзаев, В.Г. Мурзаева. – М., 1959.

101. Словарь географических названий Украинской ССР (ГКИНП-113) / Утвержден ГУГК 25.02.76. - Тома 1, 2, 3 и 4 (в двух частях). - М., Наука, 1976 (сфера действия общеобязательная).

102. Словарь географических названий Латвийской ССР. - М., ЦНИИГАиК, 1967 (сфера действия по отрасли).

103. Словарь географических названий Башкирской АССР (ГКИНП-13-212-87) / Утвержден ГУГК 31.12.87. – М., ЦНИИГАиК, 1988.

104. Словарь географических названий Мордовской АССР (ГКИНП-114) / Утвержден ГУГК 20.12.74. - М., Наука, 1975 (сфера действия общеобязательная).

105. Словарь географических названий Удмуртской АССР / Утвержден ГУГК. - М., Наука, 1980 (сфера действия общеобязательная).

106. Словарь географических названий Якутской АССР (ГКИНП-13-225-86) / Утвержден ГУГК 21.02.86. - М., ГУГК, 1987 (сфера действия общеобязательная).

107. Словарь географических названий зарубежных стран (ГКИНП-13-108-86) / Утвержден ГУГК. - 3-е издание, переработанное и дополненное. - М., Недра, 1986 (сфера действия общеобязательная).

108. Словарь географических названий Австрии (ГКИНП-13-178-82) / Утвержден ГУГК. – Тома 1 и 2. - М., Наука, 1983 (сфера действия общеобязательная).

109. Словарь географических названий арабских стран / Утвержден ГУГК. Тома 1 и 2. - М., Наука, 1973 (сфера действия по отрасли).

110. Словарь географических названий Афганистана (ГКИНП-13-211-87) / Утвержден ГУГК 22.12.87. – М., 1988.

111. Словарь географических названий ГДР (ГКИНП-109) / Утвержден ГУГК. – Тома 1 и 2. - М., Наука, 1975 (сфера действия общеобязательная).

112. Словарь географических названий Вьетнама (ГКИНП-13-220-88) / Утвержден ГУГК 28.06.88. – М., цниигаик, 1988.

113. Словарь географических названий Кении / Утвержден ГУГК 28.08.84. – М., цниигаик, 1984.

114. Словарь географических названий Китая (ГКИНП-13-176-79) / Утвержден ГУГК 10.12.79. – Тома 1, 2 и 3. - М., Наука, 1982 (сфера действия общеобязательная).

115. Словарь географических названий Кореи (ГКИНП-110) / Утвержден ГУГК 29.06.72. - М., Наука, 1973 (сфера действия общеобязательная).

116. Словарь географических названий Лаоса (ГКИНП-13-209-87) / Утвержден ГУГК 22.12.87. – М., 1988.

117. Словарь географических названий стран Латинской Америки (ГКИНП-112) / Утвержден ГУГК 14.08.68. Тома 1, 2, 3 и 4. - М., Наука, 1975 (сфера действия общеобязательная).

118. Словарь географических названий Румынии (ГКИНП-13-210-87) / Утвержден ГУГК 22.12.87. – М., ГУГК, 1988.

119. Словарь географических названий Сомали (ГКИНП-13-167-79) / Утвержден ГУГК 26.06.79. – Тома 1, 2 и 3. - М., Наука, 1982 (сфера действия общеобязательная).

120. Словарь географических названий Франции (ГКИНП-3-177-82) / Утвержден ГУГК. –Тома 1 (2 ч.), 2 (2 ч.), 3 (2 ч.) - М., Наука, 1983 (сфера действия общеобязательная).

121. Словарь-справочник "Географические названия ФРГ" (ГКИНП-13-164-80) / Утвержден ГУГК 26.05.80. – Тома 1, 2. - М., Наука, 1981 (сфера действия общеобязательная).

122. Словарь географических названий Чехословакии / Утвержден ГУГК 28.08.84.- М., Наука, 1985.

123. Словарь географических названий Эфиопии (ГКИНП-111) / Утвержден ГУГК 30.11.73. - М., Наука, 1974 (сфера действия общеобязательная).

Додаток Е

Поля бази даних географічних назв Канади

1. Назви географічних об'єктів :

- *Сучасні.* Для більшості географічних назв є лише одна офіційна форма. Проте, певні географічні назви на федеральних картах подають обома державними мовами Канади – англійською та французькою. Сучасні назви Канади поділено на дві категорії:

- Загальноканадські (Pan-Canadian) назви : 87 найбільших і найвідоміших канадських об'єктів, визначених Циркуляром 1983-58, прийнятим 23 листопада 1983 р. Комітетом з географічних назв Канади (наприклад, Lake Winnipeg / Lac Winnipeg);

- Подвійні імена: (1) для канадських федеральних земель (наприклад, назви національних парків, індіанських резервацій і військових зон); (2) для деяких місць, затверджених двома мовами в межах однієї провінції (наприклад, назва GrandFalls / Grand-Sault, у провінції Нью-Брансвік); (3) назви об'єктів, що розташовані на території декількох провінцій.

- *Історичні.* До цієї категорії відносять назви, що мали в минулому офіційний статус, але вийшли з ужитку, були перейменовані або анульовані.

- *Назви підводних об'єктів.* нараховується 3 500 офіційних назв підводних об'єктів, що належать Канаді.

2. Статус назви. У Канаді існують такі статуси назв – офіційна, перейменована, анульована, альтернативна, еквівалентна, неофіційна або загальноканадська.

3. Адміністративно-територіальна прив'язка. У відповідному полі зазначено адміністративну одиницю (провінцію або територію), на території якої знаходиться об'єкт. Якщо об'єкт розташований у межах декількох адміністративно-територіальних одиниць, то фіксують кожну з провінцій і територій, де ця назва затверджена відповідними органами.

4. Тип об'єкта. Канадські географічні назви згруповані за типами. Кожній назві присвоєно числовий код, який відображає тип об'єкта. Прийнятий стандарт містить 38 типів об'єктів: провінція, територія, місто, містечко, село, хутір (невелике поселення), інше муніципальне/районне утворення (головна агломерація), інше муніципальне/районне утворення (всі інші), територія, що має невизначений статус, індіанська резервація, географічна область, об'єкт природно-заповідного фонду, військова зона, річка, потік, водоспад, озеро, джерело, море, морські об'єкти, підводні об'єкти, канал, пороги, бухта, мис, пляж, мілководдя, острів, скеля, гора, долина, рівнина, печера, кратер, льодовик, ліс, низькоросла рослинність, інші об'єкти.

5. Рід об'єкта. Виділено у межах кожного типу. Існує понад 1200 родів об'єктів, визначених та затверджених Радою з географічних назв Канади.

6. Локалізація об'єкта. Вказано географічну одиницю (або адміністративну одиницю для назв провінції Квебек), у межах якої розташований об'єкт. Кожна провінція або територія має свої власні визначені географічні одиниці.

7. Географічні координати (широта/довгота) об'єкта визначено з точністю до секунд. Для більшості об'єктів подано координати центра об'єкта, за винятком водотоків, для яких визначено координати їхнього гирла. Координати об'єктів визначено до секунд, якщо точність знаходиться в межах 30 метрів. У іншому випадку, коли точність становить 2 000 м, координати визначають лише до мінут. Координати в базі зберігаються у градусах в десятковому форматі запису з метою полегшення процесу копіювання інформації.

8. Координатна точність. Координатна точність має лише два значення – 30 м або 2 000 м.

9. Прив'язка до карти. Більшість назв прив'язані до національної топографічної карти Канади масштабу 1: 50 000. В усіх інших випадках прив'язку здійснено до топографічної карти масштабу 1: 250 000 або до карти Канадської гідрографічної служби.

10. Відповідність масштабові вказує чи виражається даний об'єкт у певному масштабі карти. Реалізована можливість визначення найменшого масштабу карти

для відображення обраного об'єкта. Передбачені такі масштаби карт – 1:43 млн, 1:42 млн, 1:15 млн, 1:7,5 млн, 1:6 млн, 1:3 млн, 1:1 млн, 1:250 000, 1:50 000 або 1:25 000.

11. Система координат. Для прив'язки використовують систему координат Північноамериканський датум 1983 (NAD83). Зазначена система координат базується на даних наземних та супутникових спостережень, і використовує сфероїд GRS80.

12. Код бази даних географічних назв Канади. Кожній назві в базі даних присвоєно унікальний п'ятибуквений код.

13. ID об'єкта (унікальний номер, що присвоюється при каталогізації об'єктів) являє собою 32-значні буквено-цифрові коди, які дають змогу зв'язувати різні цифрові представлення географічного об'єкта (незалежно від масштабів, видання, проекції карти, версії програмного забезпечення тощо). ID географічних об'єктів Канади – державний стандарт, схвалений провінційними, територіальними і федеральними картографічними і топонімічними агентствами.

14. Дата ухвалення постанови щодо назви – це дата останнього офіційного ухвалення або зміни назви. Нею може бути дата, коли назву об'єкта було ухвалено, перейменовано, змінено форму написання, анульовано або не затверджено. Це може бути дата прийняття рішення, законодавчого акту, довідника, де вперше надрукована назва тощо.

15. Дата, коли документ (і відповідно назва) набирає чинності. Для назв, ухвалених законодавством Канади, це дата, коли офіційний документ набирає чинності. Ця дата може також співпадати із датою ухвалення постанови.

16. Дата затвердження назви – співпадає із датою ухвалення постанови.

17. Джерело даних – це посилання на веб-сайти провінційних, територіальних або федеральних агентств, які входять до складу Ради з географічних назв Канади, і якими ухвалено топонім та надано інформацію щодо нього для бази даних географічних назв Канади.

Додаток Ж

Основні нормативні правові і технічні акти Республіки Білорусь з унормування географічних назв

1. Техническая инструкция по передаче наименований географических объектов с белорусского языка на русский язык . – Минск, 2004.
2. Техническая инструкция по передаче наименований географических объектов с русского языка на белорусский язык. – Минск, 2004.
3. Способы и правила передачи географических названий и терминов Украины, Латвийской Республики, Литовской Республики, а также Республики Польша на белорусский язык. – Минск, 2004.
4. Инструкция о порядке выявления и нормализации наименований географических объектов. – Минск, 2006.
5. Инструкция о порядке государственного учета наименований географических объектов, создания и ведения Государственного каталога наименований Республики Беларусь. – Минск, 2011.
6. Инструкция о порядке выявления, присвоения наименований географическим объектам, находящимся за пределами территории Республики Беларусь, открытым белорусскими исследователями, их переименования и использования их наименований. – Минск, 2011.

Додаток И

Довідники адміністративно-територіального поділу областей України

Вінницька область

1. Довідник адміністративно-територіального поділу Вінницької області на 1 серпня 1960 р. / Матеріали підгот.: М.Аненков, Г.Гончарук, В.П'ясецька. – Вінниця: Обл.кн.-газ. вид-во, 1961. – 139 с.

2. Вінницька область: Адміністративно-територіальний поділ на 1 квітня 1967 р. / Матеріали підгот.: П.Гонта, П.Ситкевич, К.Огула. – Вінниця: Обл. упр. по пресі, 1967.– 143 с.

3. Вінницька область: Адміністративно-територіальний поділ на 1 січня 1972 р. – Одеса: Маяк, 1972. –163 с.

4. Вінницька область: Адміністративно-територіальний поділ на 1 липня 1978 р. Довідник / Упорд. В.П.Дарменко, К.Т. Огула. – Одеса: Маяк, 1978. – 160 с.

5. Вінницька область: Адміністративно-територіальний поділ на 1 жовтня 1985 р. Довідник / Упорд. С.В. Арістова, В.В. Вітковський. – Одеса: Маяк, 1986. – 175 с.

Волинська область

6. Адміністративно-територіальний поділ Волинської області на 1 січня 1960 р. – Луцьк, 1960. – 68 с.

7. Волинська область: Адм.-територ. поділ на 1 січ.1966 р.: [довідник] / Викон. ком. Волин. обл. Ради депутатів трудящих; [підгот.: Л. Г. Пісковий, Я. Б. Синельников]. – Львів: Каменярь, 1966. – 120 с.

8. Волинська область: Адм.-територ. поділ на 1 липня 1969 р.: [довідник]. – Луцьк, Волин. обл. упр. по пресі, 1969. – 160 с. з карт.

9. Волинська область: Адм.-територ. поділ на 1 липня 1981 р. Підгот.: В.О. Боймук, Я.Б. Синельников]. – Львів: Каменярь, 1981. – 134 с.

10. Адміністративно-територіальний устрій та чисельність наявного населення Волинської області на 1 січня 2014 р. Статистичний збірник. Головне управління статистики у Волинській області / За ред. Л.С.Баранюк. – Луцьк, 2014.

Дніпропетровська область

11. Довідник адміністративно-територіального поділу Дніпропетровської області на 1 липня 1959 р. – Дніпропетровськ, 1959. – 72 с.

12. Довідник адміністративно-територіального поділу Дніпропетровської області на 1 листопада 1965 р. – 2-ге вид. – Дніпропетровськ, 1965. – 142 с.

13. Дніпропетровська область: Адм.-територ. поділ на 1 лип. 1968 р. / Викон. ком. Дніпропетр. обл. Ради депутатів трудящих. – Вид. 3-є. – Дніпропетровськ, 1968. –144 с.

14. Дніпропетровська область. Адміністративно-територіальний устрій на 1 січня 1983 р. – 6-те вид. – Дніпропетровськ: Облполіграфвидав, 1983. – 116 с.

Донецька область

15. Адміністративно-територіальний поділ Сталінської області на 1 липня 1960 р. / Виконком Сталінської обл. Ради депутатів трудящих. – Сталіно, 1960. – 119 с.

16. Донецька область: Адм.-територ. поділ на 1 берез.1966 р. / Викон. ком. Донецької обл. Ради депутатів трудящих. – Вид. 2-е. – Донецьк: Донбас, 1967. – 158 с.

17. Донецька область: Адм.-територ. поділ на 1 берез.1972 р. / Викон. ком. Донецької обл. Ради депутатів трудящих. – Вид. 3-є. – Донецьк: Донбас, 1972. – 159 с.

18. Донецька область: Адміністративно-територіальний поділ на 1 берез. 1988 р. / Упоряд. В.М. Горбулін. – Вид. 5-е, виправлене і доповнене. – Донецьк: Донбас, 1988. – 184 с.

Житомирська область

19. Довідник адміністративно-територіального поділу Житомирської області на 1 березня 1961 р. / Підготували Г. Глущенко, О. Протасевич – Житомир: Обл. вид-во, 1961. – 72 с.

20. Довідник адміністративно-територіального поділу Житомирської області станом на 1 вересня 1965 р. / [Підгот. Ф. Ільчук, П. Жабокрицький]. – Вид. 2-е. – Житомир: Обл. упр. по пресі, 1965. – 185 с.

21. Довідник адміністративно-територіального поділу Житомирської області станом на 1 травня 1967 р. / [Підгот. Ф. Ільчук, П. Жабокрицький. – Вид. 3-є. – Житомир: Обл. упр. по пресі, 1967. – 184 с.

22. Житомирська область. Адміністративно-територіальний поділ станом на 1 серпня 1971 р.: Довідник. – Вид. 4-е. – К.: Вид. КГУ, 1972. – 239 с.

23. Житомирська область. Адміністративно-територіальний поділ. Станом на 1 лютого 1982 р. Довідник / Упор. В.Л. Гончаров, П.В. Дяченко, А.О. Лідньов. – 5-е вид. – К.: Реклама, 1983. – 176 с.

Закарпатська область

24. Закарпатська область: Довідник адміністративно-територіального поділу на 1 квіт. 1968 р. – Ужгород: Карпати, 1968. – 88 с.

25. Закарпатська область: довідник адм.-територ. поділу на 1 жовтня 1983 року / Закарпатська обл. Рада народних депутатів; [Склали і підготували В.В. Грига, В.Ю. Буркало]. – Ужгород: Рад. Закарпаття, 1983. – 116 с.

26. Закарпатська область: довід. адм.-терит. поділу на 1 черв. 1996 р. / Відп. за вип. В. Буркало; [уклад.]: І. Різак; П. Федисяк [та ін.]. – Вид. 3-є. – Ужгород Закарпаття, 1996. – 116 с.

Запорізька область

27. Довідник адміністративно-територіального поділу Запорізької області на 1 травня 1959 р. – Запоріжжя, 1959. – 53 с.

28. Адміністративно-територіальний поділ Запорізької області на 1 липня 1965 р. – Запоріжжя: Комунар, 1965. – 102 с.

29. Довідник з адміністративно-територіального поділу Запорізької області на 1 жовтня 1961 р. – Запоріжжя, 1961. – 186 с.

30. Запорізька область: Адміністративно-територіальний поділ на 1 липня 1968 р. – Вид. 4-е. – Запоріжжя, 1968. – 123 с.

31. Запорізька область: Адміністративно-територіальний поділ на 1 січня 1975 р. / Відп. Ред. В.Й. Богмаз. – Дніпропетровськ: Промінь, 1975. – 115 с.

32. Запорожская область. Административно-территориальное деление на 1 января 1981 г. – Запорожье: Коммунар, 1981. – 140 с.

Івано-Франківська область

33. Довідник адміністративно-територіального поділу Станіславської області на 1 квітня 1961 р. / [Підгот. і упоряд. Л.Д.Гаврилів]. – Станіслав: Обл. кн.-газ. вид., 1961. – 93 с.

34. Івано-Франківська область: адм.-територ. поділ на 1 листопада 1965 р. / Викон. ком. Івано-Франків. обл. Ради депутатів трудящих; [склав і підгот. Л.Д. Гаврилів; відп. ред. Г.Ф. Котов]. – Львів: Каменяр, 1965. – 86 с.

35. Івано-Франківська область: адм.-територ. поділ на 1 жовтня 1967 р. / Викон. ком. Івано-Франків. обл. Ради депутатів трудящих; [склав і підгот. Л.Д. Гаврилів; відп. ред. Г.Ф. Котов]. – Вид. 3-е. – Ужгород: Карпати, 1967. – 105 с.

36. Івано-Франківська область: адміністративно-територіальний поділ на 1 січня 1976 р. / Викон. ком. Івано-Франків. обл. Ради депутатів трудящих; [Упоряд. Г.П.Карпій та Б.І. Пічак]. – Вид. 4-е. – Ужгород: Карпати, 1976. – 103 с.

37. Івано-Франківська область: Адміністративно-територіальний устрій на 1 січня 1985 р. / Виконавчий комітет Івано-Франківської обласної Ради народних депутатів; упоряд. Л.Ф. Ульченко. – 5-е вид. – Ужгород: Радянське Закарпаття, 1985. – 97 с.

Київська область

38. Адміністративно-територіальний поділ Київської області на 1 червня 1959 р. – К., 1959. – 76 с.

39. Адміністративно-територіальний поділ Київської області на 1 червня 1961 р. / Виконком Київської обл. Ради депутатів трудящих. – К.: Обл. кн.-газ. вид., 1961. – 77 с.

40. Адміністративно-територіальний поділ Київської області на 1 грудня 1967 р. [Довідник]. – Вид. 3-є. – К., 1968. – 103 с.

41. Київська область: адм.-територ. поділ [на 1 травня 1974 р.] / Виконком Київ. обл. Ради депутатів трудящих. – К.: Реклама, 1975. – 101 с.

Кіровоградська область

42. Довідник адміністративно-територіального поділу Кіровоградської області на (1 березня 1960 р.) – Кіровоград: Облвидав, 1960. – 91 с.

43. Кіровоградська область: адм.-територ. поділ на 1 березня 1966 р.: [довідник] / Викон. ком. Кіровогр. обл. Ради депутатів трудящих; [укладачі: М. Голубовський, П. Савченко]. – Кіровоград, 1966. – 159 с.

44. Кіровоградська область. Адміністративно-територіальний поділ на 1 липня 1977 р. – Дніпропетровськ: Промінь, 1977. – 168 с.

45. Кіровоградська область. Адміністративно-територіальний устрій на 1 січня 1985 р. / Склали і підготували до друку М.С. Федоров, В.О. Якуніна. – Дніпропетровськ: Промінь, 1985. – 152 с.

Кримська область

46. Справочник адміністративно-територіального деления Крымской области на 15 июня 1960 г. – Симферополь: Крымиздат, 1960. – 157 с.

47. Крымская область. Административно-территориальное деление на 1 января 1968 г. / Под общей редакцией А.И.Татарникова. – Симферополь: Крым, 1968. – 143 с.

48. Крымская область. Административно-территориальное деление на 1 января 1977 г. Справочник. / Сост. М.М. Панасенко. – Изд. 3-е. – Симферополь: Крым, 1977. – 115 с., 18 с карт.

49. Крымская область. Административно территориальное деление: Справочник / Сост. В.Д. Макеев. – 4-е изд. – Симферополь: Таврия, 1986. – 115 с., 11 л. илл.

50. Административно-территориальные преобразования в Крыму. 1783-1998 гг.: справочник / ред. кол.: С.А. Ефимов [и др.] ; сост.: Л.П. Кравцова [и др.]. – Симферополь: Таврия-Плюс, 1999. – 463 с.

Луганська область

51. Луганська область: Довідник адм.-територіального поділу: за станом на 1 січня 1962 р. / Викон. ком. Луган. обл. Ради депутатів трудящих. – Луганськ: Обл. вид., 1962. – 61 с.

52. Луганська область: Довідник адм.-територ. поділу: за станом на 1 жовтня 1965 р. / Викон. ком. Луган. обл. Ради депутатів трудящих. – [Донецьк: Донбас], 1966. – 112 с.

53. Луганська область: Адм.-територ. поділ: на 1 січня 1968 р.: [довідник] / Викон. ком. Луган. обл. Ради депутатів трудящих. – Вид. 3-є. – Луганськ: Обл. упр. по пресі, 1968. – 96 с.

54. Ворошиловградська область: Адм.-територ. поділ на 1 лип. 1973 р.: [довідник / Виконком Ворошиловгр. обл. Ради депутатів трудящих; упоряд.: Д.В. Бабушкін, Л.Т. Мітусова]. – Вид. 4-е. – Донецьк: Донбас, 1974. – 104 с.

55. Ворошиловградська область: Адм.-територ. поділ на 1 січня 1986 року / Виконавий комітет Ворошиловградської обл. Ради народних депутатів; Упоряд.: Є.А. Усатенко, Л.Т. Мітусова]. – Вид. 5-е. – Донецьк: Донбас, 1986. – 111 с.

Львівська область

56. Довідник адміністративно-територіального поділу Львівської області на 1 вересня 1960 р. – Львів: Кн.-журн. вид., 1960. – 135 с.

57. Львівська область: Адм.-територ. поділ на 1 січня 1966 р.: [Довідник / Підгот.: Н.М. Боднар, В.М. Єгоренкова]; Викон. ком. Львівської обл. Ради депутатів трудящих. – Львів: Каменяр, 1966. – 180 с.

58. Львівська область: Адм.-територ. поділ на 1 жовтня 1967 р.: [довідник] / Викон. ком. Львів. обл. Ради депутатів трудящих; [підгот.: Н.М. Боднар, О.І. Лимаренко]. – Вид. 3-є, [доп.]. – Львів, 1968. – 194 с.

59. Львівська область: Адм.-територ. поділ на 1 лют.1972 р.: [довідник] / Викон. ком. Львів. обл. Ради депутатів трудящих; [підгот.: Н.М. Бондар, О.І. Лимаренко]. – Вид. 4-е. – Львів: Каменяр, 1973. – 192 с.

60. Львівська область: Адм.-територ. поділ на 1 січня 1980 р.: [довідник] / Львів. обл. Рада нар. депутатів, Викон. ком.; [підгот.: О.І. Лимаренко, З.Ф. Малицька]; відп. ред. О.І. Лимаренко. – Вид. 5-е. – Львів: Каменяр, 1980. – 147 с.

Миколаївська область

61. Миколаївська область: Адміністративно-територіальний поділ. – Херсон: Обл. вид., 1960. – 72 с.

62. Справочник по истории административно-территориальных изменений на Николаевщине. – В 2-х т. – Ч. 1. – Николаев, 1963. – 198 с.; Ч. 2. – Николаев, 1974. – 55 с.

63. Миколаївська область: Адм.-територ. поділ на 1 січня 1969 р. / Викон. ком. Миколаївської обл. Ради депутатів трудящих. Орг.-інструкт. відділ; [упорядник: М.Т. Бондарчук]. – Одеса: Маяк, 1969. – 117 с.

64. Миколаївська область: Адміністративно-територіальний поділ на 1 квітня 1978 р.: довідник / [відп. За вип.: П.П. Купрієвич; упоряд.: А.М. Іващенко, В.В. Гудзь]. – Одеса: Маяк, 1978. – 104 с.

65. Миколаївська область: Адм.-терит. устрій на 1 квітня 1986 р.: довідник / Виконком. Миколаїв. обл. Ради нар. депутатів. Упорядники: М.П.Єсипенко та ін. – Одеса: Маяк, 1987. – 150 с.

Одеська область

66. Довідник адміністративно-територіального поділу Одеської області. За станом на 1 січня 1960 р. – Одеса: Кн. вид., 1960. – 103 с.

67. Одеська область: Адм.-територ. поділ на 1 травня 1967 р. / Викон. ком. Одес. обл. Ради депутатів трудящих. – Одеса: Маяк, 1967. – 124 с.

68. Одеська область: Адміністративно-територіальний поділ на 1 травня 1973 р.[Довідник. Доп. вид.] – Одеса: Маяк, 1969. – 150 с.

69. Одеська область: Адм.-територ. поділ на 1 травня 1973 р. Довідник. Доп. вид. / Виконком Одес. обл. Ради депутатів трудящих. – Одеса: Маяк, 1973. – 115 с.

70. Одеська область: Адміністративно-територіальний поділ на 1 січня 1978 року: довідник / П.П. Гонта, М.С. Тищенко; Виконавчий комітет Одеської обл. Ради народних депутатів. – Одеса: Маяк, 1978. – 143 с.

71. Одеська область: Адм.-терит. устрій на 1 січня 1984 року: довідник / упоряд.: П.П. Гонта, С.І. Антінескул, В.А. Алтухов; Викон. ком. Одес. обл. Ради нар. депутатів. – Одеса: Маяк, 1984. – 119 с.

72. Одеська область: Адм.-терит. устрій на 1 січня 1990 р.: довідник / Викон. ком. Одес. обл. Ради нар. депутатів; упоряд.: М.О. Богоявленський та ін. – Одеса: Маяк, 1990. – 152 с.

Полтавська область

73. Довідник адміністративно-територіального поділу Полтавської області на 1 березня 1960 р. / Викон. ком. Полтав. обл. Ради депутатів трудящих. – Полтава: Обл. вид., 1960. – 121 с.

74. Довідник адміністративно-територіального поділу Полтавської області на 1 жовтня 1965 р. / Викон. ком. Полтав. обл. Ради депутатів трудящих. – Вид. 2-е. – Полтава, 1965. – 146 с.

75. Довідник адміністративно-територіального поділу Полтавської області на 1 січня 1968 р. / Викон. Комітет Полтав. обл. Ради депутатів трудящих, Орг.-інструкторський відділ. – Вид. 3-є. – Полтава, 1968. – 239 с.

76. Полтавська область: Адм.-територ. поділ на 1 січня 1978 р. / Упоряд. М.В. Гончаренко, Г.А. Захожий. УРСР, Полт. обл. Рада нар. депутатів, Виконавчий ком. – Вид.4-е. – Х.: Прапор, 1978. – 231 с.

Рівненська область

77. Довідник адміністративно-територіального поділу Рівненської області на 1 жовтня 1961 р. / Викон. ком. Ровен. обл. Ради депутатів трудящих. – Вид. 2-ге. – Ровно, 1961. – 108 с.

78. Рівненська область: Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1965 р. – вид. 4-е. – Львів: Каменяр, 1966. – 115 с.

79. Рівненська область: Адм.-територ. поділ на 1 вересня 1965 р. / Викон. ком. Ровен. обл. Ради депутатів трудящих; [упорядник: О. Серомолот]. – 4-е вид. – Львів: Каменяр, 1966. – 115 с.

80. Рівненська область: Адм.-територ. поділ: [на 1 січня 1969 р. з дод. відомостей про зміни до 1 січ. 1970 р.] / Викон. ком. Ровен. обл. Ради депутатів трудящих; [складачі: М.В. Бриндза, О.Д. Костюшок]. – 5-е вид., допов. – Львів: Каменяр, 1971. – 111 с.

81. Рівненська область: Адм.-територ. поділ на 1 липня 1978 року / Викон. ком. Ровен. обл. Ради нар. депутатів; [упоряд. і підгот.: І.О. Богданов, О.О. Серомолот]. – 6-е вид. – Львів: Каменяр, 1979. – 86 с.

Сумська область

82. Сумська область: Адміністративно-територіальний поділ на 1 серпня 1960 р. Підгот. матеріал І. Олійник, О. Зубко, Б. Ліницький. Вид 2-е. – Суми, 1960. – 133 с.

83. Сумська область. Адм.-територ. поділ на 1 січня 1966 р. / Викон. ком. Сумської обл. Ради депутатів трудящих; [підгот.: А.А. Воронець]. – Вид. 3-є. – Суми, 1966. – 159 с.

84. Сумська область. Адм.-територ. поділ на 1 січня 1969 р.: [довідник] / Викон. ком. Сумської обл. Ради депутатів трудящих, Орг.-інструкт. відділ;

[підготували: А.А. Воронець, І.Ф. Коваленко]. – Вид. 4-е. – Суми: [Обл. упр. по пресі], 1969. – 148 с.

85. Сумська область. Адм.-територ. поділ на 1 січня 1973 р.: [довідник] / Сум. обл. Рада депутатів трудящих, Виконком; [підгот.: Л.С. Бабурова]. – Вид. 5-е. – Суми: [Обл. упр. в справах вид-в, поліграфії та книжкової торгівлі], 1973. – 146 с.

86. Сумська область: Адм.-терит. поділ на 1 червня 1977 року. [довідник] / Сум. обл. Рада нар. депутатів, Виконком; [упоряд.: Л.С. Бабурова]. – 6-е вид. – Х.: Прапор, 1977. – 128 с.

87. Сумська область: Адм.-терит. поділ (1 січня 1986 р.): [довідник] / Сум. обл. Рада нар. депутатів, Виконком; [упоряд.: В.Ф. Жаренко]. – 7-е вид. – Х.: Прапор, 1986. – 122с.

Тернопільська область

88. Адміністративно-територіальний поділ Тернопільської області на 1 жовтня 1958 р. – Тернопіль, 1959. – 68 с.

89. Адміністративно-територіальний поділ Тернопільської області: Довідник 1 верес. 1960 р. / Терноп. обл. Рада депутатів трудящих. Викон. ком. – Тернопіль: Обл. вид., 1960. – 90 с.

90. Тернопільська область: Адміністративно-територіальний поділ на 1 січня 1983 р. / Тернопіл. обл. Рада народ. депутатів; [упоряд.: М.В. Дудар]. – Львів: Каменяр, 1983. – 119 с.

91. Тернопільська область: Адміністративно-територіальний устрій (станом на 1 червня 1997 р.) / М.В. Дудар (упоряд.). – Тернопіль: РОМС-К, 1997. – 237 с.

Харківська область

92. Харківська область: Адміністративно-територіальний поділ на 1 грудня 1959 року. Довідник. – Х.: Книжк. вид., 1960. – 104 с.

93. Харківська область: Адміністративно-територіальний поділ на 1 квітня 1967 року / Довідник підгот. П.С. Селюченко та Р.І. Стрельцова. Вид. 2-е. – Х.: Прапор, 1967. – 135 с.

94. Харківська область. Адм.-територ. поділ на 1 липня 1971 р.: [довідник] / Виконком Харк. обл. Ради депутатів трудящих; підгот.: Р.І. Полумисна. – Вид. 3-є. – Х.: Прапор, 1972. – 159 с.

95. Харківська область. Адм.-територ. поділ [на 1 листоп. 1979 р.: довідник / Виконком. Харк. обл. Ради депутатів; упоряд. Р. І. Стрельцова]. – 4-е вид. – Х.: Прапор, 1980. – 152 с.

Херсонська область

96. Херсонська область: адмін. -терит. поділ на 1 квітня 1967 р. / Виконавчий комітет Херсонської обласної ради народних депутатів. – Херсон: Обл. упр. по пресі, 1967. – 120 с

97. Херсонська область. Адм.-територ. поділ на 1 червня 1968 р.: [довідник] / Викон. ком. Херсонської обл. Ради депутатів трудящих. – Вид. 4-е. – Херсон: Обл. упр. по пресі, 1968. – 116 с.

98. Херсонська область. Адм.-територ. поділ на 1 липня 1973 р. Довідник / УРСР. Викон. ком. Херсонської обл. Ради народних депутатів. – Вид. 5-е. – Сімферополь: Таврія, 1973. – 126 с.

99. Херсонська область. Адм.-територ. поділ на 1 липня 1976 р. Довідник] / Упоряд. М.М. Кравченко УРСР. Викон. ком. Херсонської обл. Ради народних депутатів. – Вид. 6-е. – Сімферополь: Таврія, 1977. – 103 с.

Хмельницька область

100. Адміністративно-територіальний поділ Хмельницької області на 1 червня 1960 р. – Хмельницький: Обл. вид-во, 1960. – 130 с.

101. Адміністративно-територіальний поділ Хмельницької області на 1 травня 1963 р. – Вінниця, 1963. – 126 с.

102. Хмельницька область. Адм.-територ. поділ на 1 червня 1965 р.: [довідник] / Підгот.: Г.П. Шельвашенко. – Львів: Каменяр, 1965. – 158 с.

103. Хмельницька область. Адм.-територ. поділ на 1 червня 1967 р. / [Підгот.: Я.В. Савчак, Г.П. Шельвашенко]. – Львів: Каменяр, 1967. – 156 с.

104. Хмельницька область. Адм.-територ. поділ. На 1 квітня 1971 р. / Викон. ком. Хмельницької обл. Ради депутатів трудящих; [підгот.: А.В. Михайловський]. – Львів: Каменяр, 1971. – 133 с.

105. Хмельницька область: Адміністративно-територіальний поділ на 1 січня 1982 р. / Хмел. обл. Рада народ. депутатів, Виконавчий комітет; [підгот.: В.І. Гальченко, В.П. Сич]. – Львів: Каменяр, 1982. – 128 с.

Черкаська область

106. Довідник адміністративно-територіального поділу Черкаської області на 1 листопада 1960 р. / Викон. ком. Черкас. обл. Ради депутатів трудящих. – Черкаси, 1961. – 87 с.

107. Довідник адміністративно-територіального поділу Черкаської області: На 1 квітня 1966 р. / Викон. ком. Черкас. обл. Ради депутатів трудящих; [склали і підгот.: І.Т. Нечай, Г.П. Винниченко]. – Черкаси, 1966. – 134 с.: з карт.

108. Довідник адміністративно-територіального поділу Черкаської області: На 1 лип. 1967 р. / Викон. ком. Черкас. обл. Ради депутатів трудящих; [склали і підгот.: І.Т. Нечай, М.Г. Гаращенко]. – Черкаси, 1967. – 133 с.: з карт.

109. Довідник адміністративно-територіального поділу Черкаської області: За станом на 1 лип. 1971 р. / Викон. ком. Черкас. обл. Ради депутатів трудящих; [складачі: І.Т. Нечай, В.О. Ходас]. – Вид. 4-е. – Дніпропетровськ: Промінь, 1972. – 134 с.: з схем.

110. Черкаська область: Адм.-територ. поділ на 1 січня 1981 р.: [довідник] Склали і підготували: І.Т. Нечай, В.Г. Восканян, В.Є. Кам'янський / Виконком Черкас. обл. Ради нар. депутатів. – Дніпропетровськ: Промінь, 1981. – 118 с.

111. Черкаська область: Адм.-терит. поділ на 1 квітня 1989 р.: [довідник] Підгот. В.А. Лобунець / Виконком Черкас. обл. Ради нар. депутатів. – Дніпропетровськ: Промінь, 1989. – 137 с.

Чернівецька область

112. Довідник адміністративно-територіального поділу Чернівецької області. Станом на 1 лютого 1961 р. / Виконавчий комітет Чернівецької обласної Ради депутатів трудящих. – Станіслав: Обл. книж.-газ. вид., 1961. – 71 с.

113. Довідник адміністративно-територіального поділу Чернівецької області. Станом на 1 лютого 1966 р. / Виконавчий комітет Чернівецької обласної Ради депутатів трудящих. – Ужгород: Карпати, 1966. – 76 с.

114. Довідник адміністративно-територіального поділу Чернівецької області: Станом на 1 жовтня 1976 р. / Довідник підгот. М.М. Сівак, К.Й. Ярова / Виконавчий комітет Чернівецької обласної Ради депутатів трудящих. – Чернівці, 1976. – 70 с.

Чернігівська область

115. Адміністративно-територіальний поділ Чернігівської області на 1 грудня 1959 р./ Виконком Чернігівської обл. Ради депутатів трудящих. – Чернігів: Облвидав, 1959. – 75 с.

116. Адміністративно-територіальний поділ Чернігівської області на 1 грудня 1961 р./ Виконком Чернігівської обл. Ради депутатів трудящих. – 2-е вид. – Чернігів: Облвидав, 1961. – 111 с.

117. Адміністративно-територіальний поділ Чернігівської області на 1 липня 1965 р. – Чернігів, 1965. – Ч. 3. – 187 с.

118. Адміністративно-територіальний поділ Чернігівської області на 1 липня 1965 ро. : / Уклад. і підгот. до друку Л.К. Фірсоським. – Чернігів: Обл. упр. по пресі, 1965. – 187 с.

119. Чернігівська область. Адм.-територ. поділ. На 1 липня 1968 р.: довідник / Чернігів. обласна Рада депутатів трудящих, Викон. ком. – 4-те вид., перероб. і доп. – Чернігів: Обл. упр. по пресі, 1968. – 222 с.

120. Чернігівська область: Адміністративно-територіальний поділ: довідник / Чернігів. обл. Рада народних депутатів; [укладач Л.К. Фірсівський]. – 5-е вид. – К.: Реклама, 1983. – 183 с.

Додаток К

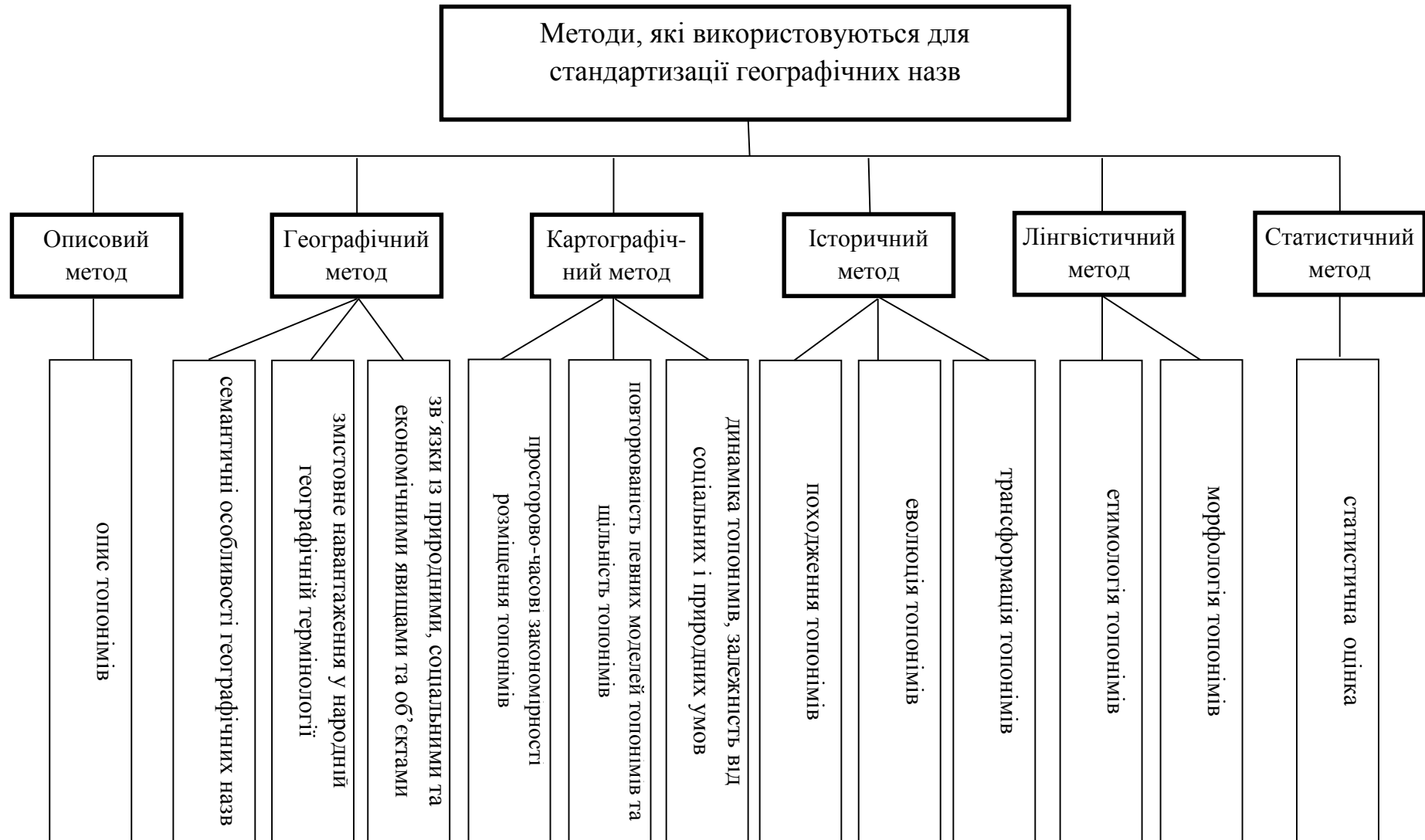
Інструкції з передачі географічних назв і термінів зарубіжних країн засобами української мови

1. Інструкція з передачі українською мовою англійських географічних назв і термінів. – К., Картографія, 2001. – 34 с.
2. Правила передачі українською мовою географічних назв і термінів Албанії. – К., Картографія, 2010. – 19 с.
3. Правила передачі українською мовою географічних назв і термінів Бельгії. – К., Картографія, 2009, 2014. – 25 с.
4. Інструкція з передачі українською мовою географічних назв і термінів Білорусі. – К., Картографія, 2001. – 18 с.
5. Інструкція з передачі українською мовою географічних назв і термінів Болгарії. – К., Картографія, 200, 2014. – 16 с.
6. Інструкція з передачі українською мовою географічних назв і термінів Греції. – К., Картографія, 2007. – 20 с.
7. Інструкція з передачі українською мовою географічних назв і термінів Данії. – К., Картографія, 2006. – 17 с.
8. Правила передачі українською мовою географічних назв і термінів Естонії. – К., Картографія, 2009, 2014. – 26 с.
9. Інструкція з передачі українською мовою географічних назв і термінів країн іспанської мови. – К., Картографія, 2001. – 39 с.
10. Інструкція з передачі українською мовою географічних назв і термінів Італії. – К., Картографія, 2001. – 29 с.
11. Інструкція з передачі українською мовою географічних назв і термінів Литви. – К., Картографія, 2001. – 14 с.
12. Правила передачі українською мовою географічних назв і термінів Македонії (колишньої Югославської Республіки Македонія). – К., Картографія, 2010. – 17 с.
13. Правила передачі українською мовою географічних назв і термінів Нідерландів. – К., Картографія, 2009. – 19 с.

14. Інструкція з передачі українською мовою німецьких географічних назв і термінів. – К., Картографія, 2001. – 21 с.
15. Інструкція з передачі українською мовою географічних назв і термінів Норвегії. – К., Картографія, 2006. – 34 с.
16. Інструкція з передачі українською мовою географічних назв і термінів Польщі. – К., Картографія, 2001. – 20 с.
17. Інструкція з передачі українською мовою географічних назв і термінів Португалії. – К., Картографія, 2007. – 25 с.
18. Інструкція з передачі українською мовою російських географічних назв і термінів. – К., Картографія, 2001. – 16 с.
19. Інструкція з передачі українською мовою географічних назв і термінів Румунії і Молдови. – К., Картографія, 2001. – 20 с.
20. Інструкція з передачі українською мовою географічних назв і термінів Сербії, Чорногорії, Хорватії, Боснії і Герцеговини. – К., Картографія, 2001. – 18 с.
21. Інструкція з передачі українською мовою географічних назв і термінів Словаччини. – К., Картографія, 2001. – 13 с.
22. Правила передачі українською мовою географічних назв і термінів Словенії. – К., Картографія, 2010, 2014. – 16 с.
23. Інструкція з передачі українською мовою географічних назв і термінів Туреччини. – К., Картографія, 2007. – 14 с.
24. Інструкція з передачі українською мовою угорських географічних назв і термінів. – К., Картографія, 2001. – 20 с.
25. Інструкція з передачі українською мовою географічних назв і термінів Фінляндії. – К., Картографія, 2006. – 19 с.
26. Інструкція з передачі українською мовою географічних назв і термінів Франції. – К., Картографія, 2001. – 29 с.
27. Інструкція з передачі українською мовою географічних назв і термінів Чехії. – К., Картографія, 2001. – 13 с.
28. Інструкція з передачі українською мовою географічних назв і термінів Швеції. – К., Картографія, 2001. – 21 с.

Додаток Л

Наукові методи досліджень, які використовуються для стандартизації географічних назв

Додаток М

Використання турецьких екзонімів на картах атласу «Історія світу»

Додаток Н

Використання російських та німецьких екзонімів на картах атласу «Історія світу»

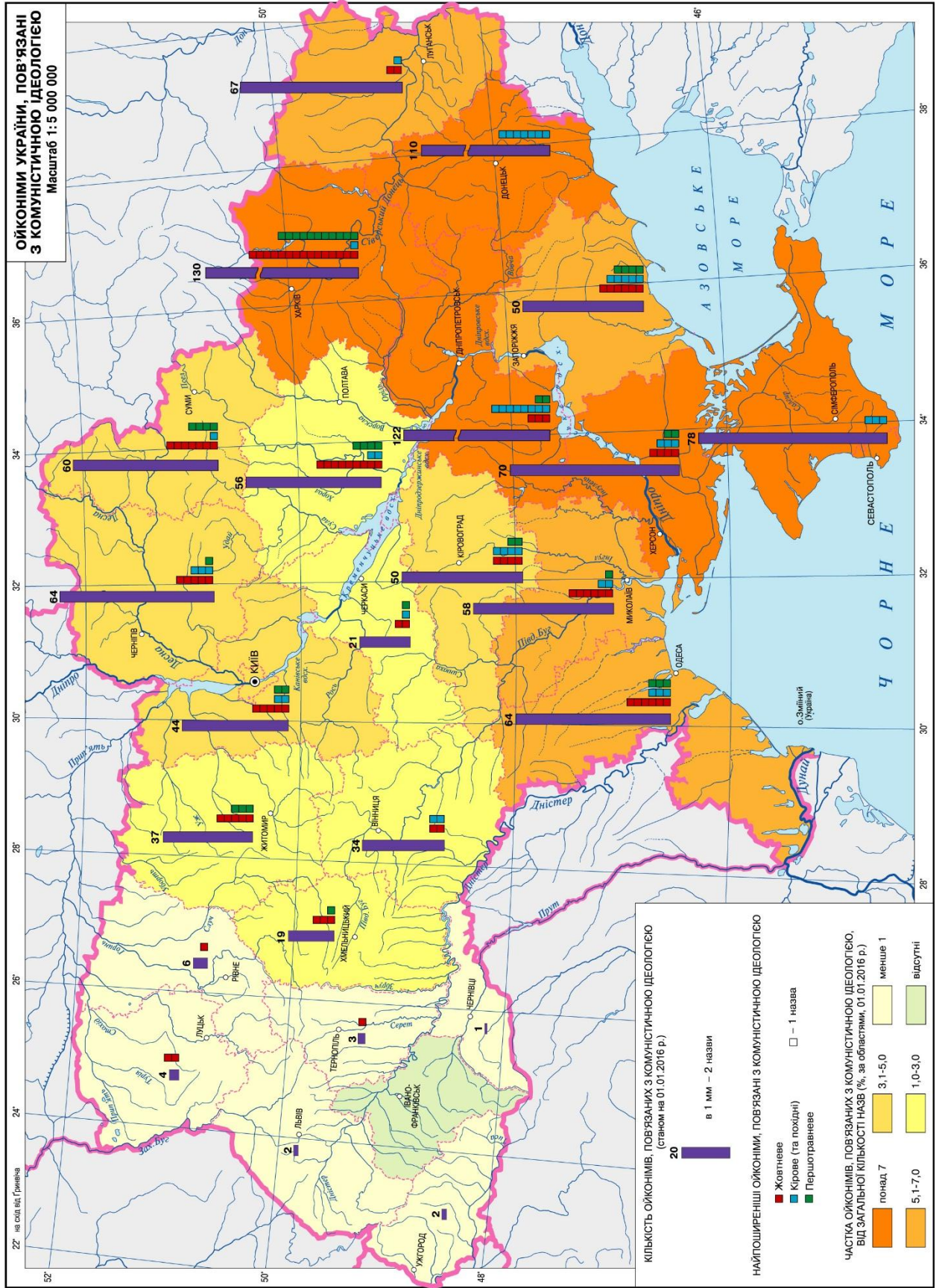

Додаток О
Топонімічна система України
(за Тищенком К.М.)

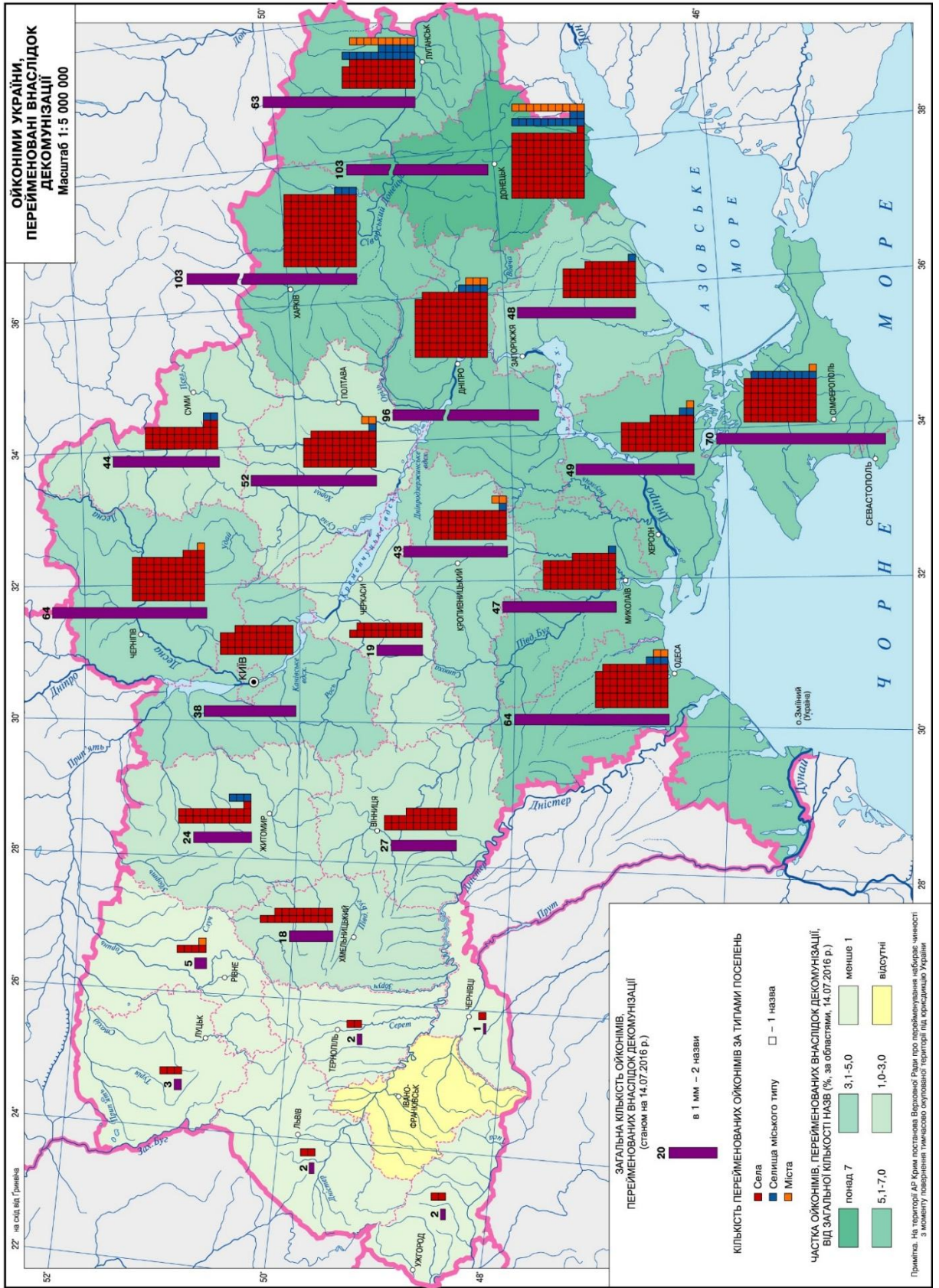
№	хронологічний період	топонімічний шар	топоніми
22	XVIII – XX ст.	русизми (у XX ст. ідеологічні радянські назви)	Місто Северодонецьк, місто Южне, село Лучисте, місто Первомайськ, село Ізобільне, село Октябрське, село Приятне Свідання
21	XVI – XIX ст.	німецькі германізми	Біосферний заповідник Асканія-Нова, село Блюменталь, село Вальдорф, село Гершау, село Гнаденфельд, хутір Кляйнлібенталь
20	XV – XVIII ст.	валахізми (румунські запозичення)	Гора Репосул, село Лікіцари, село Лунка, гора Унгаряска, хребет Урду Флавантуч, село Фонтиняси, гора Стримба
19	XV – XVIII ст.	полонізми	Місто Кролевець, ріка Свірж, село Дзялів, село Желехів, місто Ямпіль, залізнична станція Злочів, залізнична станція Блотниця, гора Велька Яворина
18	XIV – XVI ст.	літуанізми (литовські запозичення)	Село Жавинка, місто Радивилів, урочище Кізючеве
17	XIV ст. – кінець XV ст.	венеціанські і генуезькі італізми	Село Чепелі, село Почапінці, село Штомпелі, місто Солдайя (нині Судак), фортеця Чембало
16	XIII – XVIII ст.	татарські тюркизми	місто Бахчисарай, місто Татарбунари, місто Кременчук, село Тахтаулове, село та ріка Ташань
15	XIII – XVII ст.	мадяризми (угризми)	Село Яжберень, село Сабадаш, село Гайдош, село Неветленфолу, село Берегуйфалу, село Керецьки, ріка Реть

14	Від 988 р.	візантійські грецизми	Місто Херсон, село Калагарівка, село Македони, село Іркліїв
13	IX – XIII ст.	печенізько-половецькі тюркизми	Селище Печеніжин, місто Кагарлик, Кічкас (історична місцевість у Запоріжжі), місто Ізюм, ріка Інгул
12	840 – 920 рр.	скандинавізми (давньошведські запозичення)	Село Варяж, село Сураж, селище Тиврів, ріка Случ, озеро Світязь
11	VIII – XIII ст.	семітизми (давньоєврейські запозичення)	Місто Гайсин, село Хасанівка, село та річка Аджамка, село Ізраїлівка, річка та село Русава
10	VIII – IX ст.	хозаризми	Місто Чугуїв, місто Яготин
9	VII – XII ст.	кавказизми	Село Тушебин, село Ницаха, село Ковердина Балка
8	VI – XIII ст.	монголізми	Село Баламутівка, село Онут, село Тамановичі, ріка Унава
7	II – VII ст.	готизми	Річка Гутило, місто Сквиря, місто Мерефа
6	Від 102 р.	латинізми	Села та урочище Рим, села Трояни
5	Від V ст. до н.е.	еллінізми	Місто Ялта, місто Алушта, село Педоси, мис Айя
4	Від V ст. до н.е.	фінікізми	Село Турбаї, село Кинашів, село Молохів
3	Від середини I тис. до н.е.	кельтизми (давньоанглійські запозичення)	Гора Камула, ріка Норець, ріка Понора, урочище Британ, село Нурове, село Колибань
2	VII – IV ст. до н.е.	іллїризми	Ріка Горинь, ріка Іква, гори Бескиди
1	Від I тис. до н.е.	праслов'янський шар	Ріка Стир, ріка Сян, ріка Ірпінь, місто Переяслав, місто Ізяслав, село Княжичі, село Боровичі, Боричів узвіз, села з назвою Селище

Додаток П
Карта «Ойконіми України пов'язані із комуністичною ідеологією» (на 1.01.2016)

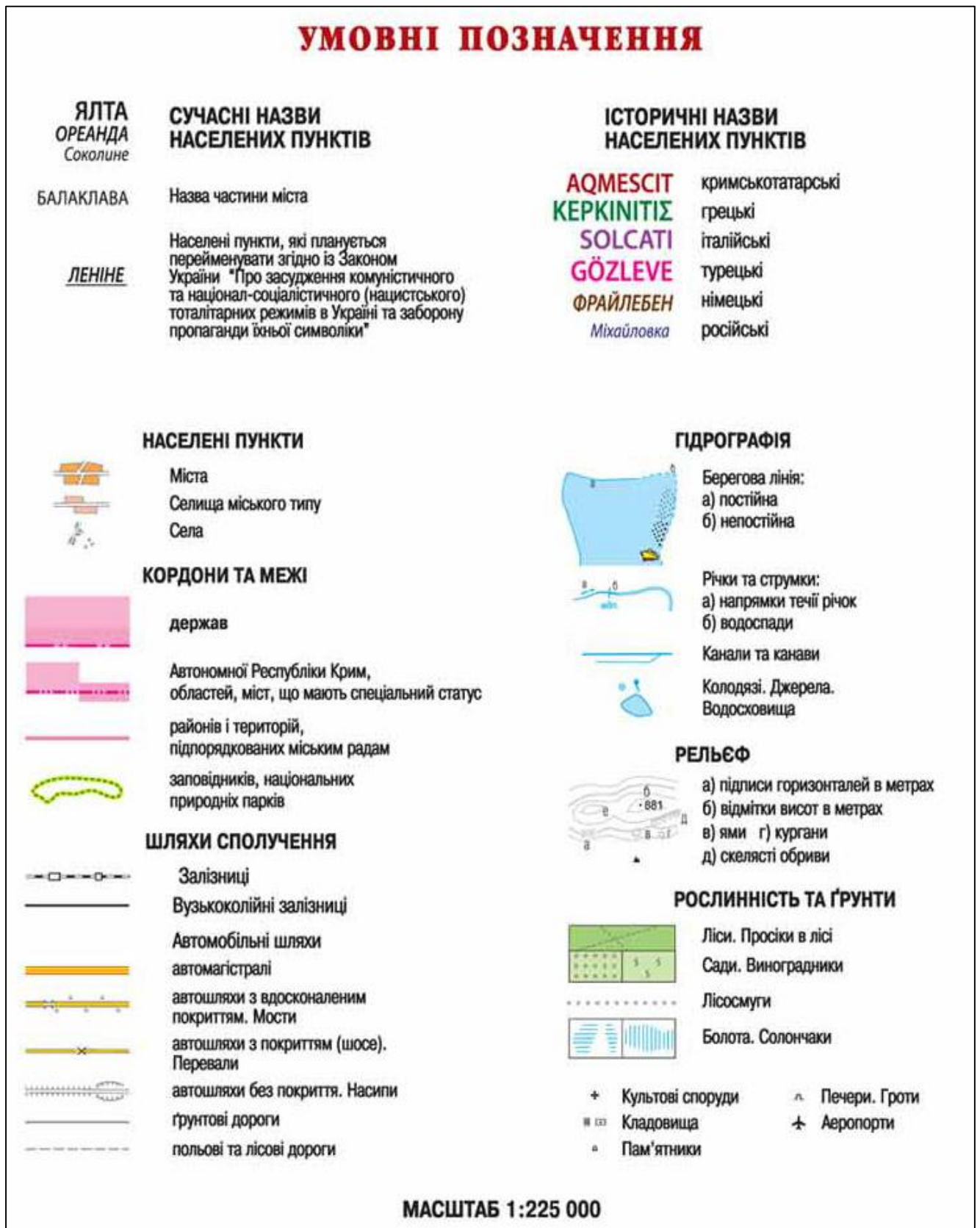
Додаток Р
Карта «Ойконіми України перейменовані внаслідок декомунізації» (на 14.07.2016)

Додаток С

Рис. С.1.

Легенда карти «Топонімія Криму»

Фрагмент карти «Топонімія Криму» масштабу 1: 225 000

